

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ BÖLÜMÜ

**UMMAN'DA SOSYOEKONOMİK DEĞİŞİM:
SULTAN KABUS DÖNEMİ (1970-2017)**

Yüksek Lisans Tezi

GÖKHAN AÇIKEL

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ BÖLÜMÜ

**UMMAN'DA SOSYOEKONOMİK DEĞİŞİM:
SULTAN KABUS DÖNEMİ (1970-2017)**

Yüksek Lisans Tezi

GÖKHAN AÇIKEL

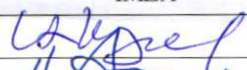

Danışman: PROF. DR. AHMET UYSAL

İstanbul, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyoloji ve Antrapolojisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506412001 no'lu Gökhan AÇIKEL'in "UMMAN'DA SOSYOEKONOMİK DEĞİŞİM : SULTAN KABUS DÖNEMİ (1970-2017)" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü. Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 19/12/2018 tarihinde saat 11:30 de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulü.....' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof.Dr. Ahmet UYSAL	Kabul	
Prof.Dr. Hamza AKENGİN	Kabul	
Prof.Dr. Nuri TINAZ	Kabul	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 20/12/2018 tarih ve 2018/27-09 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
1.GİRİŞ	
1.1. Problem Durumu.....	2
2.1. Araştırmanın Amacı.....	2
2.1. Araştırmanın Önemi.....	3
2.1. Sınırlılıklar.....	3
2.1. Araştırmanın Yöntemi.....	3
2.1. Evren ve Örneklem.....	3
2.1. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	4
2. UMMAN'IN GENEL TARİHİ	
2.1. İslam'dan Önce.....	5
2.2. İslam'dan Sonra.....	9
2.3. Sultan Said bin Teymur Dönemine (1932-1970) Genel Bakış ve Sultan Kabus'un İlk Yılları.....	19
3. SULTAN KABUS DÖNEMİ UMMAN'DA DİN VE SİYASET	
3.1. Umman'ın Resmi Mezhebi İbadilik.....	32
3.2. Sultan Kabus Yönetiminin Din ve Siyaset Algısı.....	36
4. SULTAN KABUS DÖNEMİ'NDE UMMAN'DA İKTİSADİ VE SİYASİ DEĞİŞİM	
4.1. İktisadi Değişim.....	44
4.1.1. İlk On Yıl (1970-1980).....	44

4.1.2. 2000'e Yirmi Kala (1980-2000).....	52
4.1.3. 2000'li Yıllar (2000-2017).....	62
4.2. Siyasi Değişim.....	70
4.2.1. İlk On Yıl (1970-1980).....	72
4.2.2. 2000'e Yirmi Kala (1980-2000).....	76
4.2.3. 2000'li Yıllar (2000-2017).....	78

5. SULTAN KABUS DÖNEMİNDE UMMAN'DA SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİM
..... 85

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 99

KAYNAKÇA..... 103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Umman Siyasi Haritası.....	5
Şekil 2. Umman’da Dine Göre Nüfus Dağılımı.....	38
Şekil 3. Umman’ın Etnik Yapısı.....	85
Şekil 4. Umman’da Şehirlerde ve Kırsal Kesimde Yaşayan Nüfusun Oranı.....	96
Şekil 5. Umman’da Yaşlara Göre Nüfusun Dağılımı.....	100

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezini yazma fikri bende Umman'ın 1970 yılında Sultan Kabus'un başa geçmesinden günümüze kadar geçirmiş olduğu büyük değişimin farkına varmamla oluşmuştur. Daha sonra ülkenin 1970 öncesi tarihini de okuyunca iki devri karşılaştırma imkanı buldum ve tez konum olarak 1970 yılından sonra Umman'da meydana gelen sosyokültürel ve ekonomik değişimi araştırıp tez olarak ortaya koymaya kesin karar verdim. Bir milletin, bir ülkenin yeniden ayağa kalkmasını gücümün yettiğince ayrıntılarıyla ortaya koyma fikri bana heyecan katmıştır.

Umman, tarihi devamlılığıyla, stratejik olarak önemli bir konumda bulunmasıyla, mezhep olarak ayrı bir özelliğinin olmasıyla ve hoşgörüsüyle ve daha mütevazî petrol kaynaklarıyla diğer Arap Yarımadası ve Körfez ülkelerinden farklılıklar arz etmektedir. Bunlara ek olarak, Körfez'in giriş bölgesinde dünya petrol taşımacılığının en önemli ve yoğun yollarından olan Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden konumuyla, komşularıyla ve diğer dünya devletleriyle olan ilişkilerinde dengeli olmaya özen göstermesiyle ve yaklaşık olarak son elli yılda göstermiş olduğu gelişim ve değişim performansı ile incelenmeye değer bir ülkedir.

Biz bu çalışmamızla, Umman'ın genel tarihini, özellikle de Sultan Kabus döneminde meydana gelen gelişmeleri daha iyi anlayabilmek ve daha iyi bir karşılaştırma yapabilmek için ülkenin genel tarihiyle beraber Sultan Kabus'un babası Said bin Teymur dönemi olaylarını ve 1970 yılından günümüze kadar olan sürede Umman'ın siyasi, iktisadi, dini ve sosyokültürel olarak hangi aşamalardan geçtiğini ortaya koymak istedik.

Çalışmamızın birinci bölümü, Umman'ın genel tarihi hakkında bilgi vermekte ve Umman'ın İslam öncesi ve İslam sonrası devirlerini incelemektedir. Sultan Kabus'tan bir önceki sultan olan Sultan Said bin Teymur dönemine ise özel olarak odaklanmaktadır. İkinci bölümde Umman'da din ve siyaset anlayışı incelenirken hem Umman'ın resmi mezhebi olan İbadilik hakkında hem de Sultan Kabus yönetiminin din ve siyaset algısı hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölüm ise Umman'ın 1970 yılından günümüze kadar olan süre içinde geçirmiş olduğu siyasi ve ekonomik değişim ve gelişimi detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Dördüncü bölümde ise Umman'ın sosyokültürel açıdan günümüze değin hangi değışimlerden geçtiğı ve ne gibi gelişimler kaydettiğı anlatılmaktadır.

Çalışmamız hazırlanırken TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nde, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve IRCICA Kütüphanesi'nde bulunan ve Umman ile ilgili olan kaynaklardan faydalanılmıştır. Bunlara ek olarak bazı akademik araştırma sitelerinden ve bir kısım internet sitelerinde bulunan bilgi ve kaynaklardan da faydalanılmıştır. Kaynakların büyük kısmı ise Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies (SOAS) Kütüphanesi'nden bizzat yerine gidilerek temin edilmiştir.

Bu tezin vücuda gelmesi aşamasında değerli fikirleriyle ve yönlendirmeleriyle bana destek olan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet Uysal'a ve tezimi bitirmem konusunda her zaman beni destekleyen ve fedakarlıkta bulunan değerli hayat arkadaşım eşime, müspet katkılarından dolayı yıllardır üyesi olduğum TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nin personeline ve yardımlarını gördüğüm tüm dostlarıma içten bir teşekkürü borç bilirim. Çalışmamın tüm ilgililere faydalı olmasını dilerim.

Büyük Çamlıca, 2018

Gökhan AÇIKEL

ÖZ

Umman Sultanlığı bir zamanlar büyük bir ülke olup, köklü bir medeniyete sahiplik ederken tarihin seyri içinde giderek zayıflamış, etki alanı azalmış ve ülke içinde bölünmelere maruz kalmış ve 16.yüzyılda Portekizlilerin ve daha sonraki yüzyıllarda ise İngilizlerin etkisi altına girmiştir. 1970 yılına kadar ülkenin zayıf durumu devam etmiştir. 1970 yılında ise şu anda ülkenin hala sultanı olan Sultan Kabus bin Said'in İngilizlerin de desteğini alarak kansız bir darbe ile babası Sultan Said bin Teymur'u yönetimden indirip ülkenin başına geçmesiyle Umman'ın tarihinde Arap Rönesansı denilen yepyeni bir sayfa açılmıştır. Bu tezde, Umman'ın 1970-2017 yılları arasında katetmiş olduğu büyük gelişimin süreci ele alınmış ve bu gelişimin günümüze kadar olan seyri ve toplumdaki sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve kültürel yansımaları detaylarıyla anlatılmaya çalışılmış ve Umman'ın günümüze kadar olan gelişimi ana hatlarıyla açıklanmıştır. Bu tez ile Umman Sultanlığı'nın kısa sürede büyük bir gelişim gösterilirken aynı zamanda modernlik ile gelenekselliğin birbiriyle başarılı bir şekilde nasıl dengelenebileceğine dair Orta Doğu'da en açık bir örnek olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Kabus bin Said, Umman Sultanlığı, Sultan Said bin Teymur, Arap Rönesansı

ABSTRACT

In the past, The Sultanate of Oman was a great country having a rooted civilisation however, in the course of history it gradually weakened having had a tightened impact area and experienced divisions in its society and regions and as a result it felt the pressure of the Portuguese on itself in the 16th century and the British in the following centuries. The country was in a very weak condition till 1970. However in the year of 1970, a brand new page called Arab Renaissance was opened in the history of Oman with Sultan Qaboos' grasp of power from his father Sultan Said bin Teimur with the support of the British. In this thesis, the great change and development process the country has gone through was discussed and also the journey of this process and its social, political, financial, cultural and religious reflections in the society till modern days was told in a detailed way. So, the development process of Oman since 1970 was examined with its main lines. It was observed with this thesis that Oman is a very clear example in The Middle East of bringing the modernity and the traditionalism together successfully and establishing a complete balance between them while developing in many areas with a fast pace.

Key Words: Sultan Qaboos bin Said, Sultanate of Oman, Said bin Teimur, Arab Renaissance

KISALTMALAR

TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
IRCICA	: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
M	: Miladi
SAF	: Sultan's Armed Forces
DLF	: Dofar Liberation Front
PFLOAG	: Popular Front for the Liberation of the Occupied Arabian Gulf
PDRY	: People's Democratic Republic of Yemen
Hz.	: Hazreti
PDO	: Petroleum Development Oman Ltd.
IMF	: Uluslararası Para Fonu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
OR	: Umman Riyali
Oman LNG	: Oman Liquid Natural Gas Company
OMC	: Oman Mineral Company
PAMAK	: Public Authority for Marketing Agricultural Produce
OSF	: Oman Sun Farms
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

1. GİRİŞ

Umman, her ne kadar bugün Orta Doğu'da çok ilgi çeken bir ülke görünümünde olmasa da jeostratejik olarak hassas bir bölgede konuşlandığı için Körfez Bölgesi'nin önemli bir Arap ülkesidir. Şu anda Umman Sultanlığı'nın başında 1970 yılının temmuz ayından beri Sultan Kabus bin Said bulunmaktadır. Kendisi kansız bir saray darbesi ile yönetimi babası Said bin Teymur'dan devralmadan önce Umman, her yönden geri kalmış, adeta gelişmişlik açısından Ortaçağ'ı yaşayan bir ülke idi. Hatta Ummanlılara bu konu hatırlatıldığında şu anki durumu ve Sultan'ı kasederek Sultan Kabus'dan önce ülkede hemen hiçbir şeyin olmadığını fakat sonrasında ise tedricen geniş imkanlara kavuştuklarını ifade etmektedirler.

1970 yönetim değişiminden günümüze kadar ülkenin isminin değişmesinden her aşamada büyük bir değişim ve gelişime kadar uzun bir yol katedilmiştir ve bugün Umman, bir çok alanda refahı yakalamış bir ülkedir.

Ancak 2011 yılının ilk aylarında Arap Baharı'nın bu ülkede de kısmen etkili olmasıyla birlikte çeşitli protestolarda bulunmuş ve bir takım gösteriler yapılmıştır. 2012 yılında ise sınırlı da olsa devam etmiş olan gösterilere karşı Umman yönetimi, sembolik bazı reformlar yapmış ve göstericilerden bir kısmı ise tutuklanıp ağır suçlamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bugün Umman'da bu şekilde gösteriler olmasa da halkın içinde mutlak monarşiden memnun olmayan ve daha fazla hürriyet isteyen bir kesim mevcuttur.

İşte böyle bir ülkenin 1970 öncesinde tam bir geri kalmışlık ve yoksulluk yaşarken Sultan Kabus'un yönetime gelmesiyle kısa süre içinde çok büyük bir değişim ve gelişim süreci yaşaması ve bu gelişimin günümüze değin olumlu-olumsuz yönleriyle seyri ve toplumdaki sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve kültürel yansımaları, bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Umman'ın nereden bu günlere geldiği ve nerelere gitmekte olduğu tespit edilmiştir. Bir ülkenin bu şekilde adeta sıfırdan kurulması ve toplumun bir millet haline getirilmeye çalışılması ve bu konu ile ilgili tüm gelişmeler ilgiye ve incelenmeye değer konulardır.

Bu çalışma, aynı zamanda Türkiye'de az tanınan böyle bir ülkenin tanınmasını sağlayacak ve Umman'ın istikrarının hem Arap Yarımadası hem de Körfez Bölgesi için ne

derece önemli olduğunun anlaşılmasına ve bu bölgenin geleceğiyle ilgili bazı çıkarımlarda bulunulmasına yarayacaktır.

Buna ek olarak, ülkemizde hem Umman hem de bu ülkeyi yöneten iki buçuk asırlık hanedan tanınmamakta hatta Umman'ın güzel bir turizm ülkesi olduğu bile az sayıda insan tarafından bilinmektedir. Orta Doğu çalışmalarında da nisbeten daha az önemli bir ülke olduğu için az rağbet görmektedir fakat hem Batı'da hem Amerika'da Körfez Bölgesi ile birlikte Umman üzerine de uzmanlaşmış ve bu konuda bir çok eser vermiş, makaleler yayınlamış ilim adamları mevcut olagelmıştır.

Bu yüksek lisans çalışması, Orta Doğu ile ilgilenenlerin Umman'ı ve özellikle 1970 yılından beri geçirmekte olduğu büyük değişimi tanımalarına bir katkıda bulunacak ve belki de Umman hakkında daha derin araştırmalar yapılması fikrini bir çok genç araştırmacı adayının dimağına zerk edecektir.

1.1. Problem Durumu

Çalışmanın problem durumunu: “1970 öncesi ve 1970 sonrası Umman Sultanlığı'nın geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır. Bu problem durumuna bağlı olarak oluşturulan alt problemler ise şöyledir:

1. Umman Sultanlığı'nın İslam öncesi ve İslam sonrası dönem tarihi 2017 yılı sonuna kadar nasıl şekillenmiştir?
2. Sultan Kabus Dönemi Umman Sultanlığının dinî ve siyasî özellikleri nelerdir?
3. Sultan Kabus Dönemi süresince Umman Sultanlığı'nın iktisadî ve siyasî özellikleri nelerdir?
4. Sultan Kabus Dönemi süresince Umman Sultanlığının sosyokültürel değişimi ve dönüşümü nasıl gerçekleşmiştir?

1.2. Araştırmanın Amacı

1970 yılında şu anda ülkenin hala sultanı olan Sultan Kabus bin Said'in İngilizlerin desteğini alarak babası Sultan Said bin Teymur'u yönetimden indirip ülkenin başına geçmesiyle Umman'ın tarihinde Arap Rönesansı denilen yepyeni bir sayfa açılmıştır. Bu çalışmada Umman Sultanlığı'nın 1970-2017 yılları arasındaki dönemde sosyoekonomik

açından gelişim ve değişiminin çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Umman Sultanlığı, geleneksellik ile modernizmi birleştirmeyi başarmış bir Ortadoğu ülkesi olması sebebiyle diğer bölge ülkelerine emsal teşkil etmesi açısından önemli bir ülkedir. Bu sebepten dolayı bu çalışma Umman hakkında bundan sonra yapılacak diğer çalışmalara yol göstermesi açısından önemli bir görev üstlenmiştir.

Türkiye’de Ortadoğu çalışmaları alanında Umman Sultanlığı ile ilgili akademik çalışmaların kısıtlılığı ve yapılan çalışmaların yetersizliği araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu çalışma, Umman ile ilgili ilişki oluşturmak isteyen iş insanlarına, devlet yetkililerine (TİKA, YTB vb. paydaş kuruluşlara) bilgi kaynağı sunma açısından bir önem taşımaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Umman’ın genel tarihini anlatan bölümü dışında bütünüyle Umman Sultanlığı’nın Sultan Kabus döneminin 1970 ve 2017 yılları arasına ait dönemi ile sınırlandırılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Umman Sultanlığı’nın Sultan Kabus döneminin 1970 ve 2017 yılları arasına ait dönemi incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada tarama modelinde nitel yönetime göre desenlenmiştir. “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir”¹

1.6. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Umman Sultanlığı, örneklemini ise Umman Sultanlığı’nın Sultan Kabus döneminin 1970 ve 2017 yılları arasına ait dönemi oluşturmaktadır.

¹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 41

1.7. Verilerin Toplanması ve Analizi

Kaynak araştırması için 21-28 Ocak 2017 tarihleri arasında Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies (SOAS) kütüphanesinden bizzat kütüphaneye gidilerek faydalanılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) kaynak ve imkânları değerlendirilmiştir. Ayrıca Boğaziçi Üniversitesi'nin, IRCICA'nın kütüphanelerinden faydalanılmış ve bazı internet kaynakları kullanılmıştır. Araştırmacı bu coğrafyaya ilgisinden dolayı Arapça öğrenimi için Mart-Ağustos 2010 tarihlerinde Şam'da bulunmuş ve akabinde de İstanbul'da çeşitli tarihlerde Hafıza Merkezi, 29 Mayıs Üniversitesi ve Akdemİstanbul isimli kuruluşlarda Arapça öğrenimine devam etmiştir.

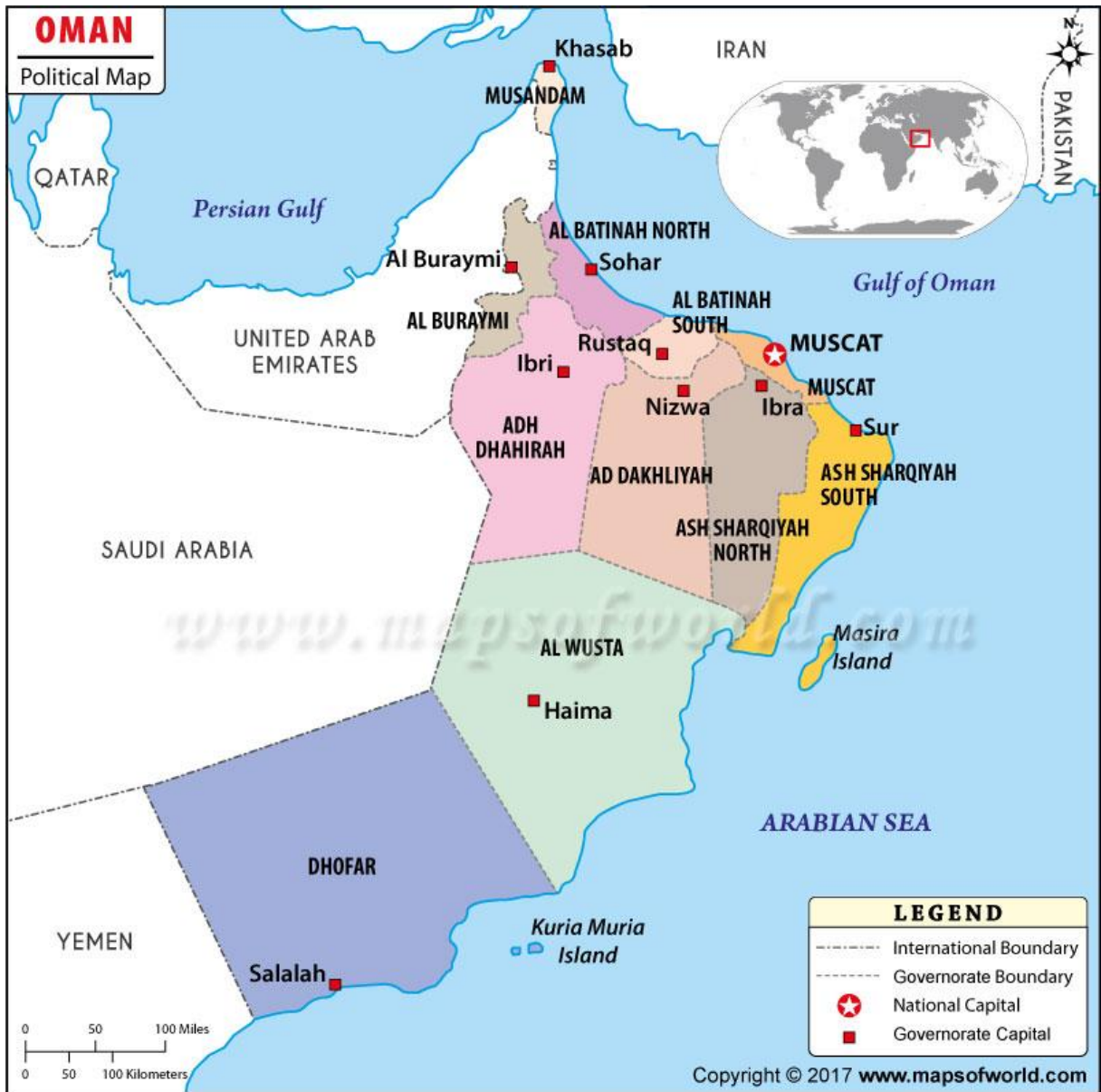
Araştırmadaki verilerin değerlendirilmesinde nitel analiz tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.”²

² Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, s. 246

2. UMMAN'IN GENEL TARİHİ

2.1. İslam'dan Önce

Umman Sultanlığı, Arap Yarımadası'nın güneydoğu ucunda bulunur ve kuzeyinde Birleşik Arap Emirlikleri, kuzey ve batısında Suudi Arabistan toprağı ve batı uç noktasında da Yemen ile çevrelenmiştir. Kuzeyde Hürmüz Boğazı'ndan Yemen sınırına kadar uzun bir kıyı şeridine sahip olan Umman'ın kuzeyde Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait olan bir kuşak ile anavatandan ayrılmış ve Musandam diye isimlendirilen bir yarımadası da mevcuttur.

Şekil 1. Umman Siyasi Haritası

Kaynak: <https://www.mapsofworld.com/oman/map.html> (22 Aralık 2018).

Umman'ın konumu, ülkenin tarihsel gelişimini ve doğal olarak üzerinde yaşayan halkını Arap Yarımadası'nın kalan kısmından sosyal, iktisadi ve tarihsel olarak ayırmış ve ayrı olarak gelişmelerini sağlamıştır.³ Ülkenin 3165 km uzunluğunda bulunan kıyı şeridi Arap Denizi'nden güneybatı uçta bulunan Umman Denizi'ne ve kuzeyde stratejik önemi olan Hürmüz Boğazı'na ve Körfez'in girişine bakan Musandam'a kadar uzanır. Önemli stratejik konumu ile Umman, tarih boyunca en eski ve en önemli deniz ticaret yoluna hakim bir durumda olmuş ve Arap Yarımadası'nın üzerinden geçen ticaret yollarının da kesişme noktasında bulunmuştur.⁴ Umman, en son olarak 1650 yılında Portekizlilerin ülkeden kovulmasından bu yana geçen asırlar boyunca hiçbir zaman resmi olarak büyük kolonyal bir devletin veya imparatorluğun bir sömürgesi olmamış veya manda yönetimi altında bulunmamıştır. İngilizlerle ise çok yakın ilişkiler içinde olmuştur.⁵ Uzun yıllar boyunca ülkedeki tek yabancı temsilci İngilizlerden olmaya devam etmiştir.⁶ Fakat Umman'ın 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren her ne kadar geleneksel yapısını muhafaza etmiş olsa da İngiliz etkisinde olduğunu söyleyebiliriz.⁷

Umman, eski çağlardan beridir Doğu-Batı İpek Yolu üzerinde önemli bir durak olması nedeniyle diğer medeni toplumlarla her zaman ilişki içerisinde olagelmış ve 19.yüzyılın sonlarına kadar da önemli ticaret ve denizcilik merkezlerinden birisi olmaya devam etmiş ve bu sebepten gerek Körfez Bölgesi'nde gerekse de Arap diyarında etkin roller almıştır. Aslında Umman, eski bir yerleşim yeri olması nedeniyle tarih kadar eski bir ülkedir ve bir zamanlar etkili bir deniz gücü ve politik güç olması nedeniyle de yüzyıllar önce bile dünyanın önde gelen Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Britanya, Fransa gibi devletleriyle daima karşılıklı saygı ilişkisi içerisinde olmuştur. Eski tarih çalışmaları da aynı şekilde göstermektedir ki Umman'ın eski doğu medeniyeti ülkeleri ve bölgelerinden Çin, Hindistan, Mezopotamya, Doğu Akdeniz, Nil Vadisi ve Kuzey Afrika ile de yoğun ilişkileri olmuştur.

Umman (Oman) isminin nereden geldiği ile alakalı çeşitli rivayetler vardır.Tarih boyunca Umman, çeşitli isimlerle anılmış olup bunların en çok bilineni Magan, Mezun

³ F.A. Clements, **Oman the Reborn Land**, 1. Basım, Londra: Longman Group Ltd, 1980, s.5.

⁴ Ministry of Information, **Oman 2009-2010**, Muscat: 2009, s. 12.

⁵ Liesl Graz, **The Omanis Sentinels of The Gulf**, 1. Basım, Londra: Longman Group Ltd, 1982, s.1

⁶ Rosemarie Said Zahlan, **The Making of the Modern Gulf States**, London: Ithaca Press, 1998, s. 128.

⁷ Fred Halliday, **Arabia Without Sultans**, New York: Random House,Inc, 1975, s. 277.

(Mezoun) ve Oman'dır. Magan sözcüğü Sümercedir; Sümerlilerin Umman bölgesi ile yoğun deniz ticareti ilişkisi vardı ve Magan kelimesi de gemi yapımı ve yine o zaman ki Umman bölgesi halkının uğraşlarından olan bakır izabesi ile alakalıdır. Mezun kelimesi ise muzn kelimesinden gelmekte olup bol akarsular, bulutlar manasına gelmektedir. Bu durum da zamanında Oman bölgesinin çok verimli ve suyu bol bir arazi olduğunu gösterir.

Oman isminin ise Yemen'de "Uman" isimli bir bölgeden göç eden Arap kabileleri tarafından bölgeye getirilmiş olduğu yine rivayetlerdendir.⁸ Kimilerine göre Oman ismi, "Barış" anlamına gelmektedir. On üçüncü yüzyılda yaşamış bir Arap coğrafyacı olan Yakut'a göre Oman ismi, Arapça "Bir yerde kalmak" manasına gelen "a'mana" kelimesinden türemiştir. Başka fikirler de önesürenler olmuştur: mesela, bunlardan biri olan İbadi tarihçi İmam Nureddin Abdullah bin Humaid bin Sallum as-Salimi ise Umman'ın isminin büyük bir sel felaketi sonucu bölgeye yerleşen ilk Arap olan Oman bin Qahtan'dan geldiğini ifade etmiştir; yine aynı yazar, ülkenin isminin Oman isimli bir vadiden geldiğini de ifade etmiştir.

Tarihi kaynaklar, Arap Yarımadası'nda Umman'ın bulunduğu bölgeye milattan önce 1500 ve 1100'lerde kuzeyden ve Arabistan'ın orta kısımlarından güneye doğru iki ana göç hareketinin olduğunu göstermektedir. Eski dönem toplumlarından Kenanlılar ile Babillilerin tanrı inançları ile Güney Arabistan bölgesi inanç sistemlerinin benzerlik gösterdiği tarihçiler tarafından saptanmıştır. Yine de Umman hakkında ilk tarihi devirlere ait belgelerin çok az olduğu bilinmelidir zira Arabistan Yarımadası, hiçbir zaman Büyük İskender'in hakimiyeti altına girmediğinden Helenistik Dönem dünya imparatorluğuna dahil olmamıştır. Yine kesin olmamakla birlikte yine milattan önce 1600 civarlarında Mısırlıların ilk hanedan zamanında baharat ticaretinin önemi nedeniyle Umman'ın bulunduğu bölge ile ilişkilerinin olmuş olduğu görüşleri de mevcuttur. Daha kesin olan ise Umman ile Sümerliler'in bir zamanlar ilişki içinde olduklarıdır. Mesela, Sümer tabletlerinde adı geçen ve Ur ve Chaldes adlı şehirlerinin ticaret ilişkisi içinde oldukları Magra bölgesinin Umman olduğu teorisi dillendirilmiştir. Mesela Sümer Kralı Legaşlı Gudea'nın heykellerinin üzerinde bulunan yazılar bu bölge ile deniz ticaretinin milattan önce üçüncü milenyumun ilk yarısında yapılmış olduğunu göstermektedir ve bu deniz ticaretinin dünya tarihinin ilk deniz ticareti faaliyeti olduğu söylenebilir.

⁸ Ministry of Information, s. 37-39.

Romalılar da büyük olasılıkla Umman'ın varlığından haberdardılar çünkü Romalı bazı coğrafya alimleri yeri tam belli olmasa da Oman isimli bir şehirden bahsetmişlerdir. Romalı tarihçi Plinius, Masirah adasını o zaman ki adıyla Kaplumbağa Adası olarak bilmekteydi. Plinius o zamanın Güney Arabistan ahalisini dünyanın en zenginleri olarak tanımlamıştır; bu da bu bölgenin ticaret hacmini gösterir. Zenginlikleri sadece baharat ticaretinden değil aynı zamanda altın madenlerinden ve ekili tarım arazilerinden de gelmekteydi.

Milattan sonraki ilk yüzyıllarda Oman'ın kuzey kıyı kısımları İranlıların egemenliği altına girmiştir ve bu dönemden sonra da Umman falaj adı verilen toprak sulama sistemiyle tanışmıştır ve bu falaj sistemi Umman'ı çok değiştirmiş olup sulama sistemi nedeniyle Umman'da yerleşimler artmıştır ve bu sulama sistemi uzun asırlar boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Böylece denilebilir ki, Umman'da insan yerleşiminin ve yerleşim yerlerinin ilk oluşumlarının temelleri Arap olmayanlar tarafından atılmıştır. Sasanilerin bu döneminde deniz ticareti girişimleri artmış ve Doğu Afrika, Çin ve Hindistan ile Ummanlıların gemileri vasıtasıyla ticaret ilişkileri kurulmuştur. Böylece o zamanın dünyasında Ummanlılar deniz ticaretinin öncüleri haline gelmişlerdir.

İslam öncesi dönemde Umman'a Arapların gelişinin ya Sasani dönemi öncesi milattan sonra ikinci asırda ya da Sasaniler döneminde altıncı yüzyılda gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Fakat bu bilgide kesinlik yoktur. Arap göçüne dair ilk kaydedilmiş tarihi olay al-Azd kabilesinin Malik İbn Fahm liderliğinde Marib barajının taşması neticesinde Umman topraklarına göç etmesidir. Marib Barajı'nın taşarak büyük bir felakete neden olması güçlü Arap kabilelerinin güneybatı Arabistan'dan Umman'a göç etmesini netice vermiştir. Bu olayın milattan sonra altıncı yüzyılda olduğu sanılmaktadır.

Arap kabilelerinin göçünün devam etmesi neticesinde durum, o zamanın Umman toprakları hakimi olan Sasaniler tarafından askeri yöntemlerle yönetilemez olmuş ve Araplar ve Sasaniler arasında daha resmi ilişkiler kurulmuştur ve Azd kabilesi şeyhleri Arap kralları olarak tanınmışlardır. Aslında göç eden Arapların çoğunluğu henüz göçebe olup yerleşik hayata geçmemiş topluluklardı fakat zamanla köylerle ve vadilerle etkileşime girerek bir kısmı yerleşik hayata geçtiler ve kıyı kesime yerleşenler zamanla balıkçı, denizci ve küçük esnaf oluverdiler.⁹

⁹Clements, s. 5-31

Bu arada Sasani Kralı Chosroes Anurshivan (531-578)-hala Umman ülkesinde bulunan Persliler ki Büyük Sirus (Cyrus) zamanından beridir neredeyse bin yıldır bu topraklarda idiler- Araplar tarafından işgal edilen tüm topraklardan çekilme emrini vermiştir. Sadece Sohar'dan çekilmemişlerdir. Persliler ile yapılan anlaşma görüşmelerini Araplar adına Arap Prensi el-Culenda yürütmüştür ve kendisinden sonra ise kendi adıyla anılacak olan bir hanedan gelmiştir.

2.2. İslam'dan Sonra

İslam, Umman'da çok çabuk benimsenmiş ve yerleşmiştir. Bunda ülkenin kılıçla değil de davet ile İslam'a girmesinin büyük rolü vardır. Umman bölgesinden ilk müslüman olan kişinin Mazin bin Ğadvebe es-Sa'di en-Nebhani et-Tai olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Kendisi mensup olduğu kabilenin önde gelenlerindendi ve Hz. Peygamber ve daveti hakkında malumatı olunca Medine'ye gelmiş ve İslam'ı kabul etmiştir. Hz. Peygamber, onu Umman'a geri gönderip kendisinden İslam'ı orada bulunan insanlara anlatmasını istemiş ve Mazin bin Ğadvebe'nin çabalarıyla Umman'da İslam'ı kabul edenler çoğalmış ve bu müjdeyi de bizzat kendisi Medine'ye gidip Hz.Peygamber'e vermiştir.¹⁰ Bu haberle memnun olan Hz. Peygamber, Hicret'in dokuzuncu yılında Umman bölgesinin yöneticisi olan Culenda bin el Mustakbir'e İslam'a davet mektubu göndermiş ve mektup kabul görmüştür. Culenda, tebaası ile birlikte bu yeni dini kabul etmiştir. İslam'a giriş çok hızlı seyretmiş ve hicri 15 yılında İslam, Umman'da sağlam bir şekilde kök salmıştır.¹¹

Bazı kaynaklarda ise Hz. Peygamber'in Ummanlıları İslam'a davet için 630 yılında göndermiş olduğu Amr b. el-As'ın Culenda ile değil de aslında onun oğulları olan Ceyfer ve Abd ile görüştüğü ve davet mektubunu esas yönetici olan Ceyfer'e ilettiği, aslında Culenda'nın Hz. Peygamber'e peygamberlik geldiği yılda veya öncesinde öldüğü ifade edilmektedir. Amr b. el-As'ın Hz. Peygamber vefat edene kadar ülkede kaldığı ve zekat toplama ve dağıtma işleriyle meşgul olduğu ifade edilmiştir.¹² Umman ile Hicaz arasında bulunan bağlar köklüydü. Hicaz bölgesinden Umman'a İslam'dan yüzyıllar önce Beni Sama bin Lu' ayy gibi Arap kabilelerinin göç ettiği ve buraya yerleştiği bilinmektedir. O zamanlar Umman ile Hicaz Bölgesi arasında özellikle Umman'da üretilen tekstil ürünlerinin ihracı

¹⁰ Mehmet Mahfuz Söylemez , "Mahfuzat:Umman Sultanlığı ve Umman İbadileri Üzerine". İslami İlimler Dergisi. Cilt 10, Sayı 1, Bahar 2015, s.187-188.

¹¹ Graz, s. 5.

¹² Mustafa Fayda, **İslamiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı**, Ankara : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982, s. 129-132.

açısından ticari ilişkiler de kuvvetliydi. Bu bölgenin stratejik ve ticari konumu, İslam Devleti açısından önem arz etmekteydi ve İslam'ın ilk yıllarında bu bölge ile ilişkiler kurulmasında bu hakikatin de payı olması gerekir. İslamiyet'in kabulü de Umman yöneticilerine daha kuvvetli bir duruş ve politik avantajlar kazandırmıştır ve İslam'ın Umman'a yayılması ve Medine İslam Devleti ile bağının oluşması bu Körfez Bölgesi'nden Pers hakimiyetinin sökülüp atılmasında büyük rol oynamıştır.¹³

Umman, aynı zamanda hem Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında meydana gelen dinden çıkma isyanlarının bastırılmasında hem de büyük İslam fetihlerinin gerçekleşmesinde hem karadan hem de denizden destek verme konusunda büyük rol oynamış ve dine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Buna ek olarak Umman, 19.yüzyılda ticari ve siyasi ilişki içerisinde olduğu Doğu Afrika ve Afrika'nın iç kısımlarında denizci tüccarlar vesilesiyle de İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuş; hatta Çin'e, Güney ve Doğu Asya'ya da İslam'ı götürmüştür.¹⁴

Umman'da İbadilik mezhebi yaygındır. İslam'ın ilk yıllarında 658 yılında Hz. Ali ile Hariciler arasında yapılan Nehrevan Savaşı'nda Haricilerin çok büyük kısmı imha edilmiştir ve kaçabilenlerden bir kısmı Basra'yı kendilerine merkez edinmiştir.¹⁵ Taberi'nin Ebu Mihnef'ten naklettiğine göre 685 yılında Nafi b. Ezrak'ın Harici olmayan müslümanlar hakkındaki aşırı düşüncelerine katılmadığından dolayı Basra şehrinde Abdullah bin İbaz'ın liderliği altında toplananlar bugünkü İbadilik mezhebinin çekirdeğini oluşturmuşlardır.¹⁶ Bir çok kaynakta İbadiliğin Haricilik fırkasının bu zamanda bulunan ılımlı bir kolu olduğu belirtilmiş olsa da bazı kaynaklar ise İbadiliğin takipçilerinin Haricilik mezhebi ile ilişkilendirilmeyi reddettiğini ve diğer hak dört mezheb gibi içtihad ve fıkhı yaslanan Sünni bir mezheb olduğunu söylediklerini belirtir.¹⁷ İbadilik Mezhebi'ne bağlı olanlara bugün en çok Umman'da rastlanmakla birlikte Doğu Afrika, Libya ve Güney Cezayir'de de rastlanılır. Çağımız İbadi yazarları mezhebin ismi olarak bilinen İbadilik kelimesini kullansalar da aslında mezhebin isim olarak en çok kullanılan şekli Abaziya'dır. İbadilik Mezhebi'nin diğer

¹³ P.R. Pridhem (Ed.), *The Arab Gulf and The Arap World*, U.S.A: Croom Helm, 1988, s. 35-38.

¹⁴ Ministry of Information, s.40.

¹⁵ Clements, s. 32.

¹⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, "İbaziye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, s. 256.

¹⁷ Ömer Turan, *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul: Step Ajans, 2002, s. 320.

bir ismi de Şuraat'tır.¹⁸Çeşitli gelişmeler ve aşamalar neticesinde bu mezhep, Umman'da kök salmış ve yüzyıllarca kendisini muhafaza ederek bu günlere gelmiştir.

Umman, Emevi halifesi Abdülmelik bin Mervan (685-705) dönemine kadar hakiki olarak hakimiyet altına alınamamıştır. İlk olarak Halife Abdülmelik'in generalleri Umman'ı almaya teşebbüs ettiklerinde el-Culenda'nın soyundan gelen ve o sırada beraber olarak Umman'ı yöneten Said ve Süleyman bin Abbad kardeşler saldırıları karşılamışlardır. Bu iki kardeş aynı zamanda Umman'ın Doğu Afrika'daki yayılmacı siyasetinin de başlatıcıları kabul edilirler. Ayrıca, ilk olarak Afrika'da köle avcılığını da Umman yöneticileri olarak bu iki kardeşin yapmış oldukları kabul edilir. Daha sonra Emeviler, 40.000 kişi ile Umman'ın üzerine yürüdüğünde Said ve Süleyman kardeşler dayanamamış ve Doğu Afrika'ya kaçmışlardır ve böylece El-Culenda Hanedanı Umman'da son bulmuştur. Buna rağmen Umman, yine de tam manasıyla Emevi yönetimi altına girmemiştir; 750 yılında ise Emeviler yıkılmış ve yerlerine Abbasiler gelmiştir.

Bu arada, Umman'da baskın olan İbadiler, kısa süreliğine de olsa bağımsız hareket edebilmişler ve 751 yılında ilk imamları olan El-Culenda bin Mesud'u seçmişlerdir fakat 755 yılında Abbasi Halifesi Ebul Abbas tarafından Umman işgal edilmiş ve seçilmiş ilk imam idam edilmiştir. Abbasilerin beşinci ve en büyük hükümdarı olan Harun Reşid'e kadar bağımsız hareket edememiş olan Umman, Abbasilerin merkezi yönetiminin zayıflamasıyla beraber daha bağımsız hareket edebilmiş ve bu dönemde ikinci imam da seçilebilmiştir. Harun Reşid, Umman'ı yönetimi altına tam olarak almak istemiş fakat başarılı olamamıştır. Ancak kabilecilik ve hizipçilik Ummanlıların toplumsal birliğini zayıflatınca Abbasi Halifesi Mu'tazid Billah, 902 yılında Bahreyn Valisi Muhammed bin Nur'a Umman'ı işgal ettirmiş ve Umman'da büyük bir zulme sebep olmuş, imam da idam edilmiştir. Takip eden yıllarda yani 930'lu yıllarda ise İslam Dünyası'nda büyük bir işgal ve zulüm rüzgarı estiren Karmatiler, Umman'ı işgal etmek istemişler ve Umman halkını yıllarca kendileriyle meşgul etmişlerdir.¹⁹Abbasilerin 950 yılından itibaren sadece ismen bir hükümlanlığı kalmış ve 1000 yılı civarlarında ise Abbasi halifeleri çok zayıflamış ve artık Umman'ın iç işlerine karışamaz duruma gelmişlerdir.

¹⁸ T. Lewicki, "İbadiye", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt.5/2, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1968, s. 687.

¹⁹ Wendell Phillips, **Oman A History**, 1. Basım, Londra: Longmans, 1967, s. 10-14.

Abbasiler daha sonra Umman'ı Karmatilerden almışlar fakat ülke 965 yılında Buveyhiler'in işgaline uğramış; ardından Karmatiler tekrar almış ve 972'de ise ülke tekrar Buveyhilere geçmiştir. 1063 yılında ise ülke, Selçuklular tarafından etki altına alınmış ve seksen yıl bu durum devam etmiştir. Umman, siyasi olarak türlü ülkelerin işgaline uğramış olsa da bu dönemde iktisadi olarak gelişmiştir; özellikle Perslerin bölgeden atılmalarıyla kıyı bölgeleri ve körfez bölgesi Arapların eline geçmiş ve Bağdat'ın bir ticaret merkezi haline gelmesiyle de Umman limanları Doğu ile yapılan ticarete bir antrepo görevi görmüş ve Ummanlılar bu ticaret vesilesiyle hem denizci hem de tacir olarak zenginleşmişlerdir.

Bütün bu gelişmeler kıyı bölgelerinde olurken, Umman'ın iç kesimleri ise kendi sorunları ile baş başa kalıp dış dünyadan soyutlanmış ve muhafazakar bir bölge idi. Deniz ticareti nedeniyle 10.yüzyıla kadar Sohar; 13.yüzyıla kadar ise Muskat, Afrika ve Körfez bölgeleri için önemli birer ticaret merkezi durumuna gelmişlerdi. Ticari deniz seferleri ise 1225 yılında Sohar'ın tahribine kadar Hindistan, Doğu Afrika ve Uzak Doğu'ya yapılmaya devam etmiştir. Sohar'ın tahrip edilmesiyle birlikte ticaret Kalkat ve Hürmüz merkezli olmuştur.²⁰13.yüzyılda ise Umman, eski düşmanı Persler tarafından işgal edilmiştir fakat o dönemde Pers diyarına Hulagü Han hakim olduğu için işgalciler, muhtemelen Hulagü Han'ın oğlu Abaka Han idaresinde olan Moğollar idi. Daha sonra ise Umman'ın Hürmüzlüler tarafından fethedildiği ve el değiştirdiği düşünülmektedir. Umman kıyıları da bu vesileyle el değiştirmiştir ve Hürmüz kralları 16. yüzyılın başlarına kadar Umman kıyıları üzerinde haklarının olduğu iddiasını devam ettirmişlerdir.²¹

Bu arada Umman'ın iç kesimleri her yönden izole olmuş ve kıyı kesiminin zenginliğinden hiç faydalanamamıştır. Ayrıca İbadilik mezhebinin ve İmamlık çekişmelerinin kıyı kesimlerinde derin bir şekilde hissedilmemesi de kıyı kesimi ile iç kesimin birbirlerinden ayrı olmasına neden olmuş ve bu ayrılık, neredeyse 20. yüzyıl sonlarına kadar ülke tarihini olumsuz yönde etkilemiştir.²²

XVI.yüzyılda Akdeniz'de en büyük İslam Devleti olarak Osmanlı Devleti bulunurken; Hıristiyan devletlerden İspanya ve Portekiz ile mücadele etmekteydiler. Endülüs Emevi Devleti'nden sonra şimdiki İspanya'da çok sayıda müslüman devletçikler meydana gelmiş ve bunların arasında bulunan anlaşmazlıklardan faydalanan Hıristiyanlar da yavaş yavaş bu

²⁰Clements, s. 33-35.

²¹Phillips, s. 17.

²²Clements, s. 35.

devletleri gerileterek yeni devletler kurmuşlardır. Bu devletlerden birisi de Portekiz Krallığı idi. XIV. asırdan itibaren denizciliğe başlamış olan Portekiz devleti, Akdeniz ile Batı Avrupa limanları arasında başlamış olan ticaretten faydalanmış ve bir derece refaha kavuşmuştu.²³

Avrupalılar dünyanın yuvarlak olduğunu öğrendikten sonra deniz yoluyla dünyanın her yerini keşfetmeye ve buldukları yerlerin zenginliklerini ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu maksatla Portekizliler de Afrika kıyılarını ve Hint Okyanusu'na kıyısı olan ve ticaret yollarını kontrol eden noktaları ele geçirmeye çalışmışlardır. Portekizli denizcilerin hedefleri sadece ticari değildi; aynı zamanda Hıristiyanlık dinini yaymayı ve baharat ticaretinin menbağını bulmayı arzulamışlardır. Böylece Asya ve Afrika kıtalarının sahip olduğu zenginliği ele geçirmeyi ve sövmeyi hedefliyorlardı.

O sırada Hindistan'da siyasi birlik olmayıp Hindular ile Müslümanlar arasında ikilik ve mücadele vardı ve buralarda Goa, Kaliküt, Seylan, Diu, Sumatra gibi önemli ticaret merkezleri bulunmaktaydı. Kızıldeniz ve Basra Körfezi kıyılarında Aden, Basra, Hürmüz; Umman kıyılarında Maskat ve Kalhat gibi önemli limanlar mevcuttu. Doğu Afrika'da ise Mozambik, Mombasa, Sofala, Kilva, Malindi gibi önemli limanlar Portekizlilerin ilgi alanına giriyorlardı. Ünlü denizcileri Vasco da Gama daha sonra Francisco de Almeida ve Afonso de Albuquerque (Albokerk) gibi adamlarıyla Portekizliler, hem ele geçirdikleri yerlerde çeşitli vahşetler uyguladılar hem de Müslümanların ellerinden ticaret merkezlerini ve yollarını almaya çalıştılar.²⁴ Portekizlilerin büyük amacı, Kızıldeniz ve Akdeniz güzergahıyla Hindistan'dan Avrupa'ya götürülen malları Vasco de Gama'nın bulmuş olduğu Ümit Burnu yoluyla götürüp baharat yolu güzergahını tamamen lehlerine değiştirmektir.²⁵

Portekizliler 1507 yılında Umman'ın kıyı bölgelerini kontrol altına aldılar. Böylece Hindistan'a giden ticaret yolunu kendileri için güvenli hale getirmek istediler. Hürmüz'ü de alıp ana üsleri haline getirdiler.²⁶Portekizliler kıyı bölgelerine hakim olabildikleri için aslında iç bölgelerde bağımsızlık devam etmekteydi ve dağlık bölgelerdeki İbadi mezhebine bağlı kabileler yine bağımsız kalıp zaman zaman Portekizlilere karşı saldırılarda bulunuyorlardı

²³Hulusi Yavuz, "XVI.Asır İslam Dünyasında Osmanlı-Portekiz Mücadelesinin Sebepleri", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:3, 1985, s. 50- 51.

²⁴ Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu Onaltıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkiler", (**Yayınlanmamış Doçentlik Tezi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1976), s.13-20.

²⁵ Cihat Baltacı, "Basra Körfezi ve Hicaz İçin Osmanlı-Portekiz Mücadelesi", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5-6, 1993, s. 155.

²⁶ Emin Akseki, "Oman's Foreign Policy Between 1970-2008", (**Yüksek Lisans Tezi**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE, 2010), s.12.

fakat bu saldırılarda pek de başarılı oldukları söylenemezdi. Arap kabileler güçlü bir birlik içinde olmadıklarından başarılı olamamışlardır fakat 1624 yılında kabileler ve ulema birlikteliği neticesinde Ya'rubilerden Nasır bin Murşid'in imam seçilmesiyle Portekizlilere karşı daha güçlü bir mücadele verilmiş ve sonunda 1643 yılında Sohar; 1650 yılında ise Muskat işgalden kurtarılmıştır. Maskat'ın kurtarılması İmam Sultan bin Seyf zamanına denk gelmektedir.²⁷

O sıralarda Umman, Arap Dünyası'nın büyük deniz güçlerinden birisiydi ve devletin etkisi şu anki Pakistan'a ve Doğu Afrika'da Zengibar ve Mombasa'ya kadar uzanmıştı.²⁸

1719 yılında Ya'rubi İmam Sultan bin Seyf II nin ölmesiyle ulema ve kabile liderleri arasında yönetim anlaşmazlığı çıkmış ve kabile liderleri İmam Sultan'ın oğlu 12 yaşında bulunan Seyf'i desteklerken; ulema, Muhanna bin Sultan'ı desteklemiş ve seçim sonucunda kabile liderleri Seyf'in seçilmesini umarlarken ulema, Muhanna'yı imam olarak ilan etmiştir. Bu durum bazı isyanlara neden olmuştur; mesela bu duruma bir tepki olarak Yarub bin Bilurub isyan etmiş ve neticede Rostag kalesinde destekten mahrum olarak mahsur kalan Muhanna teslim zorlanmış ve sonrasında öldürülmüştür. Yarub ise Seyf'e naib tayin edilmiştir. Fakat bu durum da Yarub'un kendi kabilesinden tepki ile karşılaşınca Bilumb bin Nasir el-Yambi isyan etmiştir. İsyân sonucunda Yarub istifa etmiş ve yerine Bilumb naib olmuştur. Buna tepki olarak Yarub, Beni Gafir kabilesiyle bir olup isyan çıkarmış; Bilumb naiblikten çekilmek zorunda kalmış ve Seyf 1723 yılında tekrardan imam tayin edilmiştir. Kısa süre sonra Yarub da ölmüş ve siyaset sahnesinden çekilmiştir.

Fakat Umman'a o günlerde barış ve huzur gelmemiştir çünkü Beni Gafir kabilesinin sahneye çıkmasına razı olmayan kabilelerin de teşviki ile Beni Hinah kabilesi İmamlığa karşı ayaklanmış ve Halef bin Mübarek liderliğinde Muskat ve Barka gibi kıyı şehirlerini zapt etmiş fakat çatışma sonucunda yenilince iç bölgeler Muhammed bin Nasir'in kontrolüne geçerken Halef de kıyı bölgeleri kontrolü altına almıştır. Bu olay neticesinde Ummanlılar Beni Gafir ve Beni Hinah kabileleri arasında Hinaviler ve Gafiriler diye ikiye ayrılmıştır. Muhammed hakim olduğu bölgede imam ilan edilse de diğerleri üzerinde bu durumun bir etkisi olmayıp çatışmaların son bulmasına yaramamıştır. Yine Sohar'ı ele geçirmek için yapılan bir savaşta hem Muhammed hem de Halef hayatlarını kaybetmişler; bu durumdan

²⁷ Veysel Ayhan, "Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasındaki Bir Ülke", *Ortadoğu Analiz*, Cilt.2, Sayı 17, 2010, s. 31.

²⁸ H. Anthony Cordesman, *Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE*, Oxford: Westview Press, 1997, s.123.

faydalanan Seyf ise Rostak'ı alıp Nizva'ya ilerlemiş ve orada 1728 yılında imam ilan edilmiştir. Buna rağmen iç savaş ve karışıklıklar yirmi beş yıl daha devam etmiştir.

Neredeyse kırk yıl devam eden bu iç karışıklıklar, imamlık makamının geçmişten gelen değerini düşürmüş ve onu güç ile elde edilecek bir makam haline getirmiştir. Böylece eskiden olduğu gibi kabile liderleri yerine zengin tüccar sınıfının belirlediği bir unvan olmuştur. Zaten şu anda Umman'ı yöneten Al Bu Said Hanedanı'da 1744 yılında başa geçtiğinde hanedanın kurucusu olan Ahmed bin Said de böyle bir tüccarlık geçmişinden geliyordu ve hem Hinavilerin hem de Gafirilerin desteğine sahipti.

Al Bu Said Hanedanı'nın kurucusu olan Ahmed bin Said, tüccarlıktan geldiği için yönetimi zamanında ticaret gelişmiş ve teşvik edilmiş ve Muskat şehri de bir ticaret merkezi haline gelmeye başlamıştır. Aynı zamanda Ahmed bin Said, kıyı bölgesi ile tarımla geçinen iç bölge arasında bulunan dengeyi başarıyla devam ettirebilmiştir. Ahmed bin Said'in zamanında Gafiriler ve Yambilerin bazı başkaldırmaları olmuşsa da başarılı olamamışlardır.

Ahmed bin Said ölünce yerine oğlu Said geçmiştir fakat başarılı bir yönetim sergileyemediğinden sonunda oğlu Hamad bin Said bin Ahmed yönetimi babasının elinden almış ve başkenti Muskat'a taşımıştır. Fakat babasını eski başkent Nizva'da üzerinde olan imam ünvanıyla muhafaza etmeye de devam etmiştir yani imam ünvanını kendi üzerine almamıştır. İmam Said ölene kadar imamlık ünvanını üzerinde taşımış ve kendisi öldükten sonra da yeni bir imam tayin edilmemiştir. Al Bu Said Hanedanı ülke içinde Seyyid ünvanını kullanmıştır. Hamad, 1784-1792 yılları arasında etkili bir yönetim örneği sergilemiş ve zamanında ticaret ilerlemiş ve ülkede kalkınma gerçekleşmiştir.

Hamad devri, Muskat ve Umman ayrımının daha belirginleştiği bir devirdir. Bundan sonra iki asra yaklaşan bir süre boyunca ülke, Muskat ve Umman olarak anılmıştır. Zamanla iç bölge olan Umman, muhafazakarların bölgesi olmuş ve bir tarım merkezi olarak varlığını devam ettirmiştir. Sonraki yıllarda özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında iç problemlere neden olmuş ve bu ikilem nesiller boyu devam edegelmiştir.

1792 yılında Hamad ölünce yerine amcası Sultan bin Ahmed geçmiştir fakat imam ünvanını o sıralarda hala yaşamakta olan kardeşi Said'in üzerinde bırakmış ve diğer kardeşi Kays ise Sohar şehrinde hakimiyetini kurmuştur. Sultan bin Ahmed'in kendisi de denizcilik

ve ticaret işleriyle meşgul olmuştur; böylece bir kere daha güç bölünmesi yaşanmıştır. İç bölgelerde bulunan kabileler ile Al Bu Said Hanedanı arasında sonraki yıllarda ortaya çıkacak hoşnutsuzlukların oluşumu bu dönemde de devam etmiştir. Zaten güç bölünmesi ile zayıf duruma düşmüş olan Umman'ı Vehhabiler 1800-1803 yılları arasında işgal etmişler fakat o sıralarda iç sorunlar yaşayan Suudlar ülkeyi tamamen ele geçirememişlerdir. 1798 yılında ilk defa Britanya, Doğu Hindistan Şirketi yoluyla Umman ile etkileşime girmiştir. Çünkü Britanya, Fransa'nın Mısır'ı işgali nedeniyle katetmiş olduğu ilerlemelere karşı sömürgesi olan Hindistan'ı korumak istiyordu. 1800 yılında Sultan, İngiltere ile bir anlaşmaya varmış ve Hindistan'da bulunan İngiliz gücünün etki alanına dahil olmuştur.

1804 yılında Seyyid Sultan ölünce yerine kuzeni Bedr bin Seyf bin Ahmed Al Bu Said geçmiştir fakat yönetimi zayıf olup muhalifleri de çok idi. 1807 yılında yine aynı hanedandan Said bin Sultan bin Ahmed tarafından suikast ile öldürülmüştür. Bu sırada ülke eski işgalden daha güçlü bir şekilde Vehhabiler tarafından yeniden işgal edilmiştir. Bu sırada Seyyid Said, Muskat üzerinde hakimiyetini kurmuş ve hem Doğu Hindistan Şirketi hem de İran'ın yardımlarıyla 1820 yılında Vehhabileri püskürtmeyi başarmıştır. Bu sırada Nizva'da bulunan İmam Said ölmüş ve yerine de yeni bir imam seçilmemiştir zaten kendisinin bir siyasi gücü de kalmamıştı.

Said bin Sultan zamanında Umman'ın deniz ticareti ilerlemeye devam etmiş ve hem Dofar (Dhofar) da hem de Doğu Afrika'da Umman varlık göstermeye ve genişlemeye devam etmiştir. Seyyid Said, zamanının çoğunu Zengibar'da geçirirken bir çok Ummanlı da Doğu Afrika'ya göç etmiştir. Seyyid Said 1840-1856 yılları arasında ölene kadar daha çok Zengibar'da bulunup Muskat'a nadiren uğramıştır. Onun döneminde ülke üzerinde İngiliz etkisi Doğu Hindistan Şirketi ve yapılan bazı anlaşmalarla artmıştır. Bu arada İngiltere tarafından Umman'a köle ticaretini yasaklaması için baskı yapılmıştır. Köle ticareti, o sırada Umman ekonomisinin temelini teşkil etmekteydi. Dolayısıyla, Seyyid Said yönetiminin son on yılında Umman ekonomisi büyük zarar görmüştür.

1856 yılında Said bin Sultan öldüğünde ülke iki oğlu Tuvaini bin Said ve Mecit bin Said arasında Umman ve Zengibar olarak ikiye ayrılmıştır. Mecit, Zengibar Sultanı olurken;Tuvaini ise Umman Sultanı olmuştur. Bu iki prens arasında anlaşma yapılmasını sağlayan da Hindistan Genel Valisi Lord Canning marifetiyle İngiltere olmuştur. Yapılan anlaşmaya göre Zangibar her yıl Umman'a Canning Award denilen bir miktar para ödeyecekti

fakat bu miktarın yüksek olmasından ve Zengibar'ın da ödemeye niyetinin olmamasından dolayı ödenmesi gereken miktar hiçbir zaman ödenmemiş fakat İngiltere tarafından 1956 yılına kadar Umman'a ödenmeye devam etmiştir.

Bu maddi destek yardımıyla İngiltere Umman'ı her zaman politik olarak etkisi altında tutmaya devam etmiştir. Bu arada maddi çöküş devam etmiş ve buna dur deme girişimi de 1868 yılında Seyyid Azzan bin Kays(Qais) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çok sayıda kabile tarafından biat edilen Azzan'ın hakimiyeti 1871 yılına kadar devam etmiştir. İngiltere'den tamamen bağımsız bir Umman'ı savunan Azzan, Hindistan'a giden deniz ticaret yolunun güvenliğini düşünen İngiltere için istenmeyen bir kişi olmuş ve bundan dolayı Canning Award desteği kesilmiş ve Al Bu Said ailesinden Turki bin Said desteklenmiştir. İngiliz güdümünde hareket eden Turki bin Said zayıf olmasına rağmen İngiliz desteğiyle 1871 yılında Mutrah'ta Azzan'ın kuvvetlerini yenmiştir. Savaşta Azzan bin Kays hayatını kaybetmiştir.

Seyyid Turki sultan ilan edilmiş, İngiltere tarafından tanınmış ve daha önce kesilen Canning Award ödemesi de tekrar ödenmeye başlanmıştır. Fakat ekonomi yine de kötü gitmeye devam etmiş ve 1873 anlaşması ile köleliğin tamamen kaldırılması da ekonomiye büyük bir darbe olmuştur. Ekonomik ve sosyal huzursuzluklar siyasi karmaşalara neden olmuş ve 1874 yılında Hinavilerin lideri Şeyh Salih bin Ali ayaklanıp Muskat ve Mutrah'ı ele geçirmiş fakat para ödenerek vazgeçirilmiştir. Yine 1877 ve 1883 yıllarında ayaklanmalar olmuş ve Muskat yeniden ele geçirilmiş fakat limanda bekleyen İngiliz harp gemilerinin de desteğiyle ayaklananlar yine para ödenerek geri gönderilmişlerdir.

Bütün bu olaylar neticesinde ülkede yaşayan halkın sıkıntısı gittikçe artmış ve Muskat-Umman arası ayrılık daha derinleşmiştir. Sultanın kontrolü yalnızca Muskat ve Batine bölgesi ile sınırlı kalmıştır; iç bölgelerden ise Zengibar'a çok sayıda göç eden olmuştur. 1883 yılında Seyyid Turki'nin ölmesiyle başa oğlu Seyyid Faysal geçmiştir fakat yönetimi çok zayıf olup ancak Hinaviler ve Gafiriler arasında bulunan anlaşmazlıktan faydalanarak ayakta durmayı başarmıştır. Bununla birlikte, 1894 yılında kabileler birleşerek bir kez daha Muskat'ı ele geçirmişler ve sultan da şehirden ayrılmak zorunda kalmıştır. Üstelik İngilizler bu sefer yardıma gelmemişlerdir çünkü o sıralarda sultan, Fransa ile yakınlık kurma çalışmaları içindeydi. Bu sefer de ayaklanmacılara para verilerek Muskat boşaltılmış ve Sultan Faysal yeniden şehre girmiş fakat hem tüccarlara hem de İngiltere'ye

yüksek miktarda borçlanmıştı ve bu durumdan faydalanarak İngilizler, sultanı Fransızlar ile ilişkilerini koparmaya zorlamışlardır. Ayrıca Percy Cox isimli bir siyasi temsilci de göndermişlerdir. Sonuçta, halkın gözünde sultanın yüksek bir saygınlığı kalmamış sadece bir isimden ibaret hale gelmişti ve bu durumda ülkenin bağımsızlığı da şüpheliydi.

Benzeri sebeplerden dolayı içteki kabileler yeniden imamlık müessesesini canlandırmaya karar verdiler. 1913 yılında Salim bin Raşid imam olarak seçildi ve Hinavi-Gafiri dayanışması ile yeniden Sultan Faysal'a karşı bir ayaklanma başlatıldı. Aynı sene içinde ise Faysal öldü ve yerine oğlu Teymur sultan oldu. İngilizlerin güdümünde olan yeni sultan, iç karışıklık ve borç içinde bir yönetim devralmıştı; kabilelerle anlaşmaya çalıştı fakat başarılı olamadı. 1915 yılına gelindiğinde Şeyh Salil bin Ali'nin oğlu Şeyh İsa ayaklananların başına geçip Muskat'a kesin bir saldırı başlattı. İngilizlerin desteği olmasaydı normalde Sultan Teymur'un yönetimi çok güçsüz idi ve ayaklanma başarılı olurdu fakat İngiliz yönetimi altındaki Hindistan'dan gönderilen bir tabur asker ile ayaklanma püskürtüldü ve statüko muhafaza edildi. Sultan Teymur Muskat ve Batine bölgesini kontrol altında tutarken, Şeyh İsa ise iç bölgeleri yönetmekteydi; İngilizler ise daima sultanın destekçisi idiler.²⁹

En sonunda, İngilizlerin arabuluculuk etmesiyle uzun süren karşılıklı görüşmeler neticesinde 1920 yılı Eylül ayında Umman ile Muskat arasında Siib (Seeb) Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, sultanın hem imam üzerindeki etkisini hem de kabilelerle ilgili işlerde etkisini ciddi oranda sınırlamıştır.³⁰

Bu anlaşmaya göre:

1. İç bölgeden (Umman) Muskat, Mutrah veya Sur'a gelen her kim olursa olsun kendisinden %5 ten fazla vergi alınmayacak.
2. Umman'dan gelen herkese kıyı bölgesinde güvenlik ve özgürlük hakkı tanınacak.
3. Kıyı şehirlerine gelen kimselere dayatılan her türlü kısıtlama ve engellemeler kaldırılacak.
4. Sultan, Umman'dan gelen hiçbir suçluya sığınma hakkı vermeyecek ve Umman'ın iç işlerine karışmayacak.
5. Bütün kabileler ve şeyhler sultan ile barış içinde hareket edecekler.

²⁹ Uzi Rabi, *The Emergence of the States in a Tribal Society*, Brighton: Sussex Academic Press, 2011, s. 30-47.

³⁰ Cordesman, s. 123.

6. Umman'a ticaret için giden herkes ticari işlerde özgür olacak, kısıtlamalara tabi olmayacak ve güvenliği sağlanacak.
7. Umman'a gelen hiçbir suçluya sığınma hakkı verilmeyecek.
8. Umman'a giden tüccarların veya diğer şahısların Ummanlılar ile ilgili davaları İslam'ın emirlerine göre adaletle sonuca bağlanacaktır.

Anlaşma görüşmeleri devam ederken imam, Vehhabi bir bedevi tarafından yapılan suikaste kurban gitmiştir. Muhammed bin Abdullah al-Khalili yeni imam seçilmiştir. Anlaşma gerçekleştiği için İngiltere'den siyasi ve mali yardım da almasına rağmen sultan, borçlarını kapatamamış ve yönetim düzelmemiştir. En sonunda Sultan Teymur, 1932 yılında tahtından feragat edip borç içinde ve yönetimi kötü bir idareyi oğlu Sultan Said'e bırakmıştır.

2.3.Sultan Said bin Teymur Dönemine (1932-1970) Genel Bakış ve Sultan Kabus'un İlk Yılları

Said, Sultan Teymur bin Faysal'ın ikinci oğlu olarak 1910 yılında doğmuş ve 1922 ile 1927 yılları arasındaki orta öğrenimini İngiltere yönetimindeki Hindistan'da geçirmiş; daha sonra ise Arap Edebiyatı ve Tarihi öğrenimini Bağdat'ta tamamlamıştır. Eğitimini tamamlayıp Muskat'a döndüğünde ise ülke yönetiminde kendisine görev verilmiştir. Sultan Teymur aslında yönetimden çekilmek istediğinden dolayı oğlunu aktif görevlere getiriyordu, fakat görevinden ayrılmasına İngilizler sıcak bakmıyordu. Sultan Teymur ise yerine vekil olarak güvendiği bir devlet adamı olan Muhammad bin Ahmad al-Gaşşam'ı tayin ederek Muskat'tan ayrılıp zamanının çoğunu Hindistan'da veya uzak bir eyalet olan Dofar'da geçirmeye başlamıştı. Fakat 1929 yılında al-Gaşşam ölünce doğan yönetim boşluğu nedeniyle Said bin Teymur başbakan yapıldı ve 1932 yılına gelindiğinde ise Said 21-22 yaşlarında iken Sultan Teymur yönetimden ayrıldı ve oğlu sultan ilan edildi.³¹

Yeni sultanın durumu aslında hiç parlak değildi. Sib Anlaşması'na rağmen ülkede birlik yoktu ve hükümet ağır bir borç altındaydı.³²Hatta bizzat Sultan Said'in kendi ifadesiyle "Sultanlığın hazinesi tamamen boştu."³³ Sultan Said, başa geçtiğinde ülke borç içinde olduğundan ve ülke hazinesi de çok zayıf olduğundan yeni borç altına girmekten çekinmiştir. Çünkü borç içinde olmanın, dışarıdan bir gücün ülkenin yerli kültürüne de ters olacak şekilde

³¹ Rabi, s. 30-47.

³² Clements, s. 49.

³³ Ian Skeet, **Muscat&Oman the end of an era**, 1.Basım, Londra: Faber and Faber, 1974, s.163.

ülke yönetimine müdahil olmasının yolunu açmak olduğunu çok iyi biliyordu. Ayrıca, işleri bizzat yönetmek gerektiğine inanıyordu. Zaten kendisi işleri az sayıda valileri ile görmeye çalışıyor ve zamanının çoğunu da Muskat'da değil Salale'de bulunan sarayında geçiriyordu.

Eğitim, sağlık ve iletişim hizmetlerinde ilerleme yoktu. Ayrıca sultanın hakimiyet alanı Muskat, Salale ve kıyı bölgelerden ibaretti. İç bölgelerde ise İmam al Halili hakimdi ve Muskat-Umman ilişkileri Siib Anlaşması'ndan dolayı sakin görünüyordu. Fakat sonrasında gerek Vehhabi hareketleri gerek petrol meselesi iç bölgeyi hareketlenmeye sevk edecektir. Ayrıca Şeyh İsa'nın ölümüyle gerçekleşen yönetim değişimi de imamı daha etkili ve güçlü olmaya itmiştir.³⁴

Sultan Said, İngiltere'ye tam bağımlılığın ülkenin mali durumunun çok kötü olmasından dolayı olduğunu bilincindeydi ve amacı İngilizlere bağımlılığı zayıflatmaktı. Ülkenin İngiliz yönetiminde olan Hindistan'a ve Hint tüccarlarına borcu vardı ve çeşitli kabile merkezlerinde ise huzursuzluklar bulunmakta olup, kıyı kentleri olan Sur ve Sohar ise Muskat'tan bağımsız hareket etmek istemekteydiler.

Böyle bir durumda Sultan Said, ülkenin ekonomi yönetimini tam kontrol altına almak gerektiğini ve ülkenin sırtında bir kambur haline gelen borçlardan kurtulmak gerektiğini anlamış ve ilk icraatlarından olarak İngilizleri bakanlar kuruluna son verildiğine ve 1925 yılından beri vezir ünvanı ile kurula başkanlık eden ve sultan olmadığı zaman ülke işlerini idare eden İngiliz Bertram Thomas'ın iş aktine son verdiğine dair bilgilendirmiş ve devamında ise kaldırılan bakanlar kurulu yerine üç ofis kurmuştur. Mali Danışmanlık, İçişleri ve Adalet. Bununla birlikte bu ofislerin başına getirilecek şahıslar bakan ünvanına sahip olmayacaklardı; böylece Sultan Said işleri bizzat ele alacağını göstermiştir.

Babasından sorunlu ve büyük miktarda borcun altında ezilmiş bir devlet almıştı ve ilk iş olarak bütçeyi düzenlemeye girişmiş ve fazladan gördüğü giderleri kesmeye ve yeni gelir kapıları açmaya çalışmıştır. Hatta hanedan üyelerinin maaşlarından bile kesmiştir. Bu arada, İngilizlerin özellikle Dofar'da ve ülkenin diğer bazı kısımlarında petrol aramaya yönelik ilgilerini hayat verici bir gelişme olarak görmüş ve 1937 yılında İngilizlerle bir imtiyaz anlaşması yapmıştır. Böylece, 1930'ların ortalarında Sultan Said, ekonomisini ülkesinin nefes almaya başlayabileceği kadarıyla toparlamayı başarmıştır. Bu arada, genç yaşta sultan

³⁴ Clements, s. 49-50.

olmasından dolayı aile içinde otoritesine boyun eğmek istemeyen amcalarına da gerekirse zor kullanmasını da bilerek otoritesini kabul ettirmiştir.

Kasım 1937'de dünya turuna çıkmış ve Temmuz 1938'de memleketine dönmüştür. Bu seyahatinde Singapur ve Japonya'ya uğramış, Amerika'da Başkan Franklin Roosevelt ile görüşmüş; Fransa, İngiltere ve İtalya'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaretten ülkesini ilerletmek için daha fazla azimle dolmuş ve motive olmuş olarak dönmüştür. Bu arada, devlet hazinesi üzerindeki otoritesini devam ettirmekteydi ve yaptığı ana uygulamalardan biri de gümrük gelirlerini merkezileştirmesi ve başka şehirlerde de gümrük istasyonları açmasıdır.

Sultan Said'in yaptığı en önemli işlerden birisi de İçişleri Ofisi'ni çok güçlendirmek ve tüm valileri de bu ofise bağlamak olmuştur; ayrıca, dini mahkemelere, İbadi mezhebi ulemasına büyük önem vermiş ve onlarla zıtlaşmamaya büyük gayret göstermiştir. Bununla birlikte Sultan Said'in ana zayıf noktalarından birisi, başkent Muskat'tan uzun süre uzaklaşıp Dofar'da yaşaması yani başkentten uzun süre ayrı kalmasıdır. Dolayısıyla yönettiği insanlardan uzak durmuş ve halkın içine yeterince girmemiştir fakat yine de yönetimde zaaf olmaması için çalışmış ve işleri takip etmiştir. Bununla birlikte, bazen Muskat'a ani ziyaretlerde de bulunmuştur.

Suç oranı toplumda sifıra yakındı fakat yollarda güvenlik yine de tam olarak istenilen seviyede değildi. Kabile veya köy içi olaylar kabile veya köy içinde çözülür, kabileler arası olan olaylar ise mutlaka kadı huzurunda çözüme kavuşturulurdu. Çözüme kavuşturulamayan karışık olaylar ise Muskat'ta bulunan baş kadıya veya diğer önde gelen kadınlara intikal ederdi. Yine de çözülemezse Mutrah valisine ve çok nadir olarak sultana intikal ederdi.

1950'lere gelindiğinde Sultan Said bütçe açığını kademeli bir biçimde azaltmayı başarmış ve İngilizlere olan bağımlılığını geriletmiştir. Buna rağmen, gücünün çoğunlukla İngilizlere dayandığının ve yerel güçlere karşı bu şekilde ayakta durduğunun da farkındaydı. İngilizler açısından ise Sultan Said, bazen burnunun dikine giden, inatçı tavırlara sahip ve anlaşılması güç bir şekilde davranan bir kişi olsa da babasına göre daha enerjik ve çalışkandı; ülkesinin iktisadi durumunu istikrarlı hale sokmuştu ve daha dostane davranıyordu. Ayrıca eğitimi ve özellikle de İngilizceye çok hakim olması İngilizler üzerinde güzel bir tesir bırakmıştı. İngilizcenin yanında Urduca ve Hintçe de biliyordu.

Sultan Said, etkisinin ve hakimiyetinin geçersiz olduğu Umman denilen iç bölge ve buradaki imama bağlı veya imamdan bağımsız kabilelerle yakınlık kurmadıkça veya onlarla anlaşarak bir birlik içinde olmadıkça daha etkili ve bağımsız bir devletin olamayacağı düşüncesindeydi. İç bölgelerde kabilelere verilen/verilecek olan petrol imtiyazları kendi hakimiyetini etkileyebilirdi ve bu nedenle imam ile petrol imtiyazları konusunda bir anlaşmaya varma teşebbüsünde bulunmuştur. Diğer bağımsız kabileleri de kendi yanına çekmek için çalışmalarda bulunmuş ve sultanın bu girişimleri başarıyla sonuçlanmıştır. Böylece, Zahira bölgesinde bağımsız hareket eden Ya'aqib, Beni Gafir, Beni Ali gibi kabilelerin bölgelerinde petrol şirketi için araştırmalarda bulunan jeologlar çok daha güvenli bir şekilde dolaşabilmişler ve bölge kabilelerinden bir kısım şeyhler geçmişle kıyaslandığında daha sık olarak Muskat'a ziyaretlerde bulunmuşlardır.

Bununla birlikte, kabileler arası çekişme veya imamın sultan ile çekişmesi ve işin içine Suudi Arabistan'ın da girmesi ile bu dönemde önemli bir olay olan Bureymi Anlaşmazlığı yaşanmıştır.³⁵Sultan Said, 1937 yılında Irak Petrol Grup (Iraq Petroleum Group) şirketi ile petrol arama imtiyazı anlaşması yapmıştı çünkü petrol gelirlerini artırmak istiyordu fakat bu anlaşmayı yaparken şu gerçeği gözardı etmişti. Şirketin petrol araması yapacağı arazinin büyük kısmı imamın kontrolü altındaydı; aynı zamanda diğer bir kısım topraklar da üzerlerinde Suudi Arabistan'ın, Umman'ın ve emirliklerin hakimiyet iddia ettikleri tartışmalı topraklardı. Neticede, imam bağımsızlığını iddia etmiş ve imtiyazları iptal edip Suudi Arabistan ile ilişki içerisinde olmaya çalışmıştır ve bu durum da Sultan Said'in politik olarak güç kaybetmesine neden olmuştur. 1950 yılında ise Suudi kuvvetleri Umman'ın kuzeybatısına doğru hareket etmiş ve Bureymi Vahası'nı işgal etmişlerdir. Halbuki bu bölge, Umman ve Abu Dabi'nin paylaştıkları bir bölge idi. Bu sorunu çözme gayretleri 1954 yılına kadar etkisiz olarak devam etmiş ve bu arada Sultan Said'in yaptığı petrol imtiyazı anlaşmalarından sağlanacak geliri paylaşmaya yönelik isteksizliği Umman'ın batı bölgesi kabilelerini açık bir isyana teşvik etmiştir. Kabilelerle yaşanan bu mücadele, İmamlık Muhalefeti diye tanımlanmaktadır.³⁶Suudiler, Bureymi'nin ötesindeki yerlerde meskun kabilelerin de kendi halkından olduğunu iddia etmekteydiler ve bu maksatla 1950 ve 1951 yıllarında bu bölgede bulunan şeyhleri onlara desteklerini sunmak maksadıyla Riyad'a davet etmişlerdir

³⁵Rabi, s. 52-65.

³⁶Cordesman, s.123-124.

Bu durumdan dolayı hem Sultan Said Suudilere tepki göstermiş hem de İmam al-Khalili Vehhabilere karşı cihat ilan etmiştir. Hatta Sultan Said'e beraber hareket etmeyi önermiştir. Cidde'de bulunan Amerikan elçisinin ve İngiltere'nin baskılarıyla sıcak bir çatışmanın çıkması engellenmiştir. Bu durum, Sultan Said için bir çözüm olarak görülmemiştir; ayrıca tam da bu sırada İmam al-Halili vefat etmiş (1954) ve yerine Galib bin Ali imam seçilmiştir.

Sultan Said kabileler arası meydana gelen bir çok ihtilafta arabulucu rolü üstlenmiş ve bu rol kendisinin saygınlığını artırmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Harbi öncesi İngilizler ile anlaşma yapmıştır ve İngilizler de rakiplerinin bölgeyi ele geçirme olasılığına karşı Sultan Said'i güçlendirmeye karar vermişler ve bu vesile ile Sultan Said gücünü ikiye katlamış ve rakiplerine karşı büyük avantaj sağlamıştır.³⁷

İmam Galib ise aslında Rustak valisi olan kardeşi Talib'in etkisi altında idi. Talib ise Suudi Arabistan'ın Zahira bölgesindeki faaliyetlerinden kendisine pay çıkarmaya çalışmaktaydı ve bu arada Duru kabilesinin bölgesinde 1954 yılında Petroleum Development Ltd. şirketine petrol arama izni verilmesini de bir fırsat olarak değerlendirip İmam al Khalili sonrası Duru kabilesi tarafından verilen petrol arama izninin Sultan Said'in işine yarayacağını da hesap ederek petrol arama izninin imamın izni ve rızası alınmadan Sultan Said tarafından verildiğini iddia ederekten imam tarafından bu iznin geçersiz kılındığını ilan etmiş ve Duru kabilesini de hurma bahçelerini işgal ederekten kendisini desteklemeye zorlamıştır. Duru kabilesi de sultan ile birlik olup Talib tarafından tutulan İbri'ye doğru ilerleyip burayı ele geçirmiş ve böylece Talib, İbri'den çıkarılmıştır.

Sultan Said ise İbri'ye kendi valisini tayin ederek hem Talib'in planlarını olumsuz yönde etkilemiş hem de İmam Galib'i destekleyen diğer kabilelerle Talib'in bağıni kesmiştir. Buna ek olarak hem Bureymi Vahası'ndan hem de Suud desteğinden uzaklaştırılmıştır. Talib ayrıca 1954 yılında Arap Ligi'ne bağımsız bir devlet olarak tanınıp üye yapılmak için başvurmuştur. Suudlar ise diğer kabilelerden güç toplamaya girişmişler ve bu arada İmam Galib de İbri üzerine Suudlarla beraber yürümek için güç toplamaya çalışmış fakat umulan kuvveti toplayamadığı için bu plan hayata geçirilememiştir.

³⁷Rabi,s. 65-70.

İngiltere ise görüşünü değiştirmiş ve İngiliz subayların yönetiminde Abu Dabi askerlerinden oluşan birliklerle Bureymi'de bulunan Suud polis gücünü 1955'in sonlarında buldukları yerden çıkarmak için harekete geçmiştir ve bu durumdan cesaret alan sultan ise otoritesini iç bölgelerde sağlamlaştırmak için askeri girişimde bulunmuş ve Talib'i Rustak'tan çıkarmıştır. Talib ise Suudi Arabistan'a sığınmıştır. Devamında ise Nizva alınmış ve Galib de dağlık bölgeye kaçmıştır. Böylece Sultan Said İmam Galib'i dar bir bölgede kontrol altında tutmuştur. Bu başarılar üzerine İmam Galib'in önde gelen bazı destekçileri Sultan Said'e sadakatlerini bildirmişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda, Sultan Said, Muskat ve Umman'ı birleştirdiğini iddia edebilirdi fakat bu politikayı gütmek yerine yönetimi veziri Ahmad bin İbrahim'e bırakarak yine Salala'ya çekilmiş ve ülkeyi birleştirme fırsatı da böylece elden geçirilmiştir.

Olayların devamında ise Talib Suudi Arabistan'dan bağımsız bir Umman İmamlığı çalışmalarını sürdürmek için Kahire'ye geçmiş ve bu arada da Suudi Arabistan'ın Dammam şehrinde Umman Özgürlük Ordusu'nun kurulması ve eğitimi işleriyle ilgilenmiştir. Devamında ise 1957 yılında Mısır ve Suudi Arabistan destekli Talib ve Galib kardeşler yeniden harekete geçmişler ve ülkeye gizli yollardan girmiş olan Talib, Suudi Arabistan'da eğitim görmüş kuvvetleriyle buluşup Bahla'ya ve Nizva'ya ilerleyip bu iki şehri savaşız teslim almış ve kardeşiyle beraber Nizva'yı ana karargah haline getirmiştir.

Başka yerleşim yerleri de teslim olmuştur fakat Umman'ın Şarkiye, Batıne, Zahir ve Jaslan bölgeleri bu işe karışmamıştır. Sultan Said aslında düzenli bir ordu ile başedebilecek kadar güçlü değildi; bundan dolayı İngiliz yardımını kabul etmek zorunda kalmıştır. Neticede, Ağustos 1957'ye kadar bu iki lider Yeşil Dağ'a geri dönmek zorunda kalıp oradan gerilla faaliyetleri yürütmüşlerdir. Nihayet Ocak 1959'da İngiliz-Muskat güçleri gerilla faaliyetlerini de etkisiz hale getirmeyi başarmışlar ve sonuç olarak iki lider de kaçmak ve devamında sürgünde yaşamak zorunda kalmışlardır.

Böylece Sultan Said, Muskat ve Umman'ın birleşik olarak hakimi olmuş, İmamlık müessesesi de sonunda yıkılmıştır. Bu sebeple daha önce İmamlık ile Muskat arasında imzalanmış olan Siib Anlaşması da geçersiz hale gelmiştir. İngiltere de bu görüşü kabul etmiş ve Siib Anlaşması'nın sultanın bir kısım tebaasıyla yapmış olduğu bir düzenleme olduğunu belirtmiştir. Siib Anlaşması'nın yenilenmesiyle ilgili her hangi bir görüş dahi bir daha gündeme gelmemiştir. Ayaklanma sonucu Umman'ın merkezi bölgesinde meydana gelmiş

olan ana değişiklikler bunlardı fakat Sultan Said bir kere daha bu fırsattan faydalanıp bir birlik ve birleştirme siyaseti gütmeyip yeniden Salale'deki sarayına çekilmiştir.

Sultan Said'in Umman'daki yönetimi kendisinin yönetimde isteksizlik göstermesine rağmen zamanla güçlenmiş ve bir realite haline gelmiştir. Ayaklanma sonrasında ise Sultan Said bölgeyi valileri aracılığıyla yönetmiştir. Ayaklanmaya katılmayan kabileler bir nevi otonom konumlarını sürdürmüşlerdir. İmamın olmaması bazı Ummanlıları rahatsız etmiş fakat imamlık yönetiminin yeniden canlandırılması ve bağımsız Umman İmamlığı'nın kurulması için ciddi bir talep olmamıştır. Bunun en büyük sebebi, aslında iç bölge ile kıyı kesimlerinin sosyal ve ekonomik olarak birbirlerine bağımlı olmalarıydı.

Sultanın yönetimi, petrol gelirleri ile daha sağlamlaşmıştır fakat bu gelirler sultanın kesinlikle borca girmek istemeyişi nedeniyle iktisadi ve sosyal gelişmeye tam olarak yansıtılmamıştır.³⁸Çünkü Said bin Teymur, bir zamanlar Percy Cox'un babası Sultan Teymur ve ülkesi ile alakalı söylemiş olduğu "Eğer sultanı kendimize borçlandırırız o zaman Muskat siyasetini yönlendirmekte daha güçlü oluruz." sözünü her zaman aklında tutmuş ve ülkeyi borçtan kurtarmak ve böylece bağımsız kılabilmek için ülkesinin sadece gücünün yettiği imkanlarla yetineceği ve böylece kanaat ederek borçtan kurtulacağı fikrine inanmıştır.³⁹Sultanın ordusuna (SAF) İngilizlerin yardımı Mart 1967'ye kadar devam etmiştir. 1967'den itibaren sultanın ordusuna bakabilecek kadar petrol geliri olduğundan bu destek kesilmiştir. Bununla beraber İngiliz ordusu ile olan ilişki devam etmiştir. 1959 yılında hava kuvvetleri; 1961'de ise deniz kuvvetlerinin temel kuruluşları faaliyete geçirilmiştir. Bütün ordu ile ilgili işleri yönetmek için de 1958 yılında Savunma Ofisi kurulmuş ve başında da bir asker sekreter çalışmaya başlamıştır. 1959 yılında Kalkınma Ofisi kurulmuş sağlık, tarım, sosyal işler ile ilgilenen kısımlara ayrılmıştır. Doğrusu, ülkede sağlık sektörü oldukça yetersiz olup belli sayıda klinik ve sözde hastane ülke sathına yayılmıştı. Personel sayısı ise çok yetersiz olup hemen tüm personel Hintliydi yani Muskat ve Umman'ın yerlisi değillerdi.

Tarım bakımından ise 1960'larda sadece iki çiftlik vardı; birisi Nizva'da diğeri ise Sohar'daydı ve bir traktör sahibi olmak için bile bizzat sultanın izni gerekiyordu ve ülkede 1960'larda kimsede bir traktör dahi yoktu. Azayba (Azaiba) ile Sohar arasında bulunan 150 mil uzunluğundaki yol, ancak altı yılda bitirilebilmiştir. Bu durumda olan Kalkınma Ofisi'nin

³⁸Clements, s. 57.

³⁹Allen ,s. 58.

yıllık bütçesi 250.000 poundu hiçbir zaman geçmemiştir. Aslında Sultan Said, ülkesini geliştirmeyi arzulamıştır; bu isteği, vaadlerini içeren yayınlamış olduğu bir bildirgesinden de anlaşılmaktadır. Bildirgesinde, ülkede devlet kurumları için binalar, çalışanlar için evler yapacağını, devamında ise adım adım hastaneler, okullar, yollar, iletişim tesisleri ve diğer gerekli tesisleri (balıkçılık, hayvancılık, tarım vs.) yapacağını ifade etmiştir fakat uygulamada işler çok yavaş ilerlemiştir.

Eğitim ise Muskat ve Umman halkının en çok hasret kaldıkları, sultanın ise en çok çekindiği ve en az önem verir gözüktüğü bir konuydu. Bu dönemde okul sayısı çok azdı. 1940'da Muskat Seyyidiye Okulu, 1959'da ise Mutrah Seyyidiye Okulu açılmıştır. Kırk kişilik sekiz sınıftan oluşmakta olup ilköğretim seviyesinden ileriye gidememişlerdir. Sultanın özel okullara da bakışı pek olumlu değildi ve bu okulların gelişmesi için her hangi bir çaba da göstermemiştir. Ayrıca, öğretmen açığı çok fazla olup tek öğretmen kaynağı Arap dünyasıydı ve çoğu öğretmen Filistinliydi; Sultan Said ise bu öğretmenlerin hemen hepsinin sosyalist zihniyete sahip olduklarını düşünmekteydi. Bundan dolayı da öğretmen alımı için insan kaynağı çok sınırlı durumdaydı.

Sultan Said, 1968 öğrenci olaylarından dolayı eğitimin aslında belaya, karmaşaya neden olabileceğini bile düşünabiliyordu; bütün bu sebeplerden dolayı okumak için imkanı olanlar yurt dışına gitmek durumundaydılar. Çoğu Kuveyt'e, Bağdat'a ve Kahire'ye gidiyordu, Rusya'ya da hatırı sayılır sayıda gidenler vardı. Ticaret konusunda da sultanın izni olmadan bir mal ithal edilemiyordu ve iş kurmak için bizzat sultanın izni şarttı. Gümrük vergi oranı diğer gelişen körfez ülkelerine göre daha yüksekti ve gelişim noktasında ise Muskat, Dubai'den çok geri kalmıştı. Petrol ise Shell Şirketi tarafından 1964 yılında Fahud, Natih ve Yibal bölgelerinde bulunmuş ve 1967'de ihraç edilmeye başlanmış ve ülke hazinesine de ilk defa bu yılda petrol geliri akmaya başlamıştır.

Sultan Said bin Teymur döneminde ülke, Muskat ve Umman olarak ikiye ayrılmış olup iki bölge arasında ticari hareket kısıtlı kalmıştır. İç bölge, kıyıdan ayrılmış ve ticaretin kalbi hep kıyı bölgesinde atmış olup, para kaynağı da oradan sağlanmıştır. İki bölge arası geçişler de tamamen serbest olmayıp kısıtlı olduğundan ticari hareket te kısıtlı kalmıştır. Muskat'ın ticaret hayatı da bu sıralarda küçük ölçekli kalmış olup büyük düşünmeye henüz başlanmamıştır.

Dış politikada ise Sultan Said ne kadar bağımsızca hareket etmeye çalışmış olsa da İngiltere'den bağımsız değildi. Muskat'ta İngiltere ve Hindistan konsolosluklarından başka temsilcilik yoktu. Uluslararası arenada ve özellikle Birleşmiş Milletler'de sultanı ve fikirlerini İngiltere temsil ediyordu. Amerika ile de 1833 de karşılıklı olarak imzalanmış ve 1958'de yenilenmiş bir anlaşmaya göre diplomatik ilişkiler mevcut idi ve buna ek olarak, 1960'larda Batı Almanya ve Hollanda ile de karşılıklı iyi niyet yazışmaları yapılmıştır.⁴⁰

Buraya kadar belirtilmiş olanlardan özet olarak şu anlaşılmaktadır: İlkel bir yönetim şekli, eğitimsizlik, en iyi ve verimli yerli beyinlerin yurt dışına göçmek zorunda bırakılması ve aynı zamanda artan bir petrol geliri. Bütün bu ve benzer nedenler huzursuzluk ve başkaldırının ufukta gözükmeye neden olmuştur. Ülke dışında bulunan imamlık destekçileri tarafından sultana karşı oluşturulmuş bir muhalefet gittikçe büyümekteydi, sınır bölgelerinde keşfedilen petrol yatakları ise Suudlar ile sorunlar yaşıyordu. İç bölge olan Umman'da özellikle de Dofar'da sorunlar başgöstermeye başlamıştı. Dışarıda ise imamlık yönetimi taraftarlığı daima canlı tutulmaya çalışılmakta ve Kuveyt gibi bazı Arap ülkeleri imamlık ofislerine ev sahipliği yapmaktaydılar.

Körfez Bölgesi'ne petrol sektöründe çalışmak üzere veya başka nedenlerle giden çok sayıda Dofarlı, yurt dışında çalışmış veya çalışmakta olan diğer Ummanlılar gibi milliyetçilik fikirlerinden ve Körfez Bölgesi'ndeki sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiş olarak memleketleri olan Dofar Bölgesi'ne dönmüşler ve bu kişilerden bir kısmı 1962 yılında değişim için Dofar Dayanışma Derneği'ni kurmuşlardır. Görünüşte cami inşa etme veya fakirlik ile savaş maksatlarıyla para toplamışlardı fakat aslında esas maksat ayaklanma için sermaye ve insan kaynağı toplamaktı. Bu çalışmalarıyla geleceğin Dofar Özgürlük Cephesi'ne temel teşkil etmişlerdir. 1963 yılında sultana karşı muhalefeti teşvik eden el kağıtları dağıtmakla ve petrol şirketi araçlarına saldırmakla ayaklanmanın ilk işaretleri verilmiştir. Bu tür ilk hareketleri organize edenlerin bir kısmı yakalanmış olsa da Suudi Arabistan'a kaçanlar İmam Galib ile temasta olarak ileride Dofar Özgürlük Cephesi'nin çekirdeğini oluşturacak insan ve para kaynağını oluşturma çalışmalarını devam ettirmişlerdir.

Devletin mücadelesi sonucu dağa çekilmek zorunda kalan bu cephe, 1 Haziran 1965'de ilk kongresini düzenleyip bir bildiri yayınlamış ve sultanın yönetimine ve emperyalizme savaş açmışlardır. 26 Nisan 1966'da ise sultana başarısız bir suikast

⁴⁰Skeet, s. 174-197.

girişiminde bulunulmuştur. Bununla birlikte bu hareket (Dofar Liberation Front-DLF) sultanın birlikleri tarafından bastırılmış ve savunmada kalmaya mahkum edilmiştir. 1967'de ise Aden'in Marksist kökenli bir yönetim altında bağımsız olması DLF'ye ivme kazandırmış ve 1968'de ikinci bir kongre düzenleyip ismini İşgal Edilmiş Arap Körfezi'nin Bağımsızlığı için Halk Cephesi (Popular Front for the Liberation of the Occupied Arabian Gulf-PFLOAG) olarak değiştirmiştir. Lider kadrosu da bu kongrede değişmiştir ve bu ikinci kongre ile Dofar'ı bağımsızlaştırma hareketi ideolojik bir yapıya bürünmüş ve tüm Körfez Bölgesi'ni özgürleştirmeyi hedeflemiştir.⁴¹

Bu arada, İngilizlerin boşaltmasından sonra Aden'de kurulan bu yeni devlet, hızlıca Dofar ayaklanmacılarına silah ve diğer malzeme, para vs. desteği sunmaya başlamış ve özgürleştirme cephesini kuvvetlendirmek istemiştir. 11 Haziran 1970'de muhalifler yeni bir saldırı başlatmışlar ve tüm güney Umman'ı Salala şehri haricinde almışlardır. Muhaliflerin bu başarısı, İngilizlerin Sultan Said'i darbe ile devirmek için sultanın oğlu Kabus bin Said'e yardım etmeleri sonucunu doğurmuştur.⁴² Bunun nedeni, İngilizlerin Umman'ın Marksist Güney Yemen'e meyletme ihtimalinin olduğunu düşünmeleriydi. Sonuç olarak Kabus'a destek verilmiş ve 23 Temmuz 1970 tarihinde Dofar valisinin oğlu olan Buraik bin Hamus'un komutasında bir grup asker, sarayda Sultan Said'in dairesine girmiş ve kısa süreli bir çatışmadan sonra Sultan Said'i ele geçirmişlerdir. Bu çatışmada Buraik midesinde, Sultan Said ise ayağından yaralanmıştır.⁴³ İngiltere'yi bu değişime iten sebeplerden birisi de İngiltere'de iktidarda olan İşçi Partisi'nin, 1971'in sonuna kadar İngiltere'nin Körfez'den çekilmesine karar vermesi fakat Umman'da kontrolsüz bir değişimin de kendi çıkarlarına uymayacağı fikrinde olmasıydı.

Sultan Said'in yönetimden uzaklaştırılması geride bir yönetim boşluğu bırakmıştır çünkü esaslı bir şekilde organize olmuş bir hükümet yapısı bulunmamaktaydı ve ordu dışında sağlam bir yapısı olan bir kurum da bulunmuyordu. Orduyu da zaten İngiliz subaylar yetiştirmişti. Yeni yönetimi ayağa kaldıracak ve devam ettirecek derecede yetişmiş kadrolar da çok yetersizdi. Sultan Said'in ülkeye faydası da olmuştu tabii ki. Ülkesini kemer sıkma politikası güderek borçtan kurtarmış ve bir barış dönemi yaşatmıştır. Bununla birlikte petrolden gelen gelir insanların beklentileri yönünde bir yatırıma dönüştürülmemiştir. Sultan

⁴¹ Clements, s. 50-62.

⁴² Cordesman, s. 125.

⁴³ Allen, s. 62.

Said, kendisini halktan soyutladığı ve İngilizlerin desteği olmadan ayakta duramama görüntüsü de verdiği için halkının gözünde çok iyi bir yerde olamamıştır.

Sultan Said'e yapılan darbe çok iyi planlanmış bir operasyondur. Muskat ve Umman halkı darbe olduğunu günler sonra öğrenebilmiştir. Ayrıca darbe, sultanın yabancı danışmanlarının çoğunun tatil için yurt dışında oldukları bir zamana denk getirilmiştir. Sultana yapılmış bu darbe, İngilizler açısından kontrollü bir hükümet değişikliği olduğu için onların Körfez'den çekilme politikalarına da her hangi bir engel teşkil etmemiştir.⁴⁴

23 Temmuz 1970'de Said bin Teymur oğlunun lehine olarak tahtı bıraktığına dair bir belgeyi imzaladı ve daha sonra Londra'ya nakledilip orada ünlü Dorchester Hotel'de iki yıl daha yaşadıktan sonra 1972 yılında hayatını kaybetti. Sultan Kabus'un ise idareyi aslında tam zamanında ele almış olduğu söylenebilir; biraz daha zaman geçmesi ve idareyi eline almasının gecikmesi durumunda taht varisi olarak başına geçeceği bir ülke de bulamayabilirdi. Çünkü hem Dofar'dan ülke bütünlüğüne yönelik olan askeri tehdit hem de Sultan Said'in ülkenin gelişmesini engelleyici tutumu ileride meydana gelecek bir ayaklanmanın söylentilerinin oluşmasına neden olmuştu.

Bir çok Muskat ve Umman vatandaşı daha iyi bir eğitim ve iş olanakları için Kuveyt, Irak, Mısır gibi ülkelere göçmüştü ve bu kişiler aynı zamanda 1960'ların Arap milliyetçiliği, sosyalizm, eşitlik gibi kavramlarından da etkilenerek ülkelerinde geleceğe yönelik iyi yönde ilerleme ve değişiklik arzuluyorlardı. Bu değişikliklerin başında da kendisini değiştirmeye yanaşmayan Sultan Said'in yönetimden ayrılması isteği gelmekteydi. Dofar'daki sorunun çözümü için Sultan Said şiddet yanlısı idi ve onun gözünde Dofarlılar kötü ve tehlikelilerdi; halbuki 1970'lerin başında SAF'ın başına geçen Tuğgeneral John Graham'a göre bu meselenin çözümünde strateji ve düşünce değişikliği şart idi ve Sultan Kabus'un aklında da esasında bu fikir bulunmaktaydı.

23 Temmuz'da darbe gerçekleşti ve 26 Temmuz'da da ilan edildi. 29 Temmuz'da ise Britanya Hükümeti tarafından Kabus resmi olarak tanındı. 30 Temmuz'da ise Kabus, ilk defa olarak Muskat'a geldi. 1958'den beridir Muskatlılar idarecilerini ilk defa görüyorlardı. Ertesi gün ise Sultan Kabus ilk basın toplantısını yapmış ve Umman'ın karanlık günlerden aydınlık günlere ulaşacağına dair söz vermiştir. Bu basın toplantısı, bir Umman Sultanı'nın tarihte

⁴⁴Clements, s. 50-64.

yapmış olduğu ilk basın toplantısıdır. Sultan, bu toplantıda bir hükümet kuracağını ilan etmiş ve başbakanlık makamına bir önceki sultan ile anlaşamadığından gönüllü sürgün olarak yurtdışında yaşamış ve darbe sonrası yurda dönmüş olan amcası Tarık bin Teymur'u atamıştır.

Sultan Kabus ile Tarık bin Teymur daha önce birbirleriyle hiç görüşmemişlerdi ve karakter olarak da birbirlerinin tersiydiler. Sultan Kabus'un Tarık'a ihtiyacı vardı fakat ne kadar güvенеceğini bilemiyordu; Tarık bin Teymur ise Kabus'u sultan olarak tanımış, kabul etmişti fakat onunla sağlıklı bir işbirliği kuramamıştı. Aralarındaki bu durum, hükümet yapısının oluşumunda, atamalarda ve ekonomik kararların alınmasında kendisini göstermiştir. Bununla birlikte Dofar'daki savaş hali ve petrol meseleleriyle Sultan Kabus bizzat ilgilenmekteydi. Ülkenin başına geçtikten sonra ilk yaptığı işlerden birisi, tüm Dofarlılar için genel af çıkarmak olmuştur. Bu yol, babasının izlediği stratejinin tam tersi bir durumdur. İlk günlerde 200 Dofarlı teslim olup aftan yararlanmak istemiştir. Ayrıca, bu mesele ile ilgili Kabus, İngiltere'den daha fazla yardım talep etmiştir. Bu yardım, askeri yardımın yanısıra Dofarlıların kalplerini kazanmaya yönelik işleri de kapsamaktaydı. Bu maksatla Dofar'da hükümet yanlısı veya sırf menfaati için çarpışacak olan kabilelerden oluşan fırkaların eğitimine başlanmış ve altyapı hizmetleri hızlandırılmıştır. Buna ek olarak, Dofarlılar hem savaşın gidişatı hakkında hem de Umman yönetiminin yeni izlediği yol hakkında bilgilendirilmişlerdir. Dofarlılara çok daha iyi sağlık hizmetleri götürülmüş, su kuyuları açılmış, yeni okullar açılmış ve yeni evler inşa edilmiştir; bu sayede de Dofarlıların kalpleri kazanılmaya çalışılmıştır.

Büyük askeri hareketler icra edilmiş ve Yeşil Dağ üzerinde Jibalilere (Ayaklananlar) karşı başarı elde edilip, orada devamlı kalacak şekilde yer edinilmiştir. Simba Harekatı ile 1972'de Sarfait ele geçirilmiş ve düşmanın lojistik kabiliyetine darbe indirilmiştir. Düşmanın kapsamlı karşı saldırıları ise başarılı bir savunma ile geri püskürtülmüştür. Böylece 1970-1972 yılları arasında savaşın ilk devresi Umman yönetimi tarafından başarı ile geçmiştir. 1972'nin sonu ile girilen yeni safhada ise Umman Sultanı'nın ordusu yenilenip, güçlendirilmiş ve büyütülmüştür; 1973'te Milli Savunma Konseyi kurulmuştur. Konseyin kuruluşunun en önemli sonucu, Umman'ın kıyı bölgesinin savunma ve güvenliğinin geliştirilmesi ve Sarfait'in önemli bir ön cephe olarak sağlamlaştırılması ve askeri harekate devam edilmesidir. Bu aynı zamanda Yeşil Dağ bölgesinde sosyal alt ve üst yapı çalışmalarına devam edilmesi yönünde bir irade beyanıydı.

Sultan Kabus, bu savaşı sadece ülkesinin varlığı, birliği için olan bir savaş olarak değil aynı zamanda Komünizm'e karşı olan bir savaş olarak ta görmekteydi ve diğer Arap toplumlarının muhafazası için de bu savaş gerekliydi. Bu nedenle Sultan Kabus, savaşı uluslararası arenaya taşımış ve dışarıdan direk yardımın gelmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Kabus'a İran ve Ürdün'den aradığı silah ve asker yardımı gelmiştir. İran binlerce askeri ve helikopterleri ile Umman'a yardım etmiş, zaferin kazanılmasını sağlayacak önemli ulaşım-lojistik imkanların oluşturulmasında ve bu imkanların korunmasında büyük rol oynamıştır. Aynı anda İngiliz ve Ürdünlü mühendisler de büyük mayınlı bölge hatları inşa etmişlerdir. Ürdün Kralı Hüseyin de onlarca uçak ve özel kuvvetleriyle Umman'ın yardımına koşmuştur.

1974'ün sonları ile 1975 yılında ise düşman artık Yemen sınırına doğru sıkıştırılmış ve geri çekilmeye zorlanmıştır ve bu aşamada ise zorlu çatışmalar yaşanmıştır. 11 Aralık 1975 yılında ise Sultan Kabus savaşın sona erdiğini ilan etmiştir. Bu ilan günü, o günden beri Umman'da Silahlı Kuvvetler Günü olarak kutlanmaktadır. Her ne kadar 11 Aralık 1975 tarihi savaşın sonu olarak belirlenmiş olsa da Dofar'da bulunan örgütler ateşkesi ve yenilgiyi kabul etmemişler ve çatışmalar düşük yoğunluklu da olsa yıllarca devam etmiştir. İran'ın kuvvetleri 1979 yılına kadar Umman'da kalmaya devam etmişlerdir. Sonunda 1982 yılı Kasım ayında normalleşme anlaşması Umman ile PDRY arasında imzalanmıştır.

Böylece Dofar tehlikesi ortadan kalkmış ve Dofar Bölgesi'nin Umman ile iktisadi ve siyasi bütünleşme süreci başlamıştır. Umman Sultanlığı'na olan en büyük tehdit ortadan kalkmış ve devletin silahlı kuvvetleri büyük itibar kazanmıştır. Sultan Kabus da ülke içinde büyük güven ve itibar kazanmış olup hem Arap ülkeleri nezdinde hem de İslam coğrafyasında başında olduğu Umman'ı saygın bir devlet statüsüne çıkarmıştır. Umman, Dofar Savaşı'ndan sonra artık tamamıyla sosyal, iktisadi, askeri gelişimine daha fazla odaklanmış ve Arap Rönesansı devrini başlatmıştır.⁴⁵

⁴⁵ Ian Skeet, **Oman, Politics and Development**, Londra: Macmillan, 1992, s. 33-52.

3.SULTAN KABUS DÖNEMİNDE UMMAN'DA DİN VE SİYASET

3.1. Umman'ın Resmi Mezhebi İbadilik

Bir Arap ülkesini anlamaya çalışırken o ülkenin toplumsal hayat aşamalarında ve tarihinde İslam Dini'nin yerinin önemini de anlamak gerekir. Aydınlanma Çağı sonrası geçen zaman içinde Batı, dini günlük hayattan büyük ölçüde soyutlamış ve kilise ile devleti daima ayrı yerlerde tutmaya gayret etmiştir fakat istisnalar hariç bir çok müslüman devlette din bir hayat tarzı olarak görülmüş ve devletin işleyişine dahil edilmiştir.⁴⁶

Umman'ın tarihinin şekillenmesinde ve ülkenin bu günlere gelmesinde İslam Dini ve özellikle İbadilik Mezhebi'ne göre olan yorumu büyük rol oynamıştır. Bugün,Umman'ın dışında Zengibar, Fas, Tunus, Libya, Cezayir, Madagaskar gibi ülkelerde Umman'a göre çok daha az oranda da olsa İbadilik Mezhebi mensupları yaşamaktadırlar. İslam düşünce tarihi incelendiğinde etkili şekilde iz bırakmış fırkalardan birisi de yine İbadiliktir.⁴⁷Ummanlıların çoğunluğu İbadi Mezhebi'ne mensuptur ve İbadi Mezhebi'nin kuralları ve anlayışı ise Umman kültürünü şekillendiren etkenlerin en başında gelmektedir.⁴⁸Hz.Osman'ın bir grup muhalif tarafından şehit edilmesi ve neticesinde Hz.Ali ile Şam valisi Muaviye arasında meydana gelen Sıffin Savaşı sırasında problemlerin hakem yoluyla çözülmesine yönelik bir yola girilince bu duruma yine bir grup karşı çıkmış ve Hz.Ali taraftarlarından ayrılmışlar ve her iki lideri de öldürmeye karar vermişlerdir; neticede Hz.Ali şehit edilmiş, Muaviye ise suikast girişiminden kurtulmuştur.⁴⁹

Bu olaylardan sonra gelen iki asır içinde çeşitli harici fırkalar türemiştir; hepsinin de temelde savunduğu ilke, müslümanların şer'i kanunları uygulayarak toplumu en iyi yöneteceklerine inandıkları kimseye biat etmeleri gerektiğidir. Eğer imam bu görevi ifa etmede başarısız olur veya yetersiz görülürse hemen değiştirilmelidir. Haricilerin büyük çoğunluğu ise irsiyet ile devam eden liderliğe karşıdırlar. İmamı ulema ve toplumun ileri gelenleri seçer ve daha sonra ise toplumun ona biat etmesi beklenir.⁵⁰

⁴⁶Graz, s.61

⁴⁷Orhan Ateş, "Günümüz Umman İbadiyyesi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE, 2007), s.v.

⁴⁸ Carol Riphenburg, **Oman, Political Development in a Changing World**, U.S.A: Praeger Publishers , 1998, s. 11.

⁴⁹Ayhan, s. 28.

⁵⁰Riphenburg, s.11

Hatta bu ikinci merhale yani halkın imama biati İbadilik anlayışında önemlidir; eğer halk biat etmiyorsa o zaman imam olmanın da bir anlamı yoktur. Nitekim 1800'lü yılların başlarında Seyyid Said, halk tarafından yeterli bir biat alamadığı için imam sıfatını kullanamamıştır. Dolayısıyla İbadiyye, imamet için seçilecek şahsın özellikleri noktasında Ehl-i Sünnet ile aynı fikirde değildir ve imamların Kureys'ten olması gerektiği yönündeki yaklaşımı kabul etmez.⁵¹ İbadilere göre adaletli, dindar, ehliyetli, liyakatli ve bilgili olduğu müddetçe her hangi bir mümin imam olarak görev alabilir. Fakat imamlık vazifesine liyakati olan bir kişi yoksa o zaman makam boş kalmalıdır. Bu durum yani eşitliğe verilen önem, Umman Sultanlığı'nın yönetiminde de az çok etkili olmuştur; ülke yönetiminde göreceli olarak daha az protokol kuralları vardır ve her Ummanlı kendisini diğeri ile eşit görme yönünde eğitilir. En azından bu toplumun geleneksel özelliği bu yöndedir. Bu özellik, yüksek rütbede ve makamda olanların halkın içinde halk gibi davranmalarında ve onlarla hem hal olmalarında ve protokole az önem verilmesinde müşahade edilebilir.⁵²

Bu feci olayların neticesi olarak Hariciler kendilerini daha güvende hissedecekleri Umman'a göç etmişlerdir. Bu göç, Umman'a yeni kimliğini getirmiştir ve bu yeni kimlikle beraber Hz. Osman'ın ölümünü müteakip Arapların aralarında bölünmesiyle de Umman'ın Araplar arası çatışmaların merkezi ile alakası kesilmiştir. Zamanla bu bölgede İbadilik bir sistem içine alınmış ve Umman'da yerleşik halde bulunan diğer Arap kabileleri de zaman içinde bu mezhebe tabi olmuşlardır.⁵³ İbadiler tarafından kaleme alınmış eserler incelendiğinde bu eserlerin hemen tümünde İbadilerin kendilerini fırka-i naciye olan Ehl-i Sünnet'e dahil etme yönünde arzularının olduğu göze çarpmaktadır. Havaric yani Haricilik ile birlikte anılmak istememektedirler. Bu temennilerinde kendilerini haklı gösterecek bir çok eser de meydana getirmişlerdir.⁵⁴

İbadiyye'nin Umman topraklarına gelişi hakkında başkaca rivayetler de mevcuttur. Şehristani'ye göre Nehrevan Savaşı sonrasında Umman'a kaçıp gelen kimseler tarafından getirilmiştir. Salimi de Tuhfe isimli eserinde Umman'a İbadiliğin Abdullah bin İbad yoluyla geldiğini söylemektedir. Bir diğer görüşe göre de Hz. Ali'ye karşı yapılan Nehrevan Savaşı sonrasında kendi taraftarlarıyla beraber Basra'ya gidip orada hareketinin sistematüğünü oturtmaya çalışan Ebu Bilal Mirdas İbadiliğin ilk imamıdır. Kurmuş olduğu harekete Ehl-i

⁵¹TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.19 ,s. 258

⁵²Graz, s. 67-68.

⁵³Ayhan, s. 28.

⁵⁴Ateş, s. 214.

Da've adını vermiştir ve daha sonra kendisine katılanlar arasında Abdullah bin İbad da vardır. Yine İbadiliğin bir başka kurucusu olarak görülen Cabir bin Zeyd de kendisine katılanlar arasındadır. Nehrevan Savaşı'ndan sonra Haricilerin Ezarika, Sufriyye gibi bazı kolları şiddet taraftarıyken, Ebu Bilal Mirdas şiddeti değil, ılımlılık yolunu tercih etmiştir. İbadiliğin ılımlı bir fırka olmasının temelleri de bu şekilde atılmıştır.

Bir başka görüşe göre de Umman'a İbadilik ile ilgili fikirlerin gelmesine ve yerleşmesine Cabir bin Zeyd sebep olmuştur. İbadi fikirler besleyenleri baskı altında tutan Irak valisi Haccac bin Yusuf es-Sekafi tarafından Basra'dan Umman'a sürülen Cabir bin Zeyd, İbadiliği Umman'daki kabilelere de kabul ettirmiştir. Dolayısıyla Cabir bin Zeyd için Umman'a İbadiliğin yerleşmesinde Abdullah bin İbad'dan daha fazla rol oynamıştır denilebilir. Abdullah bin İbad için ise fırkanın şiddet taraftarlığına meyletmesini önlediği söylenmektedir fakat yüksek ahlakı ve hem fıkıh hem de hadis konusunda yüksek ilmi ile ve bazı yüksek sahabelerin talebesi olmak ve onlardan ilim tahsil etmiş olma özellikleriyle de fırkayı bir sistematige kavuşturmanın büyük oranda Cabir bin Zeyd olduğu İbadi alimler tarafından belirtilmektedir.⁵⁵ Abdullah bin İbad, akliselimin hakim olduğu ılımlı siyasetiyle Emevi idarecilerini kışkırtmamıştır ve onun bu yolunu Cabir bin Zeyd devam ettirmiştir.⁵⁶ Cabir, Umman'ın Nezve kentinde yaklaşık olarak hicri 100 senesinde vefat etmiş olup zamanında müslümanlar tarafından beğenilmiş ve önemli bir hadis külliyyatının da yazarı olarak kabul edilmiştir. İbadiyye'nin esas temellerini kendisinin koymuş olduğu ve teşkilatını da kendisinin oluşturmuş olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Haccac, haricilerin aşırı gidenleri ile mücadele ederken Cabir, Haccac ile iyi ilişkiler kurmakta başarılı olmuştur fakat yine de Umman'a Haccac'ın zamanında sürülmüştür.⁵⁷

İbadiyye Mezhebi zamanla Umman'da güç kazanmış ve bağlıları Abbasi Hilafeti'nden bağımsız hareket etmek istemişler ve imamları olarak Cülenda bin Mesud'u seçmişlerdir. Bununla birlikte Abbasiler Umman'ın bağımsız olmasına izin vermemişler ve hicri 177 tarihine kadar Umman'a hakim olmaya devam etmişlerdir fakat 179 yılında Umman halkı yeniden bağımsızlık mücadelesi başlatmış ve muvaffak olmuştur ve imam olarak Muhammed bin Ebi Affan seçilmiş ve ondan sonra da bir çok imamlar gelmiş ve hicri olarak 132 tarihinde şekil verdikleri devlet anlayışları ve resmi inanç sistemlerini günümüze kadar devam

⁵⁵ Ateş, s. 145-148.

⁵⁶ TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.19 , s. 256.

⁵⁷ İslam Ansiklopedisi, Cilt.5/2, s. 688.

ettirebilmişlerdir.⁵⁸ İbadiliğin günümüze kadar değişimden az etkilenerek gelmesinde Umman'ın iç bölgelerindeki dağlık alanlarda dış etkilere mümkün olduğunca uzak bir şekilde muhafaza olması gerçeği yatmaktadır.⁵⁹Tarih boyunca da çeşitli hanedanlar Umman'a hakim olmuş, bir ara Portekizlilerin sömürge yönetimi altına girmişler ve 18.yüzyılın sonlarından itibaren de İngiliz etkisi ülkede hissedilmiş ve daha sonra iç bölge ile kıyı bölgeler arası iç mücadele dönemi gibi dönemlerden de geçilerek bu günlere gelmişlerdir.

İbadi devlet anlayışında imam, Kur'an'ın emirlerini harfiyyen yerine getirmeli ve yerine getirilmesine çalışmalıdır. Ayrıca, Peygamberin sünnetini ve Hz.Ebubekir ile Hz.Ömer'in davranışlarını kendisine kaynak ve örnek olarak alır. Kararlarını verirken ve uygulamada bulunurken asla hakeme başvurmaz, savaş haline de kendisi karar verir ve savaşı yönetir. Bu devlet anlayışında adalet olmazsa olmazdır ve gerekirse adalet için cihad yoluna da gidilir. Ayrıca imam kendi inançlarına aykırı pozisyonda olan müslümanlara da cihad ilan edebilir.

İbadi anlayışa göre bir kimse farzları yerine getirmiyor ve haramları işliyorsa iman ondan gider. Allah'ı mahlukların sıfatlarıyla sıfatlandırmaya karşı çıkarken Allah'ın en temel sıfatı olarak kıdem sıfatını kabul ederler ve bu anlayışa göre Kur'an'ı mahluk olarak nitelendirirler. Şefaahat hakikatini de kabul etmemektedirler çünkü bu durum, Allah'ın Cennet'i vaad etmesi ve Cehennem'i void etmesi ilkesine terstir. İbadilere göre büyük günah içinde olan bir müslüman, tevhid dairesi içindedir fakat mümin değildir ve ancak tövbe ederek kurtulabilir.⁶⁰Bu durumda olanlarla evlenilebilir, mirası da alınabilir. Eğer bu tür kimselerden oluşan bir grup ile savaşılırsa savaş sırasında veya sonunda alınmış olan malları helaldir fakat diğer eş, çocuk gibi sahip oldukları helal değildir. İbadi Mezhebi'ne muhalif durumda olanların şahitlik etmeleri kabul edilebilir.⁶¹

Şu anda Umman'da İbadilik resmi mezheptir fakat sosyal doku içinde İbadilik tam biçimlendirici halde değildir ve hoşgörü neticesinde ibadethaneler diğer mezheplerden olan müslümanlar tarafından da ortak olarak kullanılmaktadır.⁶²

⁵⁸Ateş, s. 151.

⁵⁹Graz, s. 65.

⁶⁰TDV İslam Ansiklopedisi,Cilt.19 ,s. 259

⁶¹ Ahmed Özalp, "Haricilik", Şamil İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1990, s. 342.

⁶²Ateş, s. 217.

3.2. Sultan Kabus Yönetiminin Din ve Siyaset Algısı

Sultan Kabus başa geçtiğinde vurguladığı hakikatlerden birisi de ülkenin Arap ve Müslüman olma karakteriydi ve bu hakikati ifade ederken İbadilik Mezhebi'ni hususi olarak vurgulamamıştır. Umman yönetimi her zaman dışarıdan ithal, reforma tabi kılınmış ideolojiler yerine yerel dini bilgiyi ve yerelliği muhafaza etmeye çalışmıştır. İbadilik, bu topraklarda kültürel kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş ve görülmeye de devam etmektedir. Bununla birlikte Umman yönetimi, bazı müslüman ülkelerin yaptığı gibi katı kurallarla sadece bir mezhebi baz alıp ülkeyi ona göre yönetmek yerine İbadiliği dini gelenek ve baz alınacak dini bir referans olarak görüp bununla birlikte diğer dinlere ve mezheplere de hoşgörülü ve eşit mesafede davranmayı ilke edinmiştir.⁶³Hatta Umman için Arap Dünyası'nın dini yönden en hoşgörülü devleti tanımlaması yapılabilir. Bu durumun oluşmasında Sultan Kabus'un "Yaşa ve Yaşat" yaklaşımının büyük rolü vardır. Umman'da Hıristiyanlar ve Hindular serbestçe kendilerine sultan tarafından bağışlanmış arazilerinde inşa edilmiş ibadethanelerde ibadetlerini yerine getirebilmektedirler. Hükümet yapısında, iki kamaralı mecliste ve yargıda İbadilerin yanısıra Sünniler ve Şiiler de temsil edilmektedirler. Sultan Kabus bağnazlıktan hoşlanmayan bir kimse olduğundan dolayı dini fırkacılık ve ayrımcılık faaliyetlerine izin vermemektedir.⁶⁴

Bu durum, ülkenin huzur içinde yoluna devam edebilmesi için gereklidir çünkü Umman nüfusu homojen bir nüfus değildir; sadece Umman vatandaşları ve yabancı işçiler diye bir ayırım olmayıp, Ummanlılar da kendi aralarında çeşitli gruplara ayrılmışlardır. Umman'ın yerlileri arasında saygın kabilelerden gelenler olduğu gibi bir kısım etnik ve dini azınlık gruplarından gelen insanlar da mevcuttur. Geçmişte ülke, Muskat ve Umman diye ikiye ayrılmıştı ayrıca Zengibar ve Afrika'nın bazı yerleri Umman'a bağlı idiler. Ülkenin çoğunluğunu Araplar oluşturmakta olup bunun yanında başka azınlık grupları da bulunmaktadır. Buna rağmen Umman vatandaşları topluma entegre olmuş şekilde barış içinde yaşamaktadırlar ve bu duruma gelinmesinde Sultan Kabus'un çalışmalarının önemi ve payı büyüktür çünkü Dofar ayaklanması bastırıldıktan sonra toplumsal entegrasyon çabalarına büyük önem verilmiştir.⁶⁵

⁶³ Uzi Rabi, "Oman Under Qaboos: The Emergence of a New Diplomatic Style in the Gulf", Andrzej Kapiszewski ve diğerleri, **Modern Oman** içinde (99-116), Krakow: Ksiğgarnia Akademicka, 2006, s. 180.

⁶⁴ A. Gary Grappo, **In The Shadow of Qaboos: Contemplating Leadership Change in Oman**, Washington: Arab Gulf States Institute, 2015, s. 6.

⁶⁵ Andrzej Kapiszewski, Abdulrahman Al-Salimi, Andrzej Pikulski, **Modern Oman**, Krakow: Ksiğgarnia Akademicka, 2006 s. 249.

Sultan Kabus, ilk saltanat yıllarında bastırmak için çok uğraştığı ve sonunda bastırabildiği Dofar ayaklanmasıyla mücadele yolunda milletinin dini inançlarından faydalanmıştır. Çünkü O'na göre Komünizmin dini yoktur ve Komünizm, Allah'ın varlığını inkar eden ve emirlerini hiçe sayan, kardeşlik, sevgi ve barış kavramlarına uzak ateist bir hayat tarzıdır ve Dofar ayaklanması sırf bu yüzden dahi bastırılmalıydı çünkü bu ayaklanma başarılı olsaydı orada bulunan vatandaşlar da ateizmin ve misyonerlik faaliyetlerinin birer esiri haline geleceklerdi. Bu nedenle sultan, Dofar Savaşı boyunca ayaklanmayı bastırmak için mücadele eden ordu mensuplarını Marksist Aden tarafından desteklenen İslam ve vatan düşmanlarıyla cihat eden kutsal savaşçılar olarak görmüş ve onların da kendilerini din yolunda savaşıyor olarak hissetmelerini sağlamaya çalışmış ve böylece mücadeleyi ateizmle savaş olarak gösterip ona dini bir boyut kazandırmıştır.⁶⁶

Ülke dışından Umman'a çalışmaya gelen gruplarda ise nüfus bakımından Hintliler en önde gelmekte, onları Bangladeşliler, Pakistanlılar, Sri Lankalılar ve Mısırlılar takip etmektedirler.⁶⁷Umman, dini yönden çok çeşitlilik ile karşı karşıya olan İslam ülkelerindedir. Mezhep açısından baktığımızda ise Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı'na göre ülkede Ummanlıların 75%'i İbadilerden oluşmakta 25% ise Sünni, Şii ve Hindulardan oluşmaktadır.

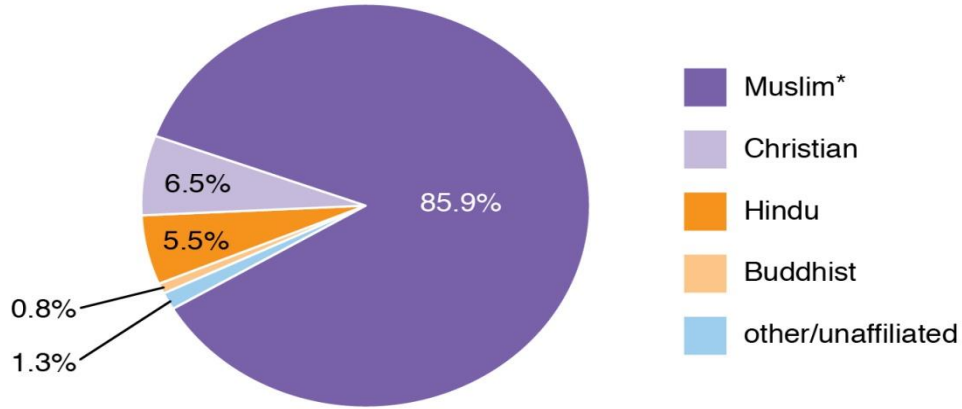
Umman hakkında araştırmalar yapmış olan ilim adamlarından Dale Eickelman'a göre nüfusun kabaca 50-55%'i Sünni; 40-45%'i İbadidir. 2%'lik bir kesim ise Şiidir. John Peterson'a göre 45% oranında İbadi, 50% oranında Sünni ve 5%'den az oranda Şii ve Hindu vardır. Umman üzerine yıllarca araştırmalar yapmış olan Marc Valeri'ye göre ise İbadi Ummanlıların oranı 48-53% arasındayken; Sünniler 45-49% arasında ve Şiiler ise toplumun 3-4%'ünü oluşturmaktadır.⁶⁸Ülke bu kadar çeşitlilik arz eden bir nüfus yapısına sahip olunca ülkenin çok çeşitli dini görüş veya fırkalardan etkilenmeye açık hale gelme ihtimali de doğal olarak mevcuttur.

⁶⁶ Joseph A. Kechichian, "A Vision of Oman:State of The Sultanate Speeches by Qaboos Bin Said,1970-2006", **Middle East Policy**, Cilt.15, Sayı:3, Sonbahar 2008, s.121-122.

⁶⁷Kapiszewski, Al-Salimi, Pikulski, s. 249.

⁶⁸ Marc Valeri, **Oman Politics and Society in the Qaboos State**, Londra: Hurst&Company, 2009, s. 127-128.

Religious affiliation (2010)

© Encyclopædia Britannica, Inc.

*Mostly Ibādīyah with lesser numbers of Sunnī and Shī'ī.

Şekil 2. Umman'da dine göre nüfus dağılımı

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Oman/Plant-and-animal-life/media/428217/225903> (22 Aralık 2018)

Bundan dolayı Sultan Kabus, idareyi eline aldıktan sonra yaptığı bir çok yenilik arasında eğitim sistemini de baştan aşağıya yenilemeye karar vermiş ve 1971 yılında Eğitim Bakanlığı'nı kurmuştur ve geleneksel, zorunlu dini eğitimin yanında Lübnan'ın eğitim müfredatını uygulamaya koymuştur. 1977'de ise Umman kendi müfredatını geliştirmiştir.⁶⁹ Fakat, bu müfredat geliştirilirken ülkede İbadilik baskın gelen bir mezhep olmasına rağmen İslami ders muhteviyatı, bir mezhebi diğerine tercih eden veya üstün kabul eden bir anlayışla değil de ülkede yaşayan Sünni ve Şiiiler de dikkate alınarak ve hizipçilikten ziyade birlik ve beraberlik hedeflenerek tüm müslümanların hemfikir olacakları asgari müştereklerde buluşulmuştur.⁷⁰ Çünkü Sultan Kabus, kendisiyle 1997 yılında bir mülakat yapan Judith Miller'a İslamiyet'in hiçbir zaman ilerlemeye karşı olmadığını ve her zaman istişareye önem verdiğini ve dine aykırı olmayan geleneklere de karşı olmadığını ifade etmiştir.⁷¹ Dolayısıyla, Sultan Kabus'a göre ülkenin refaha giden yolunda Umman'ın kültürel yapısı ile İslam'ın öğretilerinin harmanlanması izlenecek yollardandır. Yine Kabus'a göre eğer vatandaşlar doğru müslümanlar olarak yetiştirilirler ve İslam ahlakı ile donanırlarsa bu durum da toplum hizmetinde ateşleyici bir kuvvet olarak yerini alacaktır.⁷²

⁶⁹ Kapiszewski, Al-Salimi, Pikulski, s. 177.

⁷⁰ Abdulrahman Al-Salimi, "The Transformation of Religious Learning in Oman: Tradition and Modernity", **Journal of the Royal Asiatic Society**, Cilt.21, Sayı.2, Cambridge University Press, April 2011, s.149.

⁷¹ Judith Miller, "Creating Modern Oman: An Interview with Sultan Qabus", **Foreign Affairs**, Cilt. 76, Sayı. 3, (May - Jun 1997), s. 13-18.

⁷² Kechichian, s.114-119.

Umman'ın dini otoritesi olan Müftülük, kurulduğundan bu yana her zaman İbadilik ve Sünnilik arasındaki farklılıkları hafifletmeye ve farklılıkları vurgulamamaya çalışmış ve bu hassasiyetini Cuma hutbelerinde bile farklılıklardan hiçbir zaman bahsetmeyerek göstermiştir. Bununla birlikte bu uygulama devletin resmi makamlarında İbadilik ile Sünnilik mezheplerine eşit olarak davranıldığını göstermez. Mesela, atanmış müftüler İbadidirler ve din işleriyle ilgilenen bakanlar ve bu kurumlarda çalışan bir çok yüksek rütbeli kişiler de İbadidirler.⁷³

Sultan Kabus devlet olarak dini eğitimi daima gözlemi altında tutmayı tercih etmiş ve yön vermeye çalışmıştır. Bunun için Eğitim Bakanlığı'nda İslami eğitim ve binalarıyla ilgilenen özel birim dahi oluşturulmuştur. Bu birim, camilerde verilen geleneksel temel seviyede dini eğitimi de denetlemiştir. 1988 yılında Sultan Kabus İslami Eğitim Enstitüleri kurulmuştur. 1996 yılına gelindiğinde ise artık daha yüksek seviyede İslami eğitim veremedikleri sebebiyle cami medreseleri kapatılmıştır. Şimdilerde ise bütün bu dini eğitim veren okulların yönetimi 2001 yılından itibaren Sultan Kabus İslam Kültürü Merkezi'nin denetimi altındadır ve başında da müftü vardır.⁷⁴ Umman'da müftü, ilk defa 1973 yılında atanmış ve bu makamın otoritesi ile ülkedeki din alimlerinin yönetimin otoritesi altına alınması hedeflenmiştir. Bu yolla hükümetin ülkenin uzak diyarlarında dahi mevcut otoritesi kuvvetlendirilmiştir.

Kısaca, Umman yönetimi dini kurumları yönetim sisteminin içine dahil etmiş ve yönetimin bir erki haline getirmiştir. Şu anda müftülük makamı hem Umman için hem de tüm dünyada bulunan İbadiler için dini bir otorite olarak görülmektedir. Sünni ve Şiiilerin ise bağlı buldukları ayrı makamları vardır.⁷⁵

Yine dini eğitimin kontrolü, yönetimi ve geliştirilmesi için kurulmuş önemli kurumlardan birisi de Diyanet ve Vakıflar Bakanlığı'dır. Bu bakanlığa zaman içinde daha işlerlik kazandırılmasının sebebi, ülke içinde bulunan çeşitli tarikatlerin ve İslami gelenek ve uygulamaların da tanınması ve bir nevi yönetilmesi içindir.

1979 Mekke olayları, 1994 olayları ve 11 Eylül 2001 olayları Umman yönetiminin dini eğitim üzerinde daha ciddi önlemler alması sonucunu doğurmuştur. Özellikle 11 Eylül

⁷³Valeri, s.128.

⁷⁴Kapiszewski, Al-Salimi, Pikulski, s.178.

⁷⁵ Al Salimi, s.151-152.

olaylarından sonra hükümet yeni bir müfredat belirlemiştir.⁷⁶ Çünkü ülkenin başta sultan olmak üzere önde gelen politik elitleri ülkeyi bazı fundemantalist organizasyonlar tarafından tehdit altında hissetmişler ve bu tür yapıların aşırılıklarını frenlemenin çözümünü bulmaya çalışmışlardır.⁷⁷

Umman siyasetinde dini faktörler her zaman rol oynamıştır. Bir kere 1950'lerin ortalarında sona ermesine rağmen imamlık rejiminin hatıraları hala hafızalardadır. Ayrıca Umman üniversitelerinin yetersizliğinden dolayı yurtdışına okumaya gitmiş ve orada farklı ideolojilerden etkilenmiş ve mezuniyet sonrasında yurda dönmüş öğrencilerden bir grup, 1994 yılında bir örgüt kurmuşlar ve bu örgütün finans ayağını dahi oluşturmuşlar daha sonra bu kanun dışı faaliyetlerinden dolayı tutuklanmışlar fakat 1995 yılında sultan tarafından affedilmişlerdir.

Bilindiği üzere Umman yönetimi Afganistan Savaşı'na veya 1992-1996 yılları arasında cereyan etmiş olan Bosna Savaşı'na katılmamış ve bu olaylardan olumsuz etkilenmemiştir fakat bir çok Arap ülkesinde bu savaşlardan sağ kurtulanların meydana getirdiği ve o ülkelerin yönetimleri tarafından radikal bulunan hareketler ortaya çıkmıştır; 2005 yılında ise Umman'da yönetimi devirmeyi hedef edinmiş ve sınırlı sayıda akademisyen, memur ve din aliminden müteşekkil gizli bir örgütün varlığı keşfedilmiş, üyeleri tutuklanıp hapis cezalarına çarptırılmış fakat sonunda sultan tarafından affedilmişlerdir. Bu tür olaylar neticesinde Umman yönetimi yardım etkinliklerini kontrol altına almıştır.

Sonuçta, Umman yönetimi, eğitim meselesini ülkenin güvenliği, iktisadi gelişimi ve insan kaynaklarıyla direk irtibatlı görmektedir ve din ve politikaya ayrı yaklaşarak toplumda radikalliğin artmasına engel olmaya çalışmaktadır. Aksine olarak dini, kültürel meselelerle ve çeşitliliğe, farklılıklara saygı kavramı ile bağdaştırmaya çabalamaktadır.⁷⁸

Bütün bu ve benzeri tecrübeler sonucunda özellikle de 1994 yılında gerçekleşen ve Umman yönetimini hedef alan tecrübeden sonra Sultan Kabus, toplumu dini aşırılıklar konusunda uyarılmış ve hangi görüntü altında olursa olsun aşırılığın ve fanatikliğin Umman topraklarında yeşermesine izin verilemeyeceğini çeşitli konuşmalarında vurgulamıştır.

⁷⁶Al Salimi, s.178-180.

⁷⁷F. Richard Nyrop (Ed), **Persian Gulf States:Country Studies**, U.S Government Printing Office, 1984, s. 53.

⁷⁸Kapiszewski, Al-Salimi, Pikulski, s. 182-184.

Aşırılığın ve fanatikliğin müslüman gençliğin dinin hakikatlerine yönelik bilgi eksikliğinden kaynaklandığı düşüncesindedir.⁷⁹

Sultan Kabus hiçbir zaman İslam'ı kendi saltanatı için meşruiyet kaynağı olarak görmemiş ve bu amaçla onu kullanmamıştır; bununla beraber her zaman İslamiyet'e bağlılığını göstermeye gayret etmiştir. Ayrıca, devletin ve liderinin müslüman karakteri de günümüze değin daima vurgulanagelmıştır. Sultan Kabus, resmi dini bir unvan almamakla birlikte tüm resmi dini söylemi de müftülük makamına bırakmıştır. Sultan Kabus için din adamlarını devlet çarkının içine aldığı, onları bürokratize ederek bir nevi evcilleştirdiği ve bir nevi ulusal İslam oluşturma yolunda onları sadece Umman coğrafyasıyla sınırladığı söylenebilir. Zaten bu yüzden de Umman'ın 1970'ten sonra Tanzanya, Cezayir, Tunus ve Libya'da bulunan İbadi topluluklarıyla ilişkileri zayıf kalmıştır. Din adamlarının sadece Umman coğrafyası ile sınırlandırılması, sadece onların seslerinin ve etkilerinin kontrol edilebilmesini sağlamamış ayrıca onların kişisel olarak milli bir kimliğin ulusal çapta oluşturulabilmesi için de kullanılmalarını sağlamıştır. Eski imamlık idaresinin din adamlarını kazanmak ve Umman'ın iç bölgelerinde de otoritesini sağlamlaştırmak ve dini söylemi eline almak için eski devrin yani 1970 öncesinin tüm sorumluluklarını babası Said bin Teymur ile İmam Galib'e yüklemiş ve böylece Umman'ın iç bölge halkını ve kabile reislerini temize çıkarmış ve İbadi mirasını devralmıştır.

Ayrıca Sultan Kabus, memleketin her köşesinde özellikle de büyük şehirlerde modern, büyük Sultan Kabus camileri yaptırmış hatta bunları yaparken eski tarihi camileri dahi yıktırdığı olmuştur. Bunlara bir örnek olarak 2001 yılında Bavşar şehrinde hizmete açılan görkemli Ulu Camii verilebilir. Fakat bütün bu çabalara rağmen Umman yönetimi, çeşitli mezheplere ait düşüncelerin ve politik mevzuların cami içlerine kadar sokulmalarını engelleyememiştir. 1994 yılı tutuklamalarından sadece üç yıl sonra yankıları henüz unutulmadan 1997 yılında Muskat'ta İslam Hukuku ve Şeriat Fakültesi'nin açılmış olması tesadüf değildir. Rejim, İbadi mirasını korumak için yerel dini otoritelere çok güvenmiş ve onları dış etkilerden koruyarak dini söylemi de muhafaza edeceğini düşünmüş fakat bunun daha 1990'larda hatalı bir yol olduğunu anlamış ve fikir çatışmalarının veya dini ayrılıkların yönünü camilerden başka yöne çevirdiğini mesela genç dimağları hükümetin yasak koyduğu yayınlara yönlendirdiğini görmüştür.⁸⁰Bundan dolayı da Umman'da her zaman eğitim yoluyla

⁷⁹Kechichian, s. 123.

⁸⁰Valeri, s.128-131.

dinin birleştirici rolü üzerinde daha fazla durulmakla birlikte devlet yönetimi de din ve politikayı karıştırmamaya çalışarak toplumda ayrıştırıcı bir dil kullanmamaya gayret etmektedir.

Sultan Kabus, yapmış olduğu konuşmalarda her zaman ülkesinde Arap milli kimliğine önem verdiğini göstermiş ve bu kimliğin İslam Ümmetiyle de ilişkisinin her zaman devamlı ve yakın olmasının altını çizmiştir. Bu durum, sultanın İslam ülkeleri arasındaki işbirliğine ne kadar önem verdiğini gösterir. Nitekim geçmişte Dofar Savaşı sırasında Umman'a yardım için asker ve teçhizat göndermiş olan Ürdün Kralı Hüseyin'e geçmişte çeşitli vesilelerle ismen teşekkürü bir borç bilmiştir. Sultan aynı saygı ve hüsn-ü kabulü Umman'a 1970'lerde mali yardımda bulunan Suudi Arabistan Kralı için de göstermiştir ve daha sonraki yıllarda Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması için Suudi Arabistan'ın göstermiş olduğu gayretler nedeniyle de takdir ve desteklerini açıklamıştır. Bununla birlikte, Sovyet işgali sırasında her zaman Afganistan'ın yanında yer aldığını çeşitli vesilelerle ifade etmiş ve bu ülkenin Sovyet işgaline ve yabancı yayılcılığına karşı göstermiş olduğu direnci her zaman desteklemiş ve takdir etmiştir.

Arap-İsrail çatışması konusunda da her zaman Filistin Davası'nın yanında yer almış ve haklarının savunucusu olmuş ve Ummanlı Araplar olarak haklarına kavuşmuş, İsrail ile eşit şartlarda barış imzalamış ve bağımsız devletine kavuşmuş bir Filistin görmeyi arzu ettiklerini çeşitli vesilelerle ifade etmiştir. 1973 Arap-İsrail Savaşı esnasında da tabii ki Arapların yanında yer almıştır. Enver Sedat'ın iyi bir müttefiki olan Sultan Kabus, Mısırlılar Sina Yarımadası'nda İsrail kuvvetlerine karşı başarı kazanınca sevinmiş ve o dönem bir konuşmasında Kur'an'dan bir ayetle de konuşmasını destekleyerek bu başarıya dini bir boyut da katmıştır. Bununla birlikte Arapların lehine olacak her türlü barış girişimlerini desteklemekten geri durmamıştır. Çünkü gelecek bir barışı Filistinlilerin haklarının korunmasında ilk adımlardan görmüş ve kaybedilmiş Arap topraklarının tekrardan alınmasının gerekliliğini her fırsatta dile getirmiştir. 1994 yılında İsrail Başbakanı Yitzak Rabin'i Muskat'da kabul etmiş ve bölgesel konularda görüşlerini ifade etmiştir. Daha sonraki yıllarda yapmış olduğu bazı konuşmalarda da bağımsız bir Filistin Devleti görmek istediğini ifade etmiştir.

Sultan Kabus bin Said, halkına çeşitli vesileler ile etmiş olduğu hitaplarını Kur'an'dan çeşitli ayetler ile de süslemiştir ve bu durum dahi ülke yönetiminin İslam inancını toplumun

omurgası olarak gördüğünü ifade etmeye yeter. Kendisi doğal olarak ateizmi daima reddeder ve vatandaşlarından daima İslam ile şereflenmiş olmakla gurur duymalarını ve Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı'nın faaliyetlerini ve dini hizmetleri her zaman desteklemelerini ister.⁸¹

Buraya kadar yazılmış olanlardan anlaşılmaktadır ki Sultan Kabus, her daim devletinin din ile alakasının devam etmesini istemekte ve dini ciddiye almakta ve vatandaşlarından da inançları konusunda ciddi olmalarını istemektedir fakat bunu yaparken aynı zamanda ülke içinde farklı inanç ve mezhepten gelen vatandaşların hassasiyetlerinin kaşınmasına ve inançları yüzünden onlara gereksiz ve haksız baskılar yapılmasına da karşıdır; bununla birlikte devlet, İbadi Mezhebi'nin anlayışını da bir taraftan takip etmek istemekte ve önemli dini makamlarda da bu mezhebin bağlıları bulunmaktadır.

Sultan Kabus, İslam Dini'nin barışa vermiş olduğu önemi kendisine rehber edinmiş olarak çevresinde bulunan tüm ülkelerle iyi geçinmeye azami gayret göstermekte, çatışmalardan kaçınmaktadır fakat İslam ülkelerinin kendilerine yapılan tüm haksız uygulama ve baskılara karşı haklarını koruma maksatlı direnmelerini ve gerekirse savaşmalarını da desteklemektedir. Nitekim, Sultan Kabus'un bu tutumunun bir yansıması 2017 Ramazan ayı içerisinde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin başını çektiği bir grup ülkenin sırf bazı menfaatler uğruna kardeşleri olan Katar'a karşı uyguladıkları yalnızlaştırma projesine karşı çıkıp bu uygulamayı desteklememesinde de görülmüştür. İslam'ın yanlış yorumlanarak şiddete kaçılıp radikalleşilmesine Umman yönetimi son derece karşı olup Umman halkının bu tür bir yola tevessül etmemesi için de eğitim politikası açısından çok dikkatli davranmakta ve müfredat programlarını bu yönde eğitim verecek şekilde oluşturmaktadır. Kısaca, İslam'ı kendisine resmi din olarak seçen Umman Sultanlığı, resmi mezhep olarak İbadiliği benimsemiştir fakat mezhepçilik yapmayarak tüm vatandaşlarını kucaklamaya çalışmakta ve İslam Ümmeti içinde bir ayrılık sebebi meydana getirmemeye gayret edip her zaman birliği savunmaktadır. Modern dünyanın gereklerini yerine getirmeyi savunurken bir taraftan da hem geleneği hem de dini muhafaza etmeyi hedeflemektedir ve bunda da muvaffak olmuştur.

⁸¹Kechichian, s.123-131.

4.SULTAN KABUS DÖNEMİ'NDE UMMAN'DA İKTİSADİ VE SİYASİ DEĞİŞİM

4.1. İktisadi Değişim

4.1.1. İlk On Yıl (1970-1980)

Sultan Kabus, 1970 yılında başa geçmesinin ardından yapmış olduğu ilk basın açıklamasında “Geleceğe hazırlanırken hayatınızı mutlu kılmak için mümkün olan en hızlı şekilde çalışacağım. Bu görev esnasında hepinizin yardımına ihtiyacım vardır. Milletimiz geçmişte görkemli ve güçlüydü. Eğer beraber çalışır ve birlik içinde olursak geçmişte sahip olduğumuz görkemi yeniden elde edebilir ve dünyada hak ettiğimiz yere yeniden gelebiliriz.” demiş ve o günden beridir de milletine verdiği bu sözün gereğini layıkıyla yapmaya çalışmaktadır. Ummanlıların yeni sultanın bu iyi niyetine verdiği karşılık büyük olmuş ve yurtdışına gitmiş olan binlerce Ummanlı geri dönmüştür.⁸²

Umman’ın iktisadi gelişimi geç başlamış ve petrol ihraç eden komşularına göre de yavaş bir şekilde seyretmiştir. Bu durumun sebebi, mali kaynakların yetersizliği ve çeşitli siyasi karışıklıklardır. Önceleri, Umman hazinesi tamamen gümrük ve zekat gelirlerine bağlı idi; bir de İngiltere’den gelen mali desteğe. Petrol bulunmuş ve 1967 yılında ihraç edilmeye başlanmıştı fakat Sultan Said’in petrol gelirlerini ülkenin gelişimi için aktif bir şekilde kullanma konusunda isteksizliği ve mali planlamanın olmaması 1970 darbesi sonrasında bile mali gelişimin hızının yavaşlamasına neden olmuştur. Sultan Kabus yönetimi devraldıktan sonra ülkenin gelişmesi için neredeyse her şeye ihtiyaç vardı. Yollar, okullar, hastaneler, iletişim hizmetleri, mali hizmetler, su kaynaklarının sağlanması, konutlar vs. kısaca, modern bir ülke olmak için ne gerekiyorsa yapılması gerekiyordu. Bununla birlikte, öncelik Dofar ayaklanmasının bastırılmasına verilmiş olsa da 1970'lerin ortalarında petrol ve maden gelirleriyle ciddi bir mali gelişim başlamış ve böylece Umman’da günümüze kadar gelmiş ve devam etmekte olan endüstrileşme ve iktisadi çeşitlilik faaliyetlerine girişilmiştir.⁸³

1971 yılında ilk mali bütçe hazırlanmış ve beş yıllık gelişim planları ekonomik gelişimin temeli olarak yapılmaya başlanmış ve ilki de 1976 yılında başlatılmıştır. Gelecekte azalacağı düşünülen petrol gelirleri nedeniyle Umman, her yönden kendi kendine yetebilen, ayakta durabilen bir ekonomiye sahip olmayı hedeflemekte ve bu hedefe ulaşmak için de üç

⁸² The Ministry of Information and Youth Affairs Sultanate of Oman, **Oman’83**, Muscat,1983, s. 4-5.

⁸³ H. Calvin Allen, **Oman The Modernization of the Sultanate**, Westview Press: Kent-UK, 1987, s. 89-92.

maksada ulaşılması gerekli görülmektedir: dengeli bir bütçe, ekonomik çeşitlilik ve ekonominin genişlemesiyle birlikte geliştirilmiş bir insan kaynağı. Umman yönetimi 2020'ye kadar kişi başı geliri iki katına çıkarmayı hedeflemekte ve bunu yapmak için de ülke ekonomisini şaha kaldırmak için gereken şartları oluşturmaya çalışmayı ve petrol ve gaz gelirlerini özelleştirme ve kaynak çeşitlendirmesi için harcamayı öngörmektedir.⁸⁴

Umman yönetiminin ekonomiye tam hakim olabilmesi petrol gelirleri sayesinde olmuştur; aksi halde başka faktörler devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetine engel teşkil ederlerdi. Bunlardan birisi ülkede özel sektör geleneğinin güçlü ve uzun yıllara dayanıyor olmasıdır ve 19. yüzyılın sonuna tekabül eden yıllardan 20. yüzyıla kadar geçen ve ülke yönetiminin genelde ekonomik bir rol üstlenmediği yıllarda ülkede ekonomi durmamış ve sarayla da iyi ilişkiler içerisinde olan yerli ve yabancı tüccarlar eliyle devam ettirilmiştir. Bir diğer faktör de ülke yönetiminin otoritesi ile kabilelerin otoritesi arasında oluşmuş dengedir. Uzun yıllar sürmüş olan İbadi siyasi geleneği ile oluşmuş kabile geleneği üzerinde çoğu zaman hükümetin ekonomik ve siyasi otoritesi tam olmamıştır ve hükümet kabile yöneticileriyle her zaman iyi geçinme konusunda dikkatli davranma ihtiyacı hissetmiştir.⁸⁵

Sultan Kabus 1970 yılında kansız bir darbe ile başa geçtiğinde ülke her ne kadar 1967 yılında petrol ihraç etmeye başlamış olsa da ülkenin mali durumunu düzeltmek ve modern hale sokmak için neredeyse bir asırdır ciddi bir gayret gösterilmemişti. Nüfusunun tamamına yakını okuma yazma bilmiyordu; ülkede ilköğretim seviyesinde sadece üç okul vardı. Sağlık hizmetleri sadece iki küçük hastane ile sınırlı olup, ölüm oranı da yüksekti. Gelişim yok denecek kadar azdı.⁸⁶ Dev bir gelişim programı başlatıldı ve okullar, hastaneler, yollar, klinikler ve konutlar inşa edildi. Muskat ve Raysut'a olmak üzere iki adet yeni liman inşa edildi. 1973 yılında Seeb şehrinde modern bir havalimanı hizmete girerken Salala'da ise iç hat uçuşlarına yönelik bir havalimanı devreye sokulmuştur. Bu ve benzeri ekonomik ve sosyal atılımlarla ülke ekonomisi daha istikrarlı hale gelmiş ve 1975 yılına gelindiğinde ise daha büyük ilerlemeler için büyükçe bir ekonomik altyapı oluşmuştur.⁸⁷

Umman'ın ekonomisinin motor gücü, 1967 yılından beridir petroldür. Bu süreçte Umman'ın petrol üretiminde ana üretim imtiyazı Petroleum Development Oman Ltd. (PDO)

⁸⁴Rippenburg, s.14-16.

⁸⁵ H. Calvin Allen, W.Lynn Rigsbee II, **Oman Under Qaboos**, London: Frank Cass Publishers, 2000, s. 99.

⁸⁶ Cordesman, s.142.

⁸⁷The Ministry of Information and Youth Affairs Sultanate of Oman , s. 4-5.

şirketindedir. 1974 yılından beridir de şirketin çoğunluk hisseleri Umman yönetimine ait olup diğer ortak ise Shell şirketidir. Umman'da petrol üretimi bazı zamanlar azalmış fakat yeni kuyuların bulunmasıyla üretim tekrar artmıştır. Mesela, 1970'lerin ilk senelerinde Fahud bölgesinde çıkarılan petrolün ilk zamanlarda günde 300.000 varil olan üretiminin devam etmeyeceği anlaşılmış fakat Ghaba bölgesinde bulunan yeni kuyularla günde 291.000 varile düşen üretim 350.000 varile çıkmıştır. Ülkenin güney kesiminde açılmış olan kuyular ise günlük üretimi 1980 yılında 282.000 varilden 1984 yılına kadar 400.000 varile kadar çıkarmıştır. 1973/74 ve 1979/80 yıllarında petrol fiyatlarında gerçekleşen hızlı tırmanış, Umman için önemli ve beklenmedik bir şans olmuştur. 1973/74 dönemi fiyat artışı sayesinde elde ettiği gelir ile Umman, ilk altyapı gelişimini hayata geçirmiş; 1979/80 yıllarındaki artış ise Umman'ın ikinci yatırım ve ekonomik gelişme dalgasını hayata geçirmesine yardımcıdır. Böylece bu fiyat artışları sonucu elde edilen mali güç ile Umman, 1970'lerin sonlarında gelişme ihtimali olan bir pazardan 1980'lerin sonlarına doğru tam yetkili ve çok yönlü bir petrol ülkesi haline dönüşmüştür.⁸⁸

Umman, 1970-1980 yılları arasındaki on yıllık dönemde 1976 yılından bu güne kadar devam etmekte olan beş yıllık ilerleme planlarının ilkinin hayata geçirmiştir.⁸⁹ İlk beş yıllık plan hayata geçirildiğinde Umman'ın mali durumu büyük oranda petrolün fiyatı ve üretim miktarına bağlı idi. Ekonominin petrole olan bağımlılığı 67% civarında seyretmekteydi ve bu oran ilerleyen yıllarda düşürülmüştür.⁹⁰ Bu yıllarda ülkenin petrole ve başta bakır olmak üzere maden üretimine yüksek oranda bağımlı olması 1975 yılından sonra bu sektöre özel önem verilmesine neden olmuştur. Ayrıca kaynak çeşitlendirmesine gidilmesi maksatlı yeni kaynaklar bulabilmek için özel sektöre imtiyaz verilmesini de Körfez Bölgesi'nde ilk defa Umman gerçekleştirmiştir. 1973 yılında PDO dışında başka firmalara da imtiyaz verilmiş ve bu imtiyazlar neticesinde bulunan yeni petrol kuyuları ile veya üretimde verimliliğin artırılmasıyla 1980'li yıllarda petrol üretiminde kısmi artış sağlanmıştır. 1970'lerin sonlarına doğru petrol üretiminde azalmanın olması ise Umman'ın doğal gaz üretimine olan ilgisini artırmış ve 1979 yılında Yibal'de doğal gaz sıvılaştırma tesisi kurulmuştur.

İlk beş yıllık ilerleme planı, gelecek yıllarda gerçekleştirilecek plan ve projeler için gerekli altyapının oluşturulmasına öncelik vermiştir. Zaten Umman'ın beş yıllık ulusal ilerleme planlarında öncelik, ekonominin petrole olan bağımlılıktan kurtarılmasına verilmiş

⁸⁸Skeet, Oman, Politics and Development, s.100-102.

⁸⁹Cordesman, s.142.

⁹⁰Rippenburg, s.125.

olup petrol dışı sektörlerde gelir getirici projeler desteklenmiştir. Bu hedefi yakalamak için de yeni fabrikalar ve endüstri alanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiş ve madenciliğin petrol sektörüne nazaran daha fazla geliştirilmesi amaçlanmıştır. Özel sektörün gelişimi teşvik edilmiş ve devlet kontrolünde bulunan girişimlerin de özelleşmesi planlanmıştır.

Bununla beraber yatırımların bölgesel olarak adaletli bir şekilde dağıtımı ve bölgeler arası yaşam düzeyi açığının kapatılması için çalışılmıştır. Yine, yerel insan kaynaklarından faydalanılma yolu takip edilmiş ve özel sektörde Ummanlıların istihdam edilmesine öncelik verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ekonomide tarım, balıkçılık ve turizmin geliştirilmesi için özel gelişim hedefleri belirlenmiştir.⁹¹ Tarım ve çiftlik ürünleri, 1967 yılında petrol ihracının başlamasından önce toplumun yaklaşık yüzde sekseninin geçim kaynağı idi ve o zamanlar tarım milli hasılanın yarıdan fazlasını oluşturuyordu; çiftlik ürünleri ve balıkçılık ise ülkeye döviz getiren tek kaynaktı. Fakat 1976 yılına gelindiğinde petrol gelirinin artmasından dolayı tarımın ekonomiye katkısı %3'e, çiftlik ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı ise % 0.2'ye gerilemiştir. Ülkenin çok az kısmı tarım toprağı olarak kullanılmaktaydı ve yağmur yetersiz olup tarım için sulamaya ihtiyaç fazlaydı ve sulama binlerce yıllık yöntem olan falaj yöntemi ile yapılmaktaydı; yani tarımın geliştirilmesi için öncelikle yeni su kaynakları bulunmalıydı. Tarım arazisinin %30'dan fazlası hurma üretimi için kullanılıyordu ve hurma en başta gelen ihraç ürünüydü. En fazla üretilen ikinci ürün ise yem olarak kullanılan yonca idi. Yoncadan sonra ise ıhlamur üretimi yapılmakta olup bu ürünü de buğday ve çeşitli sebze ve meyve üretimi takip ediyordu.

1976 yılının ortalarında beş yıllık gelişim programına dahil edilmiş olan tarım gelişim planının maliyeti, 200 milyon dolara tekabül etmekteydi ve bu planın ana hedefleri ekili tarım arazilerini 90.000 akreden 114.000 akreye çıkarmak, su arzını artırmak ve toplam ürün miktarını iki kat artırmak olmuştur. Planın ikinci amacı da tarım ve çiftliklerde çalışan genç insanların bu sektörden başka bir sektöre geçip de tarım alanını güçsüz bırakmalarının önlenmesidir. Ayrıca, plana göre ülke yedi tarımsal alana bölünecek ve otuz hükümet merkezi de makineleşme, gübreleme gibi modern tarım yöntemleri ile alakalı danışmanlık hizmeti verecekti. Bu hedeflere ulaşmak için hükümet beş yıllık gelişim planı dahilinde, 300 traktör, 1500 su pompası ve 12000 su püskürtücü ithal etmeyi planlamıştır.

⁹¹Kapiszewski, Al-Salimi, Pikulski, s.188-189.

Balıkçılık sektörü de petrol ve tarımdan sonra ülke ekonomisine en çok destek veren sektördür. 1970'li yılların ortalarında yıllık balık avı 40.000 ton civarında olup bu rakam, 1960'lı yılların ortalarındaki seviyenin altındaydı çünkü balıkçılık ile uğraşan bir çok kişi petrol sektörüne geçmişti. Fakat hükümet, 1970'li yıllarda ve özellikle beş yıllık gelişim planı dahilinde balıkçılık endüstrisini genişletmeyi, önemli bir ihraç endüstrisi haline getirmeyi ve bu sektörü tekrar yüksek istihdam sağlayan bir sektör haline getirmeyi hedeflemiş ve 1976 Nisan ayında ilk büyük balıkçılık projesi başlatılmış ve bazı yabancı firmalara hedeflere ulaşılması için bir takım imtiyazlar verilmiş ve yıllık balık avının 15-20 ton daha artırılması hedeflenmiştir. Yine 1976-1980 beş yıllık gelişim planında Ummanlı balıkçıların modern cihaz ve ekipmanlar elde etmesi hedeflenmiş ve bu hedefe ulaşmak için balıkçılara düşük faizli ve alınan borcun sadece % 75'inin geri ödemeli olacağı borç verme politikası güdülmüştür.

Madencilik sektörüne gelince, 1970'li yılların ortalarında Umman hükümet yetkilileri ve sektör danışmanları ülkenin 1980'lere geldiğinde büyük bir maden üreticisi ve satıcısı olacağı konusunda iyimserdiler fakat o sıralarda ellerinde Umman'ın maden kaynakları hakkında yeterince bilgi mevcut değildi. Bununla birlikte, 1976 yılına geldiğinde petrol dışında çömlek ve karo yapımında kullanılan kil ve inşaat için gereken mermer haricinde de işletilen bir maden mevcut değildi. Araştırmalar amiyant, krom, kömür, bakır, demir gibi madenlerin varlığını söyleseler de bunlardan sadece bakır madeni, ekonomiye önemli oranda katkı sağlayabilecek konumdaydı.

O zamanlarda yapılmış araştırmalara göre Umman'ın 12 milyon ton bakır madenine sahip olduğu görülmüş ve hükümetin de % 51 pay sahibi olduğu Umman Madencilik Şirketi ile başka birkaç yabancı şirket ortaklığında 1979 yılı içerisinde Sohar yakınlarında bakır madeni açılması planlanmış ve ekonomiye katkı sağlayacak bakır madeni ihracı için gerekli diğer tesislerin de yapılması için yine bu dönemde çalışmalara girişilmiştir.

1970'lerin başında petrol endüstrisi dışında Umman'da başka bir endüstri yoktu fakat 1976 yılına kadar birkaç hafif endüstri kuruluşu kurulmuştur. Hurma paketleme tesisi gibi. Daha sonra mobilya, alüminyum ürünleri, süt, meşrubat gibi ürünleri üreten fabrikalar kurulmuştur; ayrıca 1976 yılı ortalarında Sohar, Mutrah ve Salala'da balık işleme tesisleri hizmete girmiştir. Bunlara ek olarak bu dönemde ileride hayata geçirilecek bir çok fabrika ve işletim tesisleri için fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Yine aynı yıl içinde 50 milyon dolarlık

bir proje çalışması ile 1979 yılında hizmet vermeye başlayacak şekilde büyük bir çimento fabrikası açılması planlanmıştır.

Umman, bilindiği üzere aynı zamanda bir turizm ülkesidir fakat 1976 yılına kadar ülke yönetimi turizme fazlaca bir destekte bulunmamıştır. O zamanlar hem uzunca bir süre toplum dünyaya kapalı kalmıştı hem de dışarıdan ülkeye girişler için hala güvenlik açısından sıkı tedbirler uygulanmaktaydı fakat hem petrol açısından hem de maden kaynakları açısından ülkenin sınırlı gelire sahip olduğu düşünüldüğünde turizm sektörünün ülkeye döviz girmesi açısından gelecek vadettiği de görülüyordu.

1975 yılına kadar ülkede uluslararası standartlara sahip tek otel Al Falaj Oteli idi. Fakat takip eden yıllarda başkent bölgesinde 1975'in sonlarında ve 1976 yılında toplam 500 civarında odaları olan üç otel daha yapılmıştır ve Al Falaj Oteli de genişletilmiştir. Qurum şehrinde ise 300 odalı bir sahil oteli inşa edilme yolundaydı; ayrıca, 1977 yılında Salala'da sadece otuz odalı bir otel varken 140 oda kapasiteli yeni bir otel ve yirmi villası hizmete girmiştir.⁹²1981 yılına gelindiğinde ise Umman'da çoğunluğu dört veya beş yıldızlı toplam 1427 adet otel bulunmaktaydı.⁹³

Umman'ın su kaynakları da ülke ekonomisi için çok önemli bir yer işgal eder. Çünkü her alanda kaydedilecek her bir gelişme, yeni su kaynaklarının da hizmete girmesini gerektirmekteydi. Bundan dolayı ülke yönetimi bu yıllarda su kaynağı araştırmasına da el atmış ve ülke çapında kuyular açılmış, sondajlar yapılmış ve hem başkent bölgesinde hem de Salala civarında su kaynaklarının artması ve geliştirilmesi mümkün olmuştur. Dofar bölgesinde ise çok daha kapsamlı araştırmalar yapılmıştır mesela, sırf 1975 yılında yirmi yedi bölgede yetmiş beş kuyu açılmıştır. Ek olarak tuzdan arındırma tesisleri de kurulmuştur. Mesela, Al Cubra'da (Ghubra) hizmete giren tesis ile başkent bölgesi daha öncesine göre altı-yedi kat daha fazla suya kavuşmuştur.

Gıda ve Tarım Kurumu ise çeşitli yabancı danışmanlık firmalarıyla birlikte çalışarak 1976 yılının sonlarına kadar Umman'ın su kaynaklarının araştırılması faaliyetini gerçekleştirmiştir. Nitekim 1975 yılında başkent bölgesinde 359 milyon galon su üretilirken 1980 yılına gelindiğinde bu miktar 2459 milyona çıkmıştır. Güney bölgesinde ise daha

⁹² Nyrop, s.367-377.

⁹³ Development Council, Technical Secretariat, **Oman Facts and Figures 1983**, Muscat: 1984, s. 13.

önce olmayan üretim, hayata geçirilerek 1980 yılında 542 milyon galon su miktarına çıkmıştır.⁹⁴ Ek olarak, 1971-1976 yılları arasında elektrik üretim tesislerine 60 milyon riyalden fazla para harcanmıştır ve bu çabalar sonucunda ise elektrik üretimi on bir kattan daha fazla bir artış göstermiştir. Yine 1976 yılında iki yabancı firma ülkenin kuzeyinde bulunan yaklaşık otuz yerleşim yerinde ve kırsal alanlarda küçük elektrik üretim tesisleri kurmuştur ve ilerleyen yıllarda da Umman'ın bu tür faaliyetleri artarak devam etmiştir.⁹⁵

Sultan Kabus başa geçmeden önce sultan için ayrılan bütçe ile devletin bütçesi arasında bir ayırım bulunmamakta idi. Bu duruma 1971 yılında son verilip Umman'ın ilk hükümet bütçesi hazırlanmıştır. 1971 ve 1975 yılları arasında bütçe gelirleri dokuz kat artmış yani 50 milyon riyalden 468 milyon riyale çıkmış öte yandan harcamalar da 46 milyon riyalden 521 milyon riyale kadar tırmanmıştır. Çünkü Dofar Bölgesi'nde devam etmekte olan ayaklanma için savunma harcamalarının yüksek oluşu 1970'lerin ilk yarısı için ekonomi üzerinde ağır bir yük oluşturmaktaydı. Bu tür sebeplerden dolayı Umman yönetimi 1976 yılına kadar ekonomi yönetimini bir düzen altında tutabilmek ve sağlıklı mâli raporlama ve eşgüdüm sağlamak için IMF'den mâli uzman yardımı da talep etmiştir.

1976 yılının sonlarında Umman, para birimi olarak Hint Rupisi'ni bırakıp Umman Riyali'ni kullanmaya başlamıştır. 1974 yılında çıkarılmış olan banka kanununa göre de 1 Nisan 1975 yılında Umman Merkez Bankası Valiler Kurulu'na bağlı olarak kurulmuştur. Bu kurumdan önce benzer görevi 1972 yılından beri Umman Para Kurulu yürütmekteydi. Ayrıca, bu yıllarda Umman'da bulunan ticari banka sayısı da artmıştır; 1972 yılında üç adet banka varken, bu sayı 1974'te altıya, 1976 yılında ise on dörde çıkmıştır. Yıllar içinde bu bankaların hem sayısı artmış hem de özel sektöre, tarım, balıkçılık, endüstri gibi sektörlerle sağladıkları kredi miktarı da artış göstermiştir.⁹⁶ Örneğin, 1970 yılında özel sektöre sağlanan kredi miktarı 3.7 milyon riyal iken 1975 yılında bu rakam, 85.2'ye ve 1980 yılında ise 282.7'ye ulaşmıştır. Tedavülde bulunan para miktarı ise 1975 yılında 38.6 milyon riyal iken, 1980 yılına gelindiğinde 94.8 milyon riyal olmuştur.⁹⁷ Kısaca, 1970-1980 arasında Umman'da bankacılık sektöründe ileri düzeyde bir gelişme yaşanmıştır.

⁹⁴ Development Council, Technical Secretariat, s. 6.

⁹⁵ Nyrop, s. 377-379.

⁹⁶ Nyrop, s.379-382.

⁹⁷ Development Council, Technical Secretariat , s.12.

Sultan Kabus döneminin ilk yıllarında ekonominin gelişimi için bir takım kurumlar da kurulmaya başlanmıştır. 1972 yılında Ekonomi ve İlerleme Konseyi kurulmuş ardından iki sene sonra da Ekonomik Gelişim Yüksek Konseyi hayata geçirilmiştir. Yıllan yıla da bu tür gelişmeler ve yeni resmi organların kurulması ihtiyaç hasıl oldukça gerçekleştirilmiştir. 1975 yılında, bir konuşmasında Sultan Kabus, belli ticaret politikalarının daha etkin bir şekilde takibi için Ticaret ve Endüstri Bakanlığı'nda başka bir takım bölümlerin oluşturulması gerektiğini beyan etmiştir ve nitekim atılan bazı adımlarla da 1970 yılında 20 milyon dolardan az olan ticaret hacmi, 1974 yılına gelindiğinde 12 milyar dolar civarına getirilebilmiştir.⁹⁸

Bütün bu gayretler ve çalışmalar neticesinde özellikle de 1976 yılında başlatılan beş yıllık kalkınma planıyla beraber 1978 yılına gelindiğinde gayri safi yurt içi hasılanın %23.3 arttığı söylenebilir. Göreceli olarak küçük ölçekli olmakla beraber tarım ve balıkçılık sektöründe üretim dört kat artarken büyüme oranı ise %34.2'ye yükselmiştir. Emlak ve inşaat sektörü %20.5, ulaşım ve iletişim sektörü ise %41.3 büyümüştür. Su ve elektrik üretimi %345 artmış, uluslararası ticaret hacmi ise %87.5 oranında büyümüştür. Bankacılık sektörü %48 oranında büyürken ülkede ev sahibi olma oranı da %134.4 oranında büyüme göstermiştir.

1979 yılında ise GSYİH hızla yükselmiştir. Buna sebep olarak ise Umman'ın petrol varil ücretini iki kat artırmasını gösterebiliriz. Neticede, 1979 yılı ticaret fazlalığı rekor bir artış ile 309.8 milyon riyalı bulmuştur; yani 1978 yılına göre %172.5 oranında artış göstermiştir. 1980 yılında ise yeni petrol sahalarının üretime geçmesiyle bu oran daha fazla artış göstermiştir. Butün bunlara ek olarak, ekonomik çeşitlendirme adına petrol sektörü dışındaki sektörlerde de gelir getirici ve altyapı geliştirme projelerine hız verilmiştir. Şunu da ekleyebiliriz ki 1979 yılı bütçe harcamalarına göre 1980 bütçesinde %91 oranında artış meydana gelmiştir. 1980 yılında sona eren beş yıllık kalkınma planında öngörölmüş büyüme oranı olan %12.6, hemen hemen üç kat artışla %35 civarında bir oran ile gerçekleşmiştir.⁹⁹ Bununla birlikte bu başarılar için adımlar atılırken, çeşitli kurumlar veya konseyler kurulurken zorluklar da çekilmiştir. En önemli sorun, yetişmiş kadroların, tecrübeli insanların yokluğu veya azlığı idi. İlk yıllarda prestij getiren projelere ihtiyaç fazlaydı fakat tecrübesizlik veya kadrosuzluk neticesinde üzerinde ciddi araştırmalar yapılmadan, prosedürlere riayet edilmeden projeler hazırlandığı ve bazı kaynakların boşa harcandığı da vaki olmuştur.¹⁰⁰

⁹⁸Kechichian, s.129.

⁹⁹ The Ministry of Information and Youth Affairs, Sultanate of Oman, **Oman'80**, Muscat: 1980, s.7.

¹⁰⁰Allen,H. Calvin, Oman The Modernization of the Sultanate, s. 92.

4.1.2. 2000'e Yirmi Kala (1980-2000)

Daha önce de belirtildiği üzere Umman'ın 1976 yılında başlatılan ilk beş yıllık kalkınma planı, ülkede gerekli altyapıyı kurmayı hedeflemiştir. İkinci kalkınma planı ise (1981-1985) ekonominin modernleştirilmesi ve hayat standardının yükseltilebilmesi için gerekli altyapıyı tamamlamayı hedeflemiştir. Sonradan kapsamı daha da genişletilerek su kaynağı projelerini ve bölgesel kalkınma hamlelerini de içine almıştır. Bu dönemde dünyada enerjiye yönelik talebin yükselmesi ve böylece petrol fiyatının da artması bu planın uygulanmasında katalizör görevi görmüştür. Üçüncü plan (1986-1990), petrol fiyatlarında meydana gelen keskin düşüşten etkilenmiş ve hükümet mâli politikalarında daralmaya gitmek ve bazı yatırım ve geliştirme projelerinden feragat etmek zorunda kalmıştır. Dördüncü plan (1991-1995) ise ana hedef olarak ekonominin üretim kapasitesini genişletmeye ve ekonomide çeşitliliğe gitmeye odaklanmış ve özel sektörü geliştirmeyi hedeflemiştir. Başkent bölgesi dışında kalan bölgelere büyük miktarda fonlar ayrılarak bölgesel kalkınmaya büyük önem verilmiştir. Ek olarak, insan kaynaklarının gelişimine ve işgücü içinde Ummanlıların oranının artırılmasına çalışılmıştır. 1996 yılından itibaren planlama bürokratları 2020'li yıllara kadar devam edecek ve Umman'ın ekonomisine hız verecek farklı bir vizyon üzerinde çalışmışlardır. Bu vizyonun dünya ekonomisindeki gelişmelere, iletişim ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen başdöndürücü değişimlere cevap verecek şekilde olmasına çalışılmış ve 1999 yılından itibaren hem özel sektör hem de kamu sektörü bu vizyon doğrultusunda çalışmaktadırlar.¹⁰¹

2000'e yirmi yıl kala, 1981 yılıyla beraber Umman, 1976-1980 yılları arasında başarıyla uygulanmış ve ekonomiyi gözle görülür şekilde büyütüp halkın yaşam seviyesini yükseltmiş olan birinci beş yıllık kalkınma planının başarıları üzerine bina etmek üzere ikinci beş yıllık kalkınma planını hayata geçirmiştir. Bu ikinci planın amaçlarından birisi de ekonominin büyümesinde özel sektöre daha büyük pay vermek ve özel sektörü bu konuda teşvik etmektir.

İkinci kalkınma planında halkın artan ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetler için birinci plana göre iki kattan daha fazla mali kaynak ayrılmıştır. Yıllık büyüme oranı olarak %13.1 hedeflenmiştir. Buna göre üretim sanayiinde en yüksek ortalama gelişim oranı olan %34.2; tarım ve balıkçılık sektöründe %15.6; inşaat

¹⁰¹ Pikulski, s.189-190.

sektöründe %11; ulaşım ve iletişim sektöründe ise %12 büyüme hedeflenmiştir ve ilk yıl için bu hedeflere büyük oranda ulaşılmıştır. Petrol üretimi 1981 yılında 282.000 (1980) varilden 330.000 varile çıkmış fakat 1981 yılının ikinci yarısında petrol fiyatında gerçekleşen gerileme nedeniyle planlanmış olan gelirden daha az gelir elde edilmiştir. Buna göre bir önlem olarak 1985 yılına kadar günlük petrol üretiminin 330.000 varilde sabit tutulmasına karar verilmiştir.

Üretim sanayiinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır;1982 yılında 237 adet yerli şirket kayıt yaptırmış ve böylece 1982 yılında Umman'da faaliyet gösteren özel şirket sayısı 760'a çıkmıştır. Yine aynı yıl sonunda bitirilmek üzere Sohar bakır madeni çıkarma ve izabe projesi çalışmaları da hızla devam etmiştir.¹⁰²

Bu tür icraatleri haber veren 1980 yılı Milli Gün konuşmasında Sultan Kabus, ilk hedeflerinin ekonominin sağlamlaştırılması ve büyütülmesi olması gerektiğinin altını çizmiş ve ekonomik olarak tek bir kaynağa bağlı kalmamak için kaynak çeşitlendirilmesine gitmenin şart olduğunu belirtmiştir. Bunun için de tam kapasite ile ülkenin diğer doğal kaynaklarının ve endüstriyel potansiyelinin kullanılması gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Bu amaçlar, ikinci kalkınma planının ana temasını oluşturmaktaydı. Umman'ın başarılı bir ekonomik gelişim sergileyebilmesi için yeterli sayıda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardı ve bu nedenle yeterli insan kaynağı oluşturabilmenin yolları aranmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere ikinci kalkınma planında özel sektör gelişimine özel önem verilmiştir ve bu nedenle de Umman Gelişim Bankası ve Tarım ve Balıkçılık Bankası tarafından Ummanlı girişimciler mali olarak desteklenmiş ve bu amaçla 119 milyon riyal özel fon oluşturulmuştur.

1982 yılında küresel bazda meydana gelen ekonomik daralma ve petrol fiyatlarındaki düşüş, çok büyük oranda petrole dayalı bir mali yapısı olan Umman'ı olumsuz etkilemiş fakat Umman yönetimi ülkedeki mali yatırımlara hız kesmeden devam etmiştir. Bu yıl da ticari bankacılıkta önemli bir yükselme görülmüş ve ihracat %15.2 artmıştır. Ayrıca yapılmakta olan projeler de mali destekte kesintiye gidilmeden devam ettirilmiştir. Bu projelerden önde gelenleri, Nisan 1983 yılında bitirilmesi planlanan Sohar maden üretim ve rafineri tesisleri ve yine 1983 yılının başlarında hizmete girmesi planlanmış olan Rusail Endüstri Bölgesi inşaatıdır. 1982 yılında Umman'ın petrol endüstrisi açısından önemli bir gelişme olmuş ve günde 50.000 varil işlem kapasiteli, Umman'ın ilk petrol rafinerisi kasım ayında üretime başlamıştır.

¹⁰² The Ministry of Information and Youth Affairs ,Sultanate of Oman , **Oman'82**, Muscat: 1982, s. 4-9.

Bu gelişmelere ek olarak çeşitli mali altyapı projeleri de tamamlanmıştır. Bunların içinde Başkent Bölgesini Salala şehrine bağlayan otoyol ve Raysut Limanı konteyner bölgeleri inşaatı bulunmaktadır. Ülke çapında su ve elektrik arz kapasitesi artırılmış; telekomünikasyon ağı daha ileri bir seviyeye taşınmıştır.¹⁰³

1984 yılında Umman'ın petrol üretimi günde 400.000 varile çıkarılmıştır. Böylece düşen petrol fiyatından dolayı ortaya çıkan açık kapatılmaya çalışılmıştır. 1984 yılı bütçesine göre ülkenin petrol dışı gelirleri bir önceki yıl toplamına göre %76 artmıştır ve yıllık %8 gelir artışına kıyasla hükümet harcamaları da %7 artış göstermiş ve bir önceki yıla göre daha düşük bir mali açık verilmiştir. Kaynak çeşitlendirmesinde Umman yönetimi başarılı bir şekilde ilerlerken, petrol üretim kapasitesini artırmanın yollarını aramaya devam etmiştir. Umman'ın petrol ihracatının ana terminali olan Mina al-Fahal'in Umman Körfezi'nde yer alması ve bu yıllarda devam etmekte olan İran-İrak Savaşı'nın belirsizliklerinden etkilenmeyecek konumda bulunması da Umman ekonomisi üzerinde olumlu bir etkiye neden olmuştur.

Bu yıl da yatırımlara hız kesmeden devam edilmiş fakat özellikle gelir getiren projeler üzerine ve ekonomiye direkt katkıda bulunacak altyapı projelerine ve halkın hayatına dokunacak planlamalara yoğunlaşmıştır.¹⁰⁴

Yine bu dönemin yani ikinci beş yıllık kalkınma programı devresinin 1980-1983 dönemine kadar bazı sektörlerde gerçekleşmiş bir takım ekonomik gelişmelere baktığımızda: 1980 yılında başkent bölgesinde elektrik üretimi 642 kwh iken 1983 yılına gelindiğinde 1168 kwh olmuştur. Üretilen su miktarı 2459 galondan 4280 galona yükselmiştir. Asfaltlanmış yol uzunluğu 2173 kilometreden 3222 km'ye ulaşmıştır. Kabus Limanı'na gelen gemi sayısı 920'den 1520'ye, Raysut Limanı'nda 218'den 285'e çıkmış; Fahal Limanı'nda ise 540'tan 1983 yılına gelindiğinde 412'ye gerilemiştir. Kayıtlı ithalat tonajı 1961 tondan 2759 tona ulaşmış; kayıtlı şirket sayısı ise 12555 iken 1983 yılına gelindiğinde 18480 olmuştur. Ülkede faaliyet gösteren banka sayısında üç adet artış olmuş; buna binaen şube sayısı ise 144 iken 175'e çıkmıştır. Devlet memuru sayısı 1970 yılında 1750 iken 1980 yılında 38840 olmuş; 1983 yılına gelindiğinde ise bu rakam, 54877'ye ulaşmıştır. 1980-1983 yılları arası hava

¹⁰³ The Ministry of Information and Youth Affairs, Sultanate of Oman , Oman'83, s. 6-9.

¹⁰⁴ The Ministry of Information and Youth Affairs, Sultanate of Oman , **Oman'84**, Muscat: 1984, s. 8-9.

trafiğine bakıldığında ise yolcu geliş ve gidişlerinde gözle görülür bir artış olmuştur. 1980 yılında Seeb Uluslararası Havalimanı'na varışlar 234.7 bin iken 1983 yılında bu rakam 395.5'ye yükselmiştir. Ayrılışlarda da rakam 213.4'ten 345.7'ye çıkmıştır.¹⁰⁵

Yukarıda verilen rakamlar, Umman'ın 1980-83 yılları arasını gösterir bazı istatistikî bilgilerdir ve bu rakamlar incelendiğinde ülkenin Sultan Kabus dönemiyle birlikte çok hızlı bir şekilde yol aldığı net olarak görülmektedir. Kısaca, beş yıllık kalkınma planlarında en çok ekonomik gelişim, savunma ve ulusal güvenlik konularına ağırlık verilmiştir. İlk kalkınma planı, ilk yılların tecrübesizce ve koordinesiz harcamalarından çıkmış; ikincisi ise o sırada yükselen petrol fiyatı geliriyle aynı yıllara da denk gelerekten büyük beklentilerle icraya konulmuş; üçüncüsünde ise 1986 yılı petrol fiyatı gerilemesi nedeniyle değişiklikler yapılmıştır. 1971-1987 yılları arası ele alınırsa 1970 yılı gayri safi yurt içi hasılanın 105 milyon riyal iken 1980 yılında 2 milyara, 1987 yılında ise 3 milyar riyale çıkmış olduğu görülmektedir. 1971-1985 yılları arasında elektrik ve su yatırımına 400 milyon riyalin üzerinde para harcanmış; yollar için 500 milyon, eğitim için 200 milyon ve sağlık için ise 100 milyon riyalin üzerinde yatırım yapılmıştır. Gelişim için bu on beş yıl içinde yaklaşık 4 milyar riyal harcanmış; savunma ve ulusal güvenlik için ise 5 milyar riyalin üzerinde bir miktar harcanmıştır. 1987 yılında kişi başına düşen milli gelir 5810 dolar idi ve bu rakam ile Umman, üst-orta gelir kategorisinde dünyada 1 milyonu aşan nüfusu olan 120 ülke içinde 92. sraya yerleşmiştir.

Bu yıllarda Umman ekonomisi çok büyük oranda petrole dayanmaktan kurtarılamamıştır. Bu yolda verilmiş çabalar çok etkili olamamıştır. 1987 yılında tüm gümrük gelirleri, şirket vergileri, hizmetlerden toplanan ücretler ve vergiler toplam hükümet gelirlerinin sadece %11'ini oluşturmaktaydı. Devletin ticaret dengesi ihracat geliri olarak %90 oranında petrole dayalıydı. 1988 yılında devletin 1 milyon riyali geçen miktarda ihracatı balık, katod bakırı ve limon idi. 1988 yılında Umman'da sermayesi 5 milyon riyali geçen sadece 39 şirket vardı ve bunların sadece onikisi üretim sektöründeydiler diğerleri ise inşaat, finans ve otel sektörlerine aittiler. Petrol dışında en geniş yatırım bakır yatırımı olup bu yatırım için 1978 yılında Umman Maden Şirketi kurulmuştur. 1980li yıllarda Umman'da maden işletmeciliği zayıf durumda olup sadece bakır ve mermer için faaliyet gösterilirken Umman'ın dağlarında varlığı bilinen demir, manganez, krom, nikel gibi madenlerin çıkarımı

¹⁰⁵ Oman Facts and Figures 1983, s. 2-7.

için gerekli faaliyetler çok zayıf kalmıştır.¹⁰⁶ Umman Madencilik Şirketi'nin bakır ihracatı 1983 yılında başlamıştır ve 1984 yılında onbeş bin ton bakır ihraç edilmiştir. Bu yıllarda tahmini bakır madeni rezervi elli milyon ton olarak tahmin edilmekteydi.

1970'li yıllarda petrol üretiminde azalma olmasıyla Umman'ın doğal gaza olan ilgisi de artmıştır.¹⁰⁷ Umman Sultanı, petrolü her zaman ekonominin diğer sektörleri için bir kamçılایıcı, ateşleyici güç olarak görmüş ve yeni endüstriyel alanlar ve kaynaklar oluşturmak için aktif olarak gayret sarfetmiştir. Özellikle de zor bir yıl olan 1986 yılından sonra yiyecek maddeleri konusunda Umman'ın kendi kendine yeter bir ülke olması için çalışmıştır.¹⁰⁸

İlk doğal gaz keşifleri rastlantısal olarak Fahud ve daha sonraları ise Yibal ve Saih Nihayda bölgelerinde yapılmıştır. 1974 yılında bir doğal gaz eylem planı yapılmış olsa da bu ancak 70'li yılların sonunda uygulama aşamasına getirilebilmiştir. Yine bu yıllarda Cubrah Enerji İstasyonu Yibal'de bulunan doğal gaz kuyularına bağlanmış ve Cubrah İstasyonu elektrik üretmek için doğal gaz kullanmaya başlamıştır. Doğal gaz bu sıralarda petrol bölgelerinde enerji kaynağı olarak kullanılmaktaydı fakat 80'li yıllar içerisinde Umman yönetimi petrolün yerine yerel enerji kaynağı olarak doğal gazı kullanma kararı almıştır. Böylece petrol sadece ihraç malı olacaktı. 1981 yılında ise doğal gaz boru ağı genişletilmiş ve bir proje ile Sohar'da bulunan bakır izabe tesisleri de doğal gaz boru hattına bağlanmıştır. Üretim zamanla artmasıyla Rusail Endüstri Bölgesi'ne de 1989 yılında gaz boru hattı ulaştırılmıştır. Yine aynı yıl kıyı bölgesine de boru hattının ulaştırılması ile Kuzey Umman gaz boru hattı şebekesi tamamlanmıştır. 1990 yılında Yibal gaz tesislerinin kapasitesinin günde 16.5 milyon metreküpe çıkarılmasıyla Sultan Kabus Üniversitesi de boru hattı şebekesine dahil edilmiştir.

Kuzey Umman doğal gaz boru hattı ve alakalı projelerin başarılı olması hükümeti cesaretlendirmiş ve yeni kaynaklar için araştırma yapmasına yol açmıştır. 1984 yılında PDO 125 milyon dolarlık ve 10 yıl süreli doğal gaz araştırma projesi başlatmış ve 1989 yılında Saih Nihayda bölgesinde son 22 yılda günde 600.000 metreküplük kapasiteye sahip en büyük doğal gaz keşfinin yapıldığını duyurmuştur. Daha sonraki araştırmalar ile de Saih Rawl, Barik ve Mahjur doğal gaz kaynakları keşfedilmiştir.

¹⁰⁶ Skeet, Oman, Politics and Development, s.103-105.

¹⁰⁷ Allen, Oman The Modernization of the Sultanate, s. 96.

¹⁰⁸ Sergey Plekhanov, **A Reformer on the Throne**, London: Trident Press Ltd , 2004, s. 241.

Bu tür gelişmeler doğal gazın ihraç edilebileceği fikrini doğurmuş ve bu fikir çerçevesinde 1991 yılında Shell Şirketi olumlu sonuçlanacak bir fizibilite çalışması yapmış ve nihayetinde 1992 yılında Shell ile hükümet arasında mutabakata varılmıştır. 1993 yılında ise projeye başka şirketler de çeşitli hisse oranlarında dahil edilmiş ve Oman LNG şirketi kurulmuştur. 1994 yılında ise Oman LNG, Avrupa ve Asya'ya doğalgaz ihracı için gerçekleştirilmiş 8 milyar dolarlık sıvılaştırılmış gaz projesini duyurmuştur. O yıllarda çeşitli alt yapı çalışmalarının tamamlanmasını müteakip ilk ihracın Nisan 2000 tarihinde olabileceği öngörülmüştür.

Oman LNG Şirketi sıvılaştırılmış gazın pazarlama süreciyle de ilgilenmiştir. Özellikle Kore ve Japonya ile anlaşmalar yapılmıştır. Kore ile 25 yıllığına yıllık 3 milyon ton sıvılaştırılmış doğal gaz anlaşması yapılırken; Japonya ile ise 2000 yılında başlamak üzere yıllık 4.1 milyon ton kapasiteli ve 25 yıl süreli anlaşma yapılmış ve bunu da yıllık 2.2 milyon ton kapasiteli ve 2003 yılında başlamak üzere Tayland ile yapılmış anlaşma takip etmiştir.¹⁰⁹ Bu anlaşmalarla 2002 yılına kadar gaz üretimi Umman'ın gayri safi yurtiçi hasılasının %15'ini oluşturmuştur. Sultan Kabus, bu alanda kaydedilmiş gelişmeleri ülkenin gelecekteki ekonomisi için stratejik önemde görmektedir. Bu konuda İspanyol gazetesi olan Tribuna'ya 26 Ocak 1996 yılında vermiş olduğu bir mülakatında şu sözleri söylemiştir: “Azımsanmayacak miktarda doğal gaz rezervlerinin bulunduğunu ve bunların işletilmekte olduğunu söylemekten çok memnunum; bu rezervler bizim şu anda petrolden elde ettiğimiz gelir seviyesini ileride yakalayabilecek seviyede gelirimizi artırmaya aday gözükmektedirler.”

Umman sadece petrole dayanmamak için madencilğe özel önem vermiştir. Umman'ın Sohar'daki bakır madeninde bulunan bakır hammaddesi 1994 yılında tükenmiştir. Yine Sohar yakınlarında bulunan bakır izabe tesisi ise 1984 yılında tamamlanmış ve burada ithal edilen bakır rafine edilip tekrar ihraç edilmiş ve bu katod bakırının ihracından ülkeye 6 milyon riyal kazandırılmıştır.¹¹⁰ Bakır katodu üretimi 1989 yılında 15,080 ton ile en yüksek seviyeyi bulmuştur. 1984 yılından beridir yapılmakta olan keşif aramaları neticesinde Yangul, Rakah ve Hail al-Safil bölgelerinde de 1989 yılında başka kaynaklar bulunmuştur.

Bakıra ek olarak, 1982 yılında OMC tarafından 20.000 tonluk kromit madeni kapasitesine sahip Rajmi bölgesinde kromit çıkarılmaya başlanmış ve 1984 yılında da ihrac edilmeye başlanmıştır. 1991 yılında ise %15 devlet hisseli Umman Krom Şirketi kurulmuştur.

¹⁰⁹ Allen, Rigsbee II, Oman Under Qaboos, s. 131-133.

¹¹⁰ Plekhanov, s. 241-243.

Diğer bir ticari maden ise alçı taşıdır. Alçı taşı çimento yapımında kullanılmaktadır. 1984 yılında 190 milyon dolara yıllık 624.000 ton kapasiteli Umman Çimento Şirketi Rusail'de kurulmuştur ve bunu daha küçük kapasitede olan Raisut Çimento Şirketi takip etmiştir.

Umman Sultanlığı'nda başka maden çeşitleri de mevcuttur. Mermer, bazı bölgelerde çıkarılmakta olup yerel olarak kullanılmaktadır. Ticari olarak Rakah'da 1994 yılında altın madenciliği işletilmeye başlanmıştır. Yine Al-Kamil bölgesinde 122 milyon tonluk kömür madeni bulunmuştur. Seksenli yıllarda yapılan araştırmalarda Sohar yakınlarında 36 milyon tonluk asbest (amyant) ve Hammadi Dağı bölgesinde ise manganez bulunmuştur. 1989 yılında Kuzey Umman'da Platin bulunmuştur.

Bahsedilen bu madenler az miktardadır ve işletimi de pahalıdır dolayısıyla Umman'ın madencilik yönünden geleceği çok parlak gözükmemektedir. Bahsedildiği üzere Umman'ın en çok sahip olduğu maden kaynağı bakırdır fakat bakır madeni bile Umman ekonomisine hiçbir zaman sürdürülebilir bir ekonomik gelişim sağlayamamıştır.

1980'li yıllarda hükümet daha aktif bir tarım politikası uygulamaya başlamıştır. Çiftçileri teknik imkanlarla desteklemiş, eğitim tesisleri ve araştırma merkezleri kurmuştur. Çiftçilere parasal destek, teknik destek, onarım hizmetleri, aşı hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. 1985 yılında PAMAK (Public Authority for Marketing Agricultural Produce) isimli tarım ürünleri pazarlama şirketi kurulmuş ve "Green Oman" markası altında yerel üreticilerden alınan tonlarca ürün ihraç edilmeye başlanmıştır. 1991 yılında hükümetin 1978 yılında 1400 hektarlık arazi üzerinde çeşitli tarımsal faaliyetler için kurmuş olduğu Oman Sun Farms (OSF) isimli kuruluş özelleştirilmiş ve 1993 yılına gelindiğinde ise ülkenin en büyük sebze üreticisi ve taze süt tedarikçisi haline gelmiştir. Bu alanda başka özel girişimler de çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar.

1994 yılında Tarım Bakanlığı'nın vermiş olduğu bilgilere göre ülkede tarıma elverişli 106 bin hektarlık arazi mevcuttu fakat bunun sadece 60.200 hektarında üretim yapılmaktaydı ve bu arazide yapılan üretimin yarısından fazlası hurma üretimidir. 1970'lerden 1990'lara kadar toplam tarımsal üretim 181.000 tondan 699.000 tonlara çıkmıştır.¹¹¹

¹¹¹ Calvin, RigsbeeII, s. 136-142.

Meyve üretimi konusunda da Umman'da bu yıllarda hurma, muz, hindistan cevizi, yeşil limon, limon ve mango üretilmekteydi; ünlü Yeşil Dağ'ın yükseklerinde ise ılıman iklim meyveleri olan şeftali, üzüm ve nar yetiştirilmekteydi. Arıcılık ve parfüm yapımı için gül yetiştiriciliği de faaliyetler arasında sayılabilir. Kısaca Umman, toprak, su ve yönetim açısından yeterince yatırım yapılabilirse meyve-sebze üretimini artırabilecek kapasiteye sahip bir ülkedir.¹¹²

Umman yönetimi ayrıca, tarımsal üretim yapan köylerin nüfusunun azalmasını ve çalışanların başka işler bulmak ve daha modern bir yaşam seviyesine kavuşmak için başka yerlere göç etmesini önlemek için çeşitli çalışmalar yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Çiftçilere verilen çeşitli tarımsal destekler dışında, tarım sektöründe üretim yapan kişilerin yaşam yerlerini de medeniyetin imkanlarıyla tanıştırap, aradaki yaşam seviyesi açığını kapatmaya çalışıp insan kaynağı göçünü önlemeye çalışmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde artık Umman çiftçisinin elinde modern araçlar ve aletler mevcuttur ve medeniyetin imkanlarından faydalanmaktadır. Ummanlı balıkçılar da artık modern yüksek hızlı botlarla balıkçılık yapmakta ve yine modern yöntemlerle balıklarını iç pazarlara taşıyabilmektedirler.¹¹³

Tarım ile ilgili programlardan çok daha evvel, henüz 1970'lerin başlarında Umman yönetimi daha fazla balık üretimi için bazı yabancı firmalara imtiyazlar verip balık avlamalarını sağlamıştır fakat 1984 yılında hükümet bu yolu bırakıp üç yıllık sözleşmeler şeklinde bu tür firmalarla anlaşma yoluna gitmeye başlamıştır. Ayrıca, 1985 yılında balıkçılıkla uğraşanların sayısı 1994 yılına gelinceye dek neredeyse iki kat artmıştır fakat avlanılan balıkların %80'i meslek olarak balıkçılıkla uğraşanlarca elde edilmekteydi. Bu tür balıkçıların donanımlarını modernize etmeye ek olarak hükümet, balıkların depolanması ve muhafaza edilmesi ile ilgili yatırımlarda bulunmaya başlamış ve bu yolda daha sonraları özelleşecek olan devletin sahibi olduğu firmalar da kurmuştur. Bu tür çalışmalar ile Umman yönetimi 1985 yılına gelinceye dek toplam balık ihracını 18.2 milyon dolar seviyesine çıkararak balık ihracını petrolden sonra Umman'ın ikinci büyük ihraç kalemi haline getirmiştir.

¹¹² Rippenburg, s. 131.

¹¹³ Plekhanov, s. 247-248.

Yine bu yıllarda hükümet, derin deniz avcılığı ile ilgili en modern teknolojinin alınması ve Ummanlı balıkçıların bu alanda eğitimi ile ilgili çalışmalara hız vermiştir ve böylece bir takım ortak girişim ve iş ortaklığı projeleriyle balık üretiminde daha yüksek hedeflere ve ekonomik güce ulaşılmıştır.

1987 yılında ise Oregon Devlet Üniversitesi tarafından yönetilen ve Amerikan üniversiteleri tarafından oluşturulmuş bir konsorsiyum tarafından yapılan bir proje ile Denizcilik Bilimi ve Balıkçılık Merkezi isimli bilim kuruluşu meydana getirilmiş ve bu kurum 1991 yılında Umman'ın balık kaynaklarına yönelik ilk bilimsel araştırmasını tamamlamıştır. 1995 yılında hükümetin inisiyatifi ile balıkçılık faaliyetleri için modern limanlar yapılmaya ve 1996 yılından itibaren yeni tesisler açılmaya başlanmıştır. Çeşitli yabancı firmalar ve eğitim kurumları ile oluşturulmuş iş birliği girişimleriyle balıkçılık konusunda yapılan araştırmalara 1990'lı yıllarda devam edilmiştir.

Bu tür girişimlerden anlaşılmaktadır ki Umman'da gerek devletin gerek özel sektörün 80'li ve 90'lı yıllarda balıkçılık ile ilgili girişimleri kısa sürede çok başarılı sonuçlar vermiştir.¹¹⁴

Umman, 1996 yılında Dünya Ticaret Organizasyonu'na resmi olarak üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1996 yılına gelene dek Umman, büyük oranda petrol gelirleriyle ve hükümet merkezli ekonomi politikalarıyla ve kurumlarıyla ekonomisini ayakta tutmaya çalışmıştır fakat artık Umman'ın ekonomi yönetiminin sadece hükümet merkezli öncülük ile gitmeyeceği anlaşılmış ve özelleştirmeye daha çok önem verilmesi gerektiği kanısına varılmıştır. 1996-2000 arasını kapsayan beş yıllık kalkınma planında Kalkınma Bakanlığı için bir önceki planda ayrılmış bütçenin yalnızca üçte biri ayrılmış ve bakanlıktan aynı başarıları devam ettirmesi için özelleştirmeye önem vermesi beklenmiştir. 1990'ların yarısına gelindiğinde ise Dünya Bankası 1995 tarihli raporunda daha önceki petrol gelirlerinin düşmesinden kaynaklı bütçe açıkları, artan dış borç ve yatırımlarda azalma nedeniyle Umman'a sert eleştiri ve uyarılarda bulunmuştur. Bu yıllarda Umman'ın 17 yıllık bir süreç içerisinde petrolünün biteceği düşünülmekte ve endişe hissedilmekteydi ve ileride Umman halkının refahının azalacağı bizzat devlet yetkilileri tarafından da dillendirilmekteydi.

¹¹⁴ Allen, RigsbeeII, s.144-148.

Dünya Bankası'nın uyarıları ve petrol gelirlerinin de ileride azalacağı düşüncesinden hareketle Umman yönetimi kamu harcamalarını azaltma ve ekonomik çeşitliliğe gitme kararını ekonomik bir proje ile desteklemiştir. Bu geniş çaplı ekonomik vizyon projesi, Vizyon 2020 projesidir. 3-4 Temmuz 1996 yılında düzenlenmiş olan "Umman'ın Ekonomi Vizyonu:Umman 2020" isimli konferansta ülkenin önde gelen siyasileri ve ekonomistleri 2020'ye kadar olan süre içinde Umman'ın refah içinde gelişimini tartışmışlardır. Konferansın esas konusunu, uzun süreli gelişimi temin edecek ekonomik çeşitlilik, özelleştirme ve teknik eğitim gibi mevzular oluşturmuştur. Esas ulaşılmak istenen hedef, Umman'a petrole dayalı olmayan bir mali yapı kazandırmaktır.

Umman kağıt üstünde petrole olan bağımlılığını 1990 yılında %49'a;1993 yılında ise %38'e düşürmüştü de yine de bütçe harcamalarının çoğunluğu petrol ihracına dayalıydı. Bütün bu sebeplerden ve petrol fiyatlarında meydana gelen hareketlilikten dolayı Umman, 80'li ve 90'lı yıllarda bütçesinde meydana gelen mali açıklarla mücadele etmiş ve yıldan yıla harcamalarını azaltmaya çalışmıştır. Hatta bu konuda bazı kurumlar maaş azaltmaya veya personeli erken emekliye sevk etme yollarına bile gitmeye başlamışlardır. Buna ilaveten 1996 yılında başlatılan beşinci kalkınma planı ile birlikte Umman yönetimi, Umman'ın okullarından yetişmiş ve her geçen yıl sayıları artan mezunların istihdamı için "Ummanlılaştırma-Omanisation" programını başlatmıştır. Bu program ile Umman'ın yerli halkının belli bir kota dahilinde yurtdışından Umman'a çalışmak için gelmiş kimselerin yerlerine özel ve kamu kurumlarında istihdam edilmeleri hedeflenmektedir. Fakat Umman'da hem genç nüfus fazladır hem de nüfus artışı hızlıdır bundan dolayı da Ummanlılaştırma programının başarılı olması zamana yayılacaktır. Henüz 1992 yılında Umman'ın çalışan nüfusunun %60 civarı yabancı iş gücünden oluşmaktaydı. 90'ların sonuna gelindiğinde özel sektörün yalnızca %23'ü Umman'ın yerli halkındandı fakat kamu sektörünün %80'ini Ummanlılar oluşturuyordu. Bu rakam bir çok bakanlıklarda %90'ın üzerine çıkmaktaydı. Günümüzde ise Ummanlılaştırma programı hala uygulanmaya ve desteklenmeye devam etmektedir. Hedef, önümüzdeki yıllarda kamuda ve özel sektörde ülkenin yerli halkına daha çok yer açabilmek ve ülkedeki yabancı nüfusu kademeli olarak azaltmaktır.¹¹⁵

1996 yılında başlatılan beşinci kalkınma planı ile Umman, yabancı yatırımın önündeki bürokratik engelleri kaldırmayı, kamu sektöründeki bütçe açığından kurtulmayı, kamudaki israfı azaltmayı ve bir çok kuruluşu özelleştirmeyi ve hatta özel sektörü gelişimin baş aktörü

¹¹⁵ Rippenburg, s. 123-141.

konumuna getirmeyi, tekel yapılarını yok etmeyi, vergi kanununu yabancı yatırımcı lehine değiştirmeyi, Ummanlılaştırma politikasını, yerli nüfusun eğitimini ve yerli girişimciliği daha çok teşvik etmeyi hedeflemiştir.¹¹⁶

4.1.3. 2000'li Yıllar (2000-2017)

2000'li yıllar başladığında dahi ülke ekonomisinin toplam ihracat gelirleri %75 civarlarında petrole bağımlı haldeydi. Ayrıca göreceli petrol fiyatı yüksekliği 2000 ve 2002 yılları arası bütçe için yüksek ekonomik büyümeye işaret etmekteydi. Bu yıllarda devletin ekonomik büyümesi %4 civarlarında gerçekleşmiştir. 1999 yılında 15 dolar olan petrol varil fiyatı 2000 yılında 26 dolara çıkınca Umman ekonomisi %50 daha fazla gelir elde etmiştir. Dolayısıyla hükümetin gelirleri artarken harcamalarında da artış meydana gelmiştir. Hükümetin devleti petrole olan bağımlılıktan kurtarma ve ekonomiyi çeşitlendirme politikası bu yıllarda da aynen devam etmiştir. 1999 yılında 0.3 olan enflasyon oranı 2000 yılında da değişmemiştir çünkü petrol fiyatının yüksekliği Umman'ın döviz kurunu da sabit tutmasını gerektirdiğinden fiyatlardaki değişme gözle görülür şekilde gerçekleşmemiştir. Ayrıca 2000 yılı Nisan ayında Umman ilk sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatını da gerçekleştirmiştir.¹¹⁷

Ekonominin petrole olan bağımlılığını azaltma yolunda turizme önem verilmeye devam edilmiş ve bu yıllarda özellikle diğer Arap ülkelerinden Umman'a turist çekmek önemli hale gelmiştir. Kasım 2001 yılında hükümet, Amerikan Hunt petrol firması ile petrol ve gaz tarama ve üretim anlaşması yapmıştır. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri ve Avusturya işbirliği ile 2.5 milyar dolarlık alüminyum eritme tesisleri projesi gerçekleştirme yolunda mutabakata varılmıştır. Bunlara ek olarak hükümet, yabancı yatırım kanunu üzerinde reformlara gitmiştir.

Petrol gelirlerindeki azalma neticesinde 2001 yılı gayrisafi yurt içi hasıla sabit kalmış ve petrol sektörünün üretimi %12 düşmüştür fakat diğer sektörlerden gelen gelirler ile oluşan açık kapatılmıştır. Bu yılda petrol dışı sektörler %11 büyümüştür. Tarım ve balıkçılık % 2.7 büyürken, hizmet sektörü ise % 6.6 büyümüştür. Petrol gelirindeki düşmeye rağmen hükümetin harcamalarında %7.6 artış meydana gelmiş olup yatırımlara devam edilmiştir. Amerika'nın Irak'a müdahalesi ve Venezüela'daki petrol grevi nedeniyle 2002 yılında petrol

¹¹⁶ Rippenburg, Carol, s. 127.

¹¹⁷ WEFA, Inc., **Oman Country Monitor**, A Primark Company, Temmuz 2000

fiyatları 2001 yılına göre daha fazla yükselmiş fakat teknik engeller nedeniyle Umman'ın 2001 yılında 900.000 varil olan günlük petrol üretimi 2002 yılında 830.000 varile düşmüştür. Fakat petrol dışı sektörün yükselişi ile 2002 yılında ekonomik büyüme yine de %3 civarında gerçekleşmiştir.

Nisan 2000 yılında başlamış olan ilk doğal gaz ihracatı, 2002 yılına gelindiğinde ilgili tesisin tam kapasite çalışması demek olan 6.6 milyon tona ulaşmış ve bunu takiben çalışmaları 2003 yılında başlamak ve 2005 yılına kadar yılda 9.9 milyon ton kapasiteye ulaşacak şekilde tesisin genişletilmesine hükümet tarafından karar verilmiştir.

2000 ve 2001 yıllarında mali gelirlerde meydana gelen ani yükselişe rağmen Umman hükümeti ekonomik çeşitlendirmeye, özelleştirmeye ve açık pazar politikalarına aynı tempoda devam etmiştir. Yine de bu aşamada ülkenin petrole olan bağımlılığı yüksek seviyededir. 2003 yılında ülkenin büyüme oranı % 2 seviyesinde kalmıştır; büyümeye sebep faktörlerden birisi olan hükümet harcamalarının yüksekliği ise bütçede açık meydana getirmiştir ve Umman hükümeti bu açığı kapatmak için iç ve dış borçlanmaya gitmiştir.¹¹⁸

Umman ekonomisi açısından günümüze kadar olan 2000'li yıllara damgasını vuran esas proje, devletin kararlılıkla ulaşmak istediği bir takım hedefleri içeren Vizyon 2020 projesidir ve bu proje gereği ekonominin çeşitlendirilmesi ve petrole olan bağımlılığın azaltılmasıdır. Ekonominin çeşitlendirilmesi açısından hükümetin en büyük hedeflerinden birisi de turizm sektörünün geliştirilmesidir. 2006-2010 beş yıllık kalkınma planında turizm için yaklaşık %70'i özel sektörden olmak üzere 2 milyar dolarlık bir yatırım planlanmıştır. Büyük tatil yerleri inşa etmek yerine 2010 yılında icra edilmiş olan Asya Plaj Oyunları gibi uluslararası mahiyet taşıyan büyük organizasyonlar yapabilecek şekilde altyapı projelerine yönelinmiştir. Bu tür projeler istihdam açısından da büyük faydalar içermekte ve "Ummanlılaştırma" politikasına da büyük hizmet etmektedir. Turizmin gelişmesi maksadıyla 2006 yılında yabancılara mülkiyet edinme hakkı da verilmiştir.

Yatırımlar için ayrılmış yüksek miktarda harcamalar nedeniyle 2008 yılında enflasyon %13'e kadar ulaşmıştır. Yine aynı yıl dünyada yaşanan kredi sıkıntısı nedeniyle de Körfez Bölgesi'nin diğer ülkeleri gibi Umman ekonomisi de olumsuz olarak etkilenmiş ve gayrisafi yurtiçi hasılda bazı dalgalanmalara neden olmuştur. Bu aşamada Umman yönetimi petrole

¹¹⁸Global Insight Inc, **Monthly Outlook Oman**, EBSCO Publishing , Mayıs, 2003, s. 55-57.

olan bağımlılığı azaltma yolunda gaz arzını artırma yollarını araştırmış ve bu hedefine hem Körfez ülkelerinden bazı komşularıyla bir takım işbirliği anlaşmaları yaparak hem de yabancı şirketler ile işbirliğine giderek ulaşmaya çalışmıştır.

2006-2010 beş yıllık kalkınma planı, ekonominin çeşitlendirilmesi adına sadece turizm ve gaz konularına değil aynı zamanda balıkçılık ve sanayi sektörüne de çok önem vermiş olup Umman Sultanlığı'nı bölgesel finans ve ticaret merkezi konumuna da yükseltmeyi hedeflemiştir. 2006-2010 kalkınma planı, bir yandan zenginleştirilmiş petrol üretimi ile petrol üretimini düşürmemenin yollarını ararken bir yandan da petrol dışı sektörü ana omurgası ve ekonominin esas sürdürücüsü yapmaya çalışmıştır denilebilir. Yine de petrol fiyatlarının belirleyiciliği yüksektir. Bu dönemdeki iş gücü dağılımına baktığımızda ise iş gücünün %50'sinin tarım sektöründe, %15'inin sanayi ve ticaret sektöründe, % 35'inin ise hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. Vizyon 2020 hedeflerine ulaşmada özellikle bilgi teknolojileri, sigortacılık, iletişim, üretim ve turizm konularında yabancı yatırımcıların ülkeye getirilmesine büyük önem verilmiştir.¹¹⁹

2010 yılına gelindiğinde gayri safi yurt içi hasılanın artış oranının % 5.1 civarında olduğu görülmektedir. 2009 yılında ortalama 55 dolar olan petrol varil fiyatı 2010 yılında %38 civarı artışla 76 dolara çıkmıştır. 2010 yılı sonlarına gelindiğinde Umman, günde 862.700 varil petrol üretmekteydi. Bu dönemde Umman'ın hem gelirlerinde hem de harcamalarında artış meydana gelmiştir. Enflasyon oranı ise aynı yıl % 3.5 civarında seyretmiştir. 2010 yılının ilk yedi aylık süresinde 2009 yılı ile karşılaştırıldığında petrol dışı sektörden elde edilen ihracat geliri % 42 civarı artış göstermiştir.

2011 yılına gelindiğinde ise Umman, sekizinci beş yıllık kalkınma planını uygulamaya geçirmiştir; bu plan ile hükümet, enflasyonu %3 oranının altına çekmeyi, yedinci kalkınma planına göre toplam yatırımları iki kattan daha fazla oranda artırmayı, özel sektörün yurtiçi hasıladaki payını artırmaya devam etmeyi ve Ummanlılaştırma yolunda yeni iş fırsatları oluşturmayı ve bunu yaparken özellikle de insan kaynaklarını geliştirmeyi, işçi yoğun sektörler ve küçük-orta ölçekli girişimlere odaklanmayı hedeflemiştir. Bir takım altyapı projelerine ağırlık verilmiştir. Bu altyapı projeleri içinde yeni havalimanları, limanlar, yollar,

¹¹⁹ The PRS Group Inc , **Oman: Country Report**, New York, Nisan 2008, s.U-2-17.

elektrik üretim tesisleri, su ile ilgili projeler-özellikle deniz suyunun arıtılması tesisleri-, maden çıkarma-işleme tesisleri, deniz taşımacılığı ile ilgili yatırımlar dikkat çekmektedir.¹²⁰

Bu yatırımlar yapılırken bir diğer hedeflenen şey ise yatırımların tüm ülke sathına yayılabilmesi ve bölgeler arasında bu açıdan oluşmuş eşit olmayan durumun iyileştirilmesidir. Bu hedefe ve diğer hedeflere ulaşabilmek için de kamu ile ilgili harcamalarda disiplinin bozulmaması, bütçede dengenin tutturulması ve gelirlerin artırılması gerekmektedir. 2012 yılında petrolün varil fiyatının artmasıyla ve petrol dışı sektörde yaşanan gelişmelere dayanarak ülkenin gelirinde artış olmuş ve ekonomi büyümüştür. Petrol sektörünün GSMH içindeki payı % 51.7 olarak gerçekleşmiş, endüstri sektörü % 16.8 iken hizmet sektörü % 33.9 oranında katkıda bulunmuştur. Gelir artışına paralel olarak kişi başına aynı yıl düşen gelir 25 bin dolar olmuştur. Enfasyon oranı ise % 3.2 civarında olmuş;bu oran da yatırımların olumlu seyrini desteklemiştir. 2012 yılında da ekonominin petrol ve doğalgaza olan bağımlılığı düşürülemediği hatta sektörün 2012 yılı GSMH içindeki oranı 2011 yılına göre artarak % 51'e yükselmiştir.

Umman bankacılık sektöründe de bir önceki yıl izin vermiş olduğu İslami bankacılığın işleyiş kurallarını 2012 yılında belirlemiş ve yasal bir düzene kavuşturmuştur. Oluşturulmuş yasal düzene göre kurallarına uyulması şartıyla her banka Umman'da İslami bankacılık çalışması yapabilecektir. Bu gelişmelerin Umman'ın bankacılık ve mali sektörünü çeşitliliğe kavuşturacağı muhakkaktır.

Umman ekonomisinde gerçekleşen büyümeye rağmen işsizlik konusunda çok başarılı olunamamış ve işsizlik oranı %15 civarında oluşmuştur; Arap Baharı protestolarının ve bölgede oluşturduğu havanın da etkisiyle Umman yönetimi işsizlik oranını düşürmek için fon ayırarak yatırımlara ve işgücü eğitimine daha fazla önem vererek gençlere iş imkanı oluşturmaya çalışmıştır.

Daha önce sekizinci kalkınma planında turizme de çok önem verildiği belirtilmişti. 2012 yılında da turizm gelişmeye ve yeni havalimanları ve otel inşaatları yapılmaya devam edilmiştir. 2012 yılında başkent Muskat şehri Arap Turizm Başkenti seçilmiştir. Ekonominin çeşitlendirilmesi yolunda diğer bir sektör de inşaat sektörüdür. 2011 yılına göre inşaat sektörü

¹²⁰ Developments in 2010 A summary of recent economic, commercial and tax developments in 2010 Sultanate of Oman, London: Ernst&Young,U.K, 2011, <https://vae.ahk.de> (15 Haziran 2017), s.6-20.

% 4.7 oranında büyümüş ve toplam değer olarak 3.9 milyar dolara ulaşmıştır. Sekizinci kalkınma planının sonuna kadar sektörün her yıl % 6 civarında büyümesi amaçlanmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için Umman yönetimi yeni tesis ve binaların yapımına önem vermektedir.¹²¹

Umman yönetimi 2000'li yılların başlarından 2017 yılına kadar 40 milyar dolarlık bir yatırım gerçekleştirmeyi hedeflemiş olup yatırım için para ayrılacak sektörler turizm, sanayi, su ve elektrik projeleri, savunma projeleri havaalanları inşa ve genişletme projeleridir. Bu geniş çapta yatırımı yerli ve yabancı firmalar eliyle gerçekleştirmektedir. Umman 2017 yılına kadar turizm için yaklaşık 17 milyar dolarlık bir yatırım yapmayı planlamıştır ve 2012 yılında GSYİH içindeki payı % 3.1 olan turizmin 2020 yılına kadar % 9'lara çıkarılması planlanmaktadır.¹²²

Bu bağlamda, son yıllarda Umman yönetimi, uygulamalarıyla ülkeye gelecek yabancı yatırımın önündeki bariyerleri ve zorlukları kaldırmayı hedeflemiş ve uluslararası sermayeyi ülkeye getirmeye çalışmış, altyapı problemlerini gidermeyi ve bankacılık, turizm gibi sektörleri de daha iyi konuma getirmeye çalışmıştır. 2020 yılına gelindiğinde petrol gelirinin bütçenin % 9'unu oluşturması ve doğalgaz gelirlerinin de %10 oranına çıkarılması ve petrol dışı sanayi ürünlerinin payının artırılması hedeflenmektedir. 2013 yılında petrol ve benzeri ürünlerden elde edilen gelir, bütçenin % 52'sini oluşturmuştur. Bir yandan da Muskat yönetimi yeni petrol ve doğalgaz rezerv aramaları için bazı şirketlerle anlaşmalar yapmıştır. Önümüzdeki yıllar içerisinde yeni doğalgaz rezervlerinin bulunacağı tahmin edilmektedir.

Ekonominin çeşitlendirilmesi çalışmaları sonucunda oluşturulmuş yeni iş alanları ile çoğunluğu kamu sektörü için olmak üzere 2013 yılında yaklaşık 60 bin kişilik yeni işe alım fırsatı oluşturulmuştur. Umman ekonomisi, 2013 yılında da hem petrol varil fiyatındaki artış hem de ekonominin çeşitlendirilmesi çalışmalarının neticesi olarak büyümeye devam etmiştir. Enflasyon da bir önceki yıla oranla gerileyerek % 2.8 olmuştur. Petrol üretimi artırıldığından ve fiyatı da arttığından dolayı ihracat gelirlerinde de artış meydana gelmiştir.

Umman, 2013 yılı içinde ekonomisini çeşitlendirmenin en önemli adımlarından olan turizmi geliştirmek için önemli adımlar atmıştır. Daha önceki yıllarda hazırlanmaya başlanan

¹²¹ Selim Dursun, Sefa Mutlu Koca, "Umman 2012", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2012** içinde (349-368), <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (2 Temmuz.2017), s. 353-357.

¹²² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Oman Ülke Bülteni 2013, <http://www.deik.org.tr> (2 Temmuz 2017), s.7-9.

turizm sektörü stratejisi 2013 yılında Bakanlar Kurulu'nda imzalanmış ve hayata geçirilmeye başlanmıştır. Yıllık ortalama 2.5 milyon turisti ağırlayan Umman, Vizyon 2020 hedefleri doğrultusunda 2020 yılına gelindiğinde bu sayıyı 12 milyon turiste çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedefe ulaşmak için yapılması gereken devasa yatırımlar/tesisler için de hükümet 31 milyar dolar ayırdığını açıklamıştır. 2013 yılı da turizm açısından bu yıla kadar en yüksek gelirin elde edilmiş olduğu bir yıl olmuştur. Vizyon 2020 turizm hedeflerinin yakalanabilmesi için yine 2013 yılı sonunda ilk defa olarak Umman Yatırım Konferansı düzenlenmiş ve iki gün boyunca konferansta turizm için yatırım yapmak isteyenlere yatırım olanakları ve devletin vermiş olduğu teşvikler ve yatırımlar hakkında brifing verilmiştir.¹²³

2014 yılında da Vizyon 2020 hedeflerinin gerçekleştirilmesi yolunda Umman gayret sarfetmeye ve ekonomisini güçlü tutmaya devam etmiştir. Enflasyon oranı bir önceki yıla oranla düşmüş ve 0.4 olmuştur. Fakat ev ve iş yeri kiralari açısından durum enflasyon oranı ile paralel seyretmemiş ve 2012 yılından beri kiralar da %100'den daha fazla artış meydana gelmiştir. 2014 yılı için ekonominin büyüme oranı ise % 3.7 olarak belirlenmiştir.

2014 yılı hükümetin "Ummanlılaştırma" politikası açısından önemli bir yıl olmuştur. Zira çıkarılan bir kanun ile yabancı işçi çalıştırma süresi iki yıl ile sınırlı hale getirilmiş; bir iş yerinde iki yıl çalıştıktan sonra başka bir işe giriş için iki yıl beklemek gibi bir zorunluluk getirilmiştir. Ayrıca yabancıların taksi şoförü olmaları yasaklanmış ve Umman'da iş yapmak isteyen yabancı şirketlerin çalıştırdıkları insan kaynağının %30'unun Ummanlı olması zorunluluğu getirilmiştir. Ummanlı bir işçiyi çalıştırmak asgari ücret miktarı, sağlık güvencesi gibi haklardan dolayı bir yabancıyı çalıştırmaya göre çok daha maliyetli olmaktadır. Umman'da bulunan yabancı işçi sayısı ise 2003 yılından bu yana bir buçuk kattan daha fazla artış göstermiştir fakat bunun nedeni, ülkede yapımı devam eden büyük projelerdir; projeler tamamlandıktan sonra yabancı işçi nüfusunun azalacağı muhakkaktır.

Umman, düşen petrol fiyatlarına karşı diğer petrol üreten ülkelere göre çok daha savunmasızdır bu yüzden ekonominin petrol dışı gelirlerinin artması hayati önemdedir. 2014 yılında Umman'ın petrol dışı gelirleri bütçenin % 21'ine denk gelecek şekilde % 19 oranında artmıştır. Bu durum, Umman yönetiminin petrol dışı alana yapmış olduğu büyük yatırımların

¹²³ Özcan Kayalı, Sefa Mutlu Koca , "Umman 2013", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ** 2013 içinde (321-334), <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (22 Temmuz.2017), s. 324-326.

başarısıdır. Bu yatırımlardan sadece birisi olan turizm sektöründe 2014 yılında %17 gelir artışı sağlanmıştır. 2014 yılında petrol ve doğal gaz dışındaki alanlarda planlanmış özelleştirme çalışmaları aynen devam etmiştir.¹²⁴

2015 yılında meydana gelen keskin petrol fiyatı düşüşü ile petrol sektörünün geliri % 38.5 oranında düştüğünden Umman'ın mali dengesi açık vermeye başlamıştır. Bu sebepten Umman, mali düzenlemeler ve reformlar yapmak zorunda kalmış olup 2016 bütçesine bu durum hem gelir hem de gider yönünden yeni düzenlemeler olarak yansımıştır. 2015 yılında enflasyon oranında da yükselme olmuş ve fiyatlar % 53 civarında artış göstermiştir. 2015 yılının ilk dokuz ayında hükümetin gelirleri % 35.9 oranında düşmüş; harcamalarda da % 6.6 oranında düşme gerçekleşmiştir. Petrol gelirinde net olarak % 45.5 oranında gerileme olurken; doğalgaz gelirlerinde az da olsa % 2.3 oranında artış meydana gelmiştir. Gider açığını kapatmak için Umman hem petrol hem de doğal gaz arama faaliyeti harcamalarında ise artırıma gitmiştir

Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı (2016-2020) ile büyüme potansiyeli olan ve Umman'ın bütçesine katkıda bulunacak alanlar seçilmiştir. Bunlar: İmalat sanayii, lojistik, balıkçılık, madenciliktir. Bu alanlara daha fazla yatırım yapılarak hem iç talebin karşılanması hem de ekonominin çeşitlendirilmesi sürecinin devam ettirilmesi hedeflenmektedir. Bunun için Umman, düşük petrol fiyatları bağlamında Yabancı Sermaye Yatırımı Yasası'nda da çeşitli revizyonlar yapmış ve böylece ödemeler dengesini muhafaza etmeye çalışmıştır. Ayrıca 2016-2020 yılları arası Umman, ana hedefler olarak petrol dışı sektör gelirini artırmayı ve bunu yaparken vergi ve harçlara zam yapmayı, hükümet harcamalarında tasarruf tedbirlerini artırarak dengeli olmayı ve devlet yardımlarında reformlar yapmayı belirlemiştir.¹²⁵

2016 yılı sonunda gerçekleşmiş rakamlara göre petrol ve gaz gelirlerinin bütçedeki oranı planlanmış bütçeye göre %18 oranında düşüş göstermiştir. Bütçe planlaması yapılırken tahmini varil fiyatı 45 dolar olarak düşünülmüş fakat gerçekleşmiş yıl sonu rakamlarına göre varil fiyatı 39 dolarda kalmıştır. Harcamalar planlanmış bütçeye göre % 6 artmıştır fakat 2015 yılı rakamlarına göre % 8 azalmıştır. Bunun nedeni ise petrol fiyatında meydana gelen düşüş

¹²⁴ Özcan Kayalı, Sefa Mutlu Koca, "Umman 2014", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2014** içinde (277-294), <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (22 Temmuz.2017), s. 281-284 .

¹²⁵ Central Bank of Oman, Mid-Year Review of the Omani Economy 2015 , <http://www.cbo.gov.om> (25 Temmuz 2017)

neticesinde ekonomide oluşan açıktan dolayı hükümetin sübvansiyonlarda, savunma harcamalarında ve bakanlıkların bütçelerinde azaltmaya gitmesidir. 2016 yılında toplam gelirden % 15 azalma olmuş ve kamu borçları iki katından daha fazla bir artış göstermiştir. 2016 yılında enflasyon oranı bütçe hedefi olan % 3'ün altında korunarak 1.8 olarak gerçekleşmiştir.

Umman yönetimi, 2017 bütçesini yine düşmüş petrol fiyatlarının etkisinde petrol dışı gelirleri artırmaya ve kamu harcamalarını ise azaltmaya yönelik bir çerçeve içinde planlamıştır. Buna ek olarak bütçede kamu-özel sektör ortaklığı kanunu ile yapılacak özelleştirmeye ayrı bir önem verilmiştir. 2017 bütçesinde petrol ve gaz gelirleri tüm gelirlerin %70'ini temsil etmektedir. Diğer petrol ve gaz dışı gelirler ise % 30'a tekabül etmektedir. Diğer yandan, 2016 bütçesine göre hükümet harcamalarında %2 düşüş tahmini öngörülmüştür. Hükümet, eğitim, sağlık, savunma, güvenlik, konut ve kamu hizmetlerinde % 3 ile % 5 arasında harcama kesintisi yapmayı hedeflemiştir.¹²⁶

Umman, yönetiminin 2016 yılında ekonomide kemer sıkmasından etkilenmiş olarak 2017 yılında % 0.6 civarında büyümüştür. Kişi başına düşen gelir 41.000 dolar civarında ayrıca, dünyada is yapma kolaylığı bakımından Umman, 189 ülke arasında 70. sıradadır. Özetle, Umman, petrol dışı sektör ve sanayi gelirlerini artırmayı, özel sektörünü güçlendirmeyi ve kamu harcamalarını bir disiplin ve tetkik altına almayı hedeflemiştir; bu da işsizliğin artmasına sebebiyet vermiştir. 2017 yılının ilk beş ayında ham petrol ihracatında Umman'ın gelirinde artış olmuştur çünkü bir önceki seneye göre varil fiyatında artış meydana gelmiştir. Bununla birlikte petrol fiyatlarında meydana gelen tedrici artışlara rağmen petrolden gelen gelirden yavaşlama olacağından 2017 yılında Umman'ın gayri safi yurtiçi hasılasında açık verilmesi umulmuştur. Petrol dışında temel madencilik ürünleri ve kimyasal ürünlerde ve diğer kalemlerde ihracat gelirinde dikkate değer artışlar meydana gelmiştir. Umman'a yapılan yabancı yatırım miktarında da artış meydana gelmiş olup bu yatırımların neredeyse yarısına yakını petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri ile ilgilidir.

Umman'da bir Ummanlı'nın asgari ücreti, yabancı bir işçiye göre çok daha fazladır, sosyal güvenlik primleri ise Ummanlılar için zorunludur. Bir Ummanlı'nın asgari ücreti 180 riyal iken yabancı bir işçi için 70 riyalden başlamaktadır. Bu tür şartlar ise özel sektörde Ummanlılaştırma politikasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca yeterli miktarda kalifiye Umman

¹²⁶ KPMG International Cooperative, An Analysis of Oman's 2017 Budget , <https://home.kpmg.com> (02 Ağustos 2017)

vatandaşı bulunması zor iken bir de ağır güç isteyen işlerde Ummanlılar çalışmak istememektedirler. Kamu sektöründe Ummanlıların oranı çok yüksek iken özel sektörde yabancı çalışanların oranı % 88 civarındadır.

Umman, aynı zamanda Körfez'de bulunan altı ülkeden müteşekkil Körfez İşbirliği Konseyi'nin de üyesidir. Bu üye ülkeler arasında gümrük birliği olup ileride ortak pazar ve ortak para birimi gibi uygulamalara geçmeyi de hedeflemektedirler. Fakat 2017 yılı Ramazan ayında yaşanan Katar'a ambargo uygulaması konsey ülkeleri arasındaki uyuma büyük bir darbe vurmuştur.¹²⁷

4.2 Siyasi Değişim

Sultan Kabus'un 1970 yılında tahta çıkmasıyla Umman'ı bugünlere getiren çok yönlü büyük değişim sürecinin siyasi safhası başlamıştır. Umman'ın bu büyük değişim ve gelişim sürecinin amacı bellidir: Umman'ı yeniden geçmişte olduğu gibi güçlü bir devlet ve millet haline getirmek. Bunun için de öncelikle güçlü bir siyasi yönetim mekanizmasının kurulması, ülkenin tamamıyla yeniden inşa edilmesi ve geleneklerinden kopmadan yeni dünyaya taşınması gerekiyordu.

Eğitim, öğretim, sağlık, altyapı, tarım, sanayi gibi alanlarda çok büyük yatırımlar ve dönüşümlere ihtiyaç vardı ve bu dönüşümün motoru, ülkede bulunan ve bulunacak olan yönetim sistemi ve anlayışıydı. Kabus, öncelikle siyasi yönetim şekline devletin temel ve en önemli gücünün insan yani vatandaş olduğu anlayışını yerleştirmiştir. Böylece öncelikle yeni bir toplum ve bu yeni topluma layık bir yönetim anlayışı inşasına girişmiştir. Bu yeni yönetim anlayışının kurumsal olarak günümüze kadar geçirmiş olduğu evrelerden bahsedilmeden önce Umman'ın sahip olduğu ve yönetiminin temelinde yatan politik kültüründen, sivil toplum yapısından ve demokrasiye yönelik bir eğiliminin olup olmadığından bahsedilecektir.

Sultan Kabus, Umman'ın 1970 yılından beridir kendisinin yönetimi altında geçirmekte olduğu süreçte aslında Batı tarzı bir parlamenter demokrasiye henüz hazır olmadığına ve demokratik bir yönetim ile yönetilmenin ve yönetmenin sadece politik bir liderin veya ülkedeki elitlerin kararı ile değil fakat demokrasiyi siyasi bir kültür olarak özümsemeyele

¹²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Genel Ekonomik Durum (Umman), <https://www.ekonomi.gov.tr> (06 Ağustos 2017)

gerçekleşebileceğine inanmıştır. Bu görüş, orta ve uzun vadeli maddi ve manevi bir değişim ve gelişimi gerektirmektedir. Bu durumda Sultan Kabus'un ileride geçilebilecek meşruti bir monarşik sistem için altyapı oluşturduğuna ve ülkeyi kademeli şekilde kendisinden sonra gelecek yönetim zamanında oluşacak radikal bir yönetim sistemi değişimine hazırladığı görüşü desteklenebilir.

Aslında Umman, yakın zamana kadar tam bir ulus devlet değildi ve Umman'ın bazı bölgeleri birbirlerinden politik ve coğrafi kültür bakımından kopuktu. Mesela, Umman'ın kıyı bölgesi halkı yüzyıllar öncesinden beridir denizci, tüccar ve dünya ile iletişim halinde ve dış dünyaya açık bir halk iken; iç bölgelerde izole bir hayat süren halk ise dışa kapalı, daha muhafazakar ve İbadiliğin taviz vermez savunucularıydılar. Bu iki halk, ancak 1960 yılından sonra bir uzlaşma içinde olabilmiş ve büyük değişim süreci içinde bu günlere gelmiştir. Bir de 19. yüzyılın sonlarına doğru sultanlığa bağlanmış olan güney vilayeti Dofar vardır ki kendi kimliği, kendi kültürü ve kendi tarihleri olan ayrı bir halktır; 1960'lı yıllarda yönetime karşı burada büyük bir ayaklanma olmuş ve ancak 1975 yılında bastırılabilmiştir. Sonrasında ise bu bölgeyi merkezi yönetime bağlayabilmek için büyük miktarda yatırım yapılmıştır. Dolayısıyla Umman halkı için tam manasıyla homojen bir yapıya sahip diyemeyiz. Bugün ise Umman, Sultan Kabus'un liderliğinde büyük bir gelişim sürecinden geçmiş ve dünyada söz sahibi olmaya başlamış bir devlettir. Bundan önce halk tamamıyla bir izolasyon içindeydi; işte bu gerçekler bugün Umman halkını birbirine bağlayan bağlardır.

Umman'ın siyasi ve sosyal yapısının ana sütunlarından birisi de yerli halkının geçmişinden gelen kabile yapısıdır. Umman'da büyük küçük iki yüze yakın kabile bulunmaktadır. Geçmişte kabileler Umman'ın siyasi tarihinde ve gelişiminde önemli bir rol oynamışlardır fakat bugün kabileler geçmişe göre temel politik bir yapı olarak etkilerini çok büyük ölçüde kaybetmişlerdir ve yerlerini merkezi ulus yönetimine bırakmışlardır. Büyük kabile liderlerinin etkileri sadece kendi kabileleriyle sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte kabile mensubiyeti hala toplumda önemli bir kültürel faktör ve önemli bir yerel politik kuvvettir. Herkes hangi kabileye ait olduğunu bilir ve küçük yaşlardan itibaren kendisine bu bilgi öğretilir. Kabile yapısına has tutumlar, Umman'ın siyasi olarak istikrara kavuşmasına yardımcı olmuştur; mesela, kabile içi otoritenin bazı yardımcılılarıyla beraber ve kanun dışına da çıkmamak şartıyla kabile şeyhinin elinde kuvvetlice bulunması bedevilerin devletin kabile yapısından ulus yapısına geçmesi aşamasında itaatlerini kolaylaştırmıştır. Çünkü o bedevilerin gözünde devletin yöneticisi de büyük bir kabile şeyhi gibi görülmüştür. Bugün Sultan Kabus,

hem bu anlayıştan ötürü hem de devletin 1970 yılından beri çok büyük bir gelişme kaydetmesinden dolayı halkının büyük çoğunluğu tarafından bir baba gibi görülmekte ve otoritesine saygı duyulmaktadır. Yöneticinin rolünü babaerkil ailelerde veya otoriter kabile yapısında olduğu gibi yükselten bir anlayışın olduğu sistemlerde ise değişim aşağıdan değil tepeden gelmekte ve vatandaş karar aşamalarına katılan bireyler yerine tebaa olarak görülmektedir. Bu anlayış vatandaşları pasifliğe itmekte ve gerçek şura anlayışının yerleşmesini önlemektedir.

Bu şura anlayışının yerleşmesinin ve vatandaşların devlet yönetiminde temsil edilmesi fikrinin bir görüşe göre revaç bulmamasının nedenlerinden birisi de toplumda genel bir zenginliğin oluşmasıdır. Böyle bir zenginlik, insanların direk olarak mecliste temsil edilmesi ve yasa yapma konusunda aktif olması gibi talepleri gölgeleyebilmektedir. Bu görüşe göre Umman gibi petrol zengini ülkeler için demokrasi, kazanılması gereken bir değer, bir mesele olmayabilir ve insanları suri şekilde temsil edecek bir şura meclisi yeterli olabilir.¹²⁸

Bununla birlikte Sultan Kabus'un geldiğine inandığı zamanda kurdurmuş olduğu meclislerle asırlar öncesinden beridir Umman'ın sahip olduğuna inandığı şura anlayışını topluma dereceli olarak yerleştirmeye çalıştığı da bilinmektedir. Dolayısıyla zaman içinde oluşturulmuş olan Şura Meclisi ve Devlet Meclisi gibi kurumlar için zaten toplumun yapısında olan sosyal ve kültürel kodların bir modernizasyonu denilebilir.¹²⁹

Umman toplumunun yapısı ve temsil kabiliyeti ile alakalı bu temel bilgilerden sonra Sultan Kabus'un 1970 yılında iktidara gelişinden itibaren ilerleyen bölümlerde Umman'ın siyasi olarak nasıl bir değişimden geçtiği safha safha anlatılacaktır.

4.2.1. İlk On Yıl (1970-1980)

Umman'da politik kurumların oluşturulmaya başlanması yirminci yüzyılda ortaya çıkmış bir gelişmedir ve ilk modern kabine, İngilizlerin danışmanlığında Sultan Teymur bin Said döneminde 1921 yılında çalışmaya başlamıştır. 1970 yılındaki yönetim değişikliği sonrasında ise hükümet yapısı büyük oranda genişlemiş ve yönetimde Ummanlılar gittikçe artan oranda pay sahibi olmaya başlamışlardır. 1970 darbesinin hemen ardından iş başına

¹²⁸ Rippenburg, s. 55-71.

¹²⁹ Sayyid Badr bin Sa'ud Al-Busaidi, "Oman's Approach to Development", Anoushiravan Ehteshami ve Steven Wright (Ed.), **Reform in the Middle East Oil Monarchies** içinde (129-133), UK: Ithaka Press, 2011, s. 130.

geçen Sultan Kabus'un tecrübeleri kısıtlı, yapılacak iş ise çoktu fakat sultanın çevresinde babasının döneminden kalma yabancı danışmanlar vardı ve hükümet işleriyle ise Albay Hugh Oldam'a bağlı askeri sekreterlik yönetimi altında olan geçici danışma konseyi ilgilenmekteydi. Geçici konseyin ilk yaptığı işlerden birisi, gönüllü sürgünde olan Sultan Kabus'un amcası Tarık bin Teymur'u başbakan olmak üzere Ağustos 1970 tarihinde davet etmek olmuştur.

Bununla birlikte bu durum, politik bir krize de neden olmuştur çünkü, sultan ile başbakanın kişilikleri, tecrübeleri ve siyasete yönelik felsefi yaklaşımları uyumlu değildi ve aralarında bu nedenle bir uyum ve güven ortamı oluşamamıştır. Tarık, daha önceki hükümetlerden farklı olarak tamamen Ummanlılardan oluşan ve yeni oluşturulmuş bakanlıkları da içeren bir hükümet kurmuştur. Yeni bakanlıklar arasında eğitim, sağlık, adalet, iletişim, işçi, sosyal işler ve iktisat bakanlıkları bulunmaktaydı. Bakanlar arasında Tarık gibi sürgünde olan ve hanedandan olan kişiler de vardı. Kabus ise savunma, mali işler, petrol işleri ve Dofar ayaklanması ile ilgili işlerin yönetimini direk olarak kendi uhdesine almıştır. Bu şekilde işlerin hemen düzene girmesi çok zor idi; hükümet genel ve net bir programdan yoksun olup personel eksikliği fazla olup mevcut personelde de tecrübe eksikliği yüksekti. Tarık ile sultanın arasındaki iletişim sağlıklı değildi ve hükümet sultan tarafından yeterince bilgilendirilmiyordu. Ayrıca, Tarık ilk yılın çoğunda hem şahsi işleri için hem de hükümetin tanınması için Avrupa'da bulunmaktaydı ve yokluğunda yazışmalarının sürdürülebilmesi için şahsi sekreteri bile yoktu.

Bu durum, en sonunda 1971 yılında Tarık'ın istifası ve hemen akabinde Sultan Kabus'un başbakanlığı uhdesine almasıyla ve yönetim üzerinde tam ağırlığını koymasıyla neticelenmiştir.¹³⁰ O günlerden beridir Sultan Kabus hem devletin hem de hükümetin başı olarak mutlak yerini muhafaza etmektedir. Kendisi hem başbakan, hem dışişleri bakanı, hem milli savunma bakanı hem de ekonomi bakanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Sultan Kabus döneminde devlet kurumlarının kurumsallaşması yolunda bir hayli mesafe alınmış olması nedeniyle ki bürokratlar ve bakanlar geçmiş dönemlere göre çok daha fazla sorumluluğu omuzlamaya başlamışlardır. Bazı bakanlıklarda son sözün neden kendisinde olduğunu ise Sultan Kabus kendisiyle yapılmış bir mülakatta şu şekilde açıklamaktadır:

“Ama biz hala büyük oranda bir kabile toplumu yapısındayız ve ülkeyi savunmak ise hala hükümetin görevidir. Sokaktaki adam çoğunlukla bu tür işlerden ya anlamıyor ya da bu

¹³⁰ Allen, Oman The Modernization of the Sultanate, s.75-81.

konulara karşı kayıtsız ve bu vazifeler için bana güveniyor. Bundan dolayı güvenlik, savunma, dış ilişkiler gibi konular meclis tartışmaları dışında tutulmaktadır. Dünyanın bu coğrafyasında, hızlı bir şekilde çok fazla güç yüklemesi suistimal edilebilmektedir. Bir çok ülkede seçimler, ordunun çıkıp kanlı olayları önlemesi manasına da gelebilmektedir. Bu mu dur demokrasi? Bu ülkeler mi mutlu ülkelerdir? Hayır, gerçekte güç mücadelesine sahne olmaktadırlar. Ben insanlar böyle durumlara hazır olmadığından bu tür durumların oluşturulmasına karşıyım.”¹³¹

1972 yılının başlarında Sultan Kabus bir bakanlık daha kurmaya karar vermiştir: İletişim ve Kamu Hizmetleri Bakanlığı. Bu bakanlık, yollar, havalimanları, limanlar ve çeşitli inşaa işlerinden sorumlu olacaktı. Bu ilk yıllarda siyasi işlerde en büyük problem, belli bir programın olmaması, bakanların yetkilerinin tam olarak belirlenmemiş olması, yetişmiş, bilen, tecrübeli kişilerin çok eksik olması ve liderlik, koordine etme gibi değerlerden de yoksun olmasıdır.¹³² Yine 1972 yılında Ekonomik Planlama ve Kalkınma Yüksek Konseyi, 1973'te Kalkınma Bakanlığı, 1974'te Kalkınma ve Mali İşler Konseyi kurulmuştur. Ülkenin siyasi yönetim ve devlet mekanizmasında yapılan bütün bu değişikliklerin hedefi ülkeyi ekonomik olarak ve altyapısal olarak geliştirmektir. Bütün bu meydana gelen değişiklik ve gelişmeleriyle 1970'li yıllar, Ummanlıları gelecek açısından daha umutlu hale getirmiştir.¹³³

1973 ile 1979 yılları arasında Umman hükümetleri on bir defa yeniden oluşturulmuştur; bu durumun sebebi yeni bakanlıkların oluşturulması ve çeşitli kurumların kurulmasıdır. Bu kurumlara örnek olarak Umman Merkez Bankası, Milli Savunma Konseyi gibi örnekler verilebilir. 1980'li yıllara kadar ülkede gerçekleşen hızlı modernleşme ve sosyal gelişim, işçi ve işveren hakları ve münasebetleri, bankacılık, yatırım, doğal kaynakların işlenmesi ve benzer alanlarda hızlıca kanuni düzenlemelerin yapılması ihtiyacını doğurmuş ve hem devletin başındaki sultanı hem de hükümeti ilk yıllarda meşgul etmiştir. Fakat kanuni düzenlemeler yapılırken hükümetin yapmış olduğu düzenlemeler ve sınırlı bir çevre tarafından verilmiş kararlar ülkenin tüccar ve küçük entellektüel eliti arasında bazı memnuniyetsizliklere sebep olunca hükümet, bu tür düzenlemelerin yapımında katılımcılığa yönelik bazı adımlar atmıştır.

¹³¹ Miller, s. 17.

¹³² John Townsend, **Oman**, Croom Helm Ltd : London,1977, s.124.

¹³³ Akseki, s. 37-38.

Bu adımlardan birisi de 1975 yılında Tarım, Balıkçılık ve Endüstriyel Gelişim Konseyi'nin kurulması olmuştur. Bu konsey, bu yıllarda ülkenin birinci hedefi olan altyapı gelişimi konusunda sultana danışmanlık görevi görmüş ve bu işi yaparken bu konularda yetkin ve yurtdışında eğitim görmüş bir çok Ummanlı'nın da fikir ve görüşlerinden faydalanmıştır. Daha sonra ise bu konsey ilga edilerek yerini 1981 yılında kurulacak olan Devlet Danışma Konseyi'ne bırakacaktır. 1980 yılının başlarında ise Sultan Kabus "Halk ile buluşma" turlarına çıkmaya başlamıştır ve bu amaçla her yıl üç hafta ülkenin çeşitli şehirlerinde halkı ile buluşmuş ve onların şikayet ve ihtiyaçlarını dinlemiş ve gerekli talimatları vermiştir ve bu şekilde davranarak bir nevi şura anlayışını uygulamış, halkın da yönetime katılmasını sağlamaya çalışmıştır.¹³⁴ Sonuçta, ilk saltanat yıllarından itibaren ve özellikle ilk yıllarında Sultan Kabus'un odaklandığı konulardan birisi, Ummanlıları asabiye'den ziyade devlete güvenen bireyler haline getirmektir. Yeni siyasi anlayışı ve uygulamaları ile Sultan Kabus adım adım yeni milli birlik anlayışı ve milli kimlik siyasetiyle kendi şahsının etrafında yeni bir Umman tarih yazımı oluşturmaya ve kendi meşruiyetini de yeni bir devletin ve ulusun temelini atmaya çalışarak sağlamıştır.¹³⁵

Bu ilk yıllarda Sultan Kabus bir taraftan ülkesini her yönden hızlıca ilerletmeye çabalarken aslında aklında siyasi olarak ülkeyi birliğe götüreceği yolları döşemek vardı. Bunlar, Umman'ı öncelikle adım adım kabilesel ve bölgesel yapılardan kurtarmak, ülkede sultanın tam otoritesini kurmak ve Dofar Bölgesi'ni tamamen pasifize etmektir. Ayrıca Kabus, demokrasi görünümü olsun diye yapmacık bir meclis kurmaktansa meclisin halkın belli bir siyasi olgunluğa ulaştırılmasından sonra kurulmasına taraftardı. Sultan Kabus kurmuş olduğu Gençlik İşleri Bakanlığı ile ülkenin gençliğini Umman Devleti'ne bağlılık duyguları içerisinde ve kabile aidiyetlerinden sıyrılabilmiş sorumluluk sahibi birer vatandaş olarak yetiştirmeyi hedeflemiş ve ülkede sorumlu makamlara yetişmiş nesli getirmeyi planlamıştır. Umman halkı çeşitli eğitim politikaları ile tek bir ulus olma yolunda yönlendirilmiştir.

1976 yılı sonlarında Umman, köken olarak Osmanlı Devleti yönetim sisteminden mülhem olarak vilayet olarak adlandırılmış bölgeler ve başkent bölgesi belediyesinden oluşmuş bir yapıya sahiptir. Başkent bölgesi, Muskat, Matrah, Ruwi, Bashur ve Sib şehirlerinden oluşmakta ve aynı zamanda sultanın danışmanı da olan güçlü bir vali tarafından yönetilmekteydi. Ülkenin en önemli siyasi bölgeleri Başkent ve Dofar Bölgeleridir. Bölge

¹³⁴ Rippenburg, s. 95-96.

¹³⁵ Marc Valeri, "Liberalization from Above: Political Reforms and Sultanism in Oman", Abdulhadi Khalaf ve Giacomo Luciani (Ed.) **Constitutional Reform and Political Participation in the Gulf** içinde (187-211), Dubai: Gulf Research Center, 2006, s. 190.

valileri yönettikleri bölgelerde önde gelen kabile liderleri olan tamimalarla yakın dirsek teması içinde olmuşlar ve böylece devlet otoritesinin merkeze alınmaya çalışıldığı ilk yıllarda valilerin kabileler ile olan ilişkisini temin etmişlerdir. Böylece kabilelere adım adım merkezi hükümetin otoritesi kabullendirilmiştir.¹³⁶

4.2.2. 2000'e Yirmi Kala (1980-2000)

1981 yılında siyasi olarak Umman'da siyasi katılımcılık ve anayasal reform yolunda önemli bir gelişme olmuş ve Devlet Danışma Meclisi (The State Consultative Council) kurulmuştur. Kurulma maksadı, belli konularda hükümetin talebi üzerine hükümete bilgi sunmaktı. 1990 yılında yapmış olduğu Ulusal Gün konuşmasında Sultan Kabus, Devlet Danışma Meclisi yerine Şura Meclisi'nin (Consultative Council) kurulacağını ilan etmiştir. Bu yeni meclisin üyeleri ülkenin 59 vilayetinden seçilip geleceklerdi; seçilme süreci ise şöyleydi: vilayetlerde bulunan seçilmiş vatandaşlar üç aday belirleyecekler ve bu adaylar arasından meclise gelecek kişileri ise hükümet atayacaktı. Bu yeni organın oluşturulmasında yapılan yeniliklerden birisi de bakanların sosyal hizmetler ile ilgili yaptıkları işler konusunda bu meclise rapor sunmaları ve meclis tarafından sorulan sorulara canlı yayında cevap vermeleri keyfiyeti olmuştur. 1994 yılında üye sayısı 80'e çıkarılmıştır ve aynı yıl Muskat Valiliği sınırları içerisinde yaşayan kadın bürokratlara seçimlerde yer alma hakkı tanınmış ve sultan tarafından iki kadın üye atanmıştır. 1997 yılında yapılmış olan seçimlerde ise seçmen sayısı, ülke çapında tüm kadınlara seçme ve seçilme hakkının da verilmesiyle 51,000 kişiye çıkmıştır. 27'si kadın olmak üzere 736 aday yarışmış ve daha önce seçilmiş olan iki kadın adayla beraber 83 kişinin üyeliği onaylanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde yapılan seçimlerde ise seçmen sayısı %30'u kadın olmak üzere 115,000'e ulaşmıştır.¹³⁷

Şura Meclisi'nin idari yapısı sultan tarafından atanan bir başkan ve meclis tarafından seçilen iki başkan yardımcısından oluşur ve yine meclis üyeleri tarafından üyeler arasından seçilen beş başkanlık divanı üyesi bulunur. Acil durumlar hariç yılda en az dört defa toplanmak zorundadır. Oturumun açılması için üyelerin üçte ikisinin hazır bulunması gerekir. Meclis'in Hukuk, Ekonomi, Sağlık ve Sosyal İşler, Eğitim, Kültür ve Hizmetler ve Kalkınma işlerine bakan komisyonları vardır ve gerekli görüldüğünde başka komisyonlar da oluşturulabilir. Hükümet görüşülmek üzere ekonomi ve sosyal işlerle ilgili yasa tasarılarını

¹³⁶F. Richard Nyrop , "Oman", **Area Handbook for the Persian Gulf States** içinde, Washington D.C: U.S. Government Printing Office, 1977, s. 346-351.

¹³⁷ J.E. Peterson, "Oman: Three and a Half Decades of Change and Development" **Middle East Policy**, Cilt. 11, Sayı .2, Yaz 2004, s. 133.

meclise sunmak zorundadır böylece meclis yasa tasarıları üzerinde düzeltmeler yapabilir. Ayrıca meclis hükümete sosyal, ekonomik meseleler ve kalkınma meseleleriyle ilgili kendi önerilerini de sunabilmektedir. Şura Meclisi'nin yasa yapma etkisi yoktur, temel fonksiyonu sultanın ve hükümetin icraatlarında onlara yardımcı olmaktır.

Zamanla ve sorumlulukları arttıkça meclis, halkın güvenini ve saygısını kazanmıştır. Sıradan Ummanlıyı ilgilendiren konulara hükümet üyelerinin dikkatini çekmede ve hükümete öneriler sunmada başarılı olmuştur. Hükümet tarafından 1996-2000 kalkınma planı görüşmelerinde danışılmış, çeşitli sosyal ve ekonomik konularda 15 öneri sunmuş ve bu öneriler hükümet tarafından görüşülmüş ve hepsi de sultan tarafından onaylanmıştır. Aslında Şura Meclisi, halkın yükselen seviyesi ile siyasi katılımçılık ve İbadi gelenekleri arasında istikrar sağlayıcı bir mekanizma görevi görmüş ve görmektedir.¹³⁸

1997 yılında ise Devlet Meclisi (State Council - Majlis al-Dawlah) kurulmuştur. Devlet Meclisi atamalar yoluyla oluşturulur ve ilk olarak 41 üye ile kurulmuş daha sonra ise üye sayısı 57'ye yükseltilmiştir. Eski üst rütbeli bürokratlardan veya önde gelen iş adamlarından oluşan Devlet Meclisi, seçimle oluşturulan Şura Meclisi ile birlikte Umman Meclisi'ni oluşturmaktadır. Bu iki meclis, sultanın mutlak otoritesi altında aslında sembolik olarak görev yapmakta olup faaliyet alanları daha çok devletin sosyal hizmetleri ile alakalıdır; mali işler, güvenlik ve dışişleri gibi konular faaliyet alanına girmemektedir. Kanun yapma konusunda da daha çok değerlendirme vazifesi görür.¹³⁹ Devlet Meclisi'nin önde gelen vazifesi ise şu ana kadar devletin yapmış olduğu faaliyetleri ve götürmüş olduğu siyaseti değerlendirmek, analiz etmek ve rapor oluşturmak ve gelecek ile ilgili planlamalarda devlet mekanizmasına danışmanlık yapmak ve fikirler sunmaktır.

6 Kasım 1996 tarihinde yayınlanan 101 numaralı ferman ile Umman'ın siyasi tarihinde önemli bir kilometre taşı olan Temel Yasa yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁰ Bu yasa, ülkenin tarihindeki ilk yazılı anayasadır ve bu nedenle büyük önem taşır. Bu yasa ile tek meşruiyet kaynağı olarak sultan gösterilmiş, tahta çıkacak adayların Sayyid Turki bin Said'in soyundan gelmeleri gerektiği ifade edilerek tahta çıkacak soy sınırlandırılmış, serbest piyasa ekonomisi

¹³⁸ Rippenburg, Carol, s. 100-106 .

¹³⁹ J.E. Peterson, "The Solitary Sultan and the Construction of the New Oman" , Abbas Kadhim (Ed.), **Governance in the Middle East and North Africa** içinde (319-329), New York: Routhledge, 2013, s. 323.

¹⁴⁰ Plekhanov, s. 264.

benimsenmiş, tüm vatandaşlar kanun önünde eşit kabul edilmiş, din ve ifade hürriyeti dahil kişisel hürriyetler garanti altına alınmış, yargı bağımsızlığı tanınmıştır.¹⁴¹

Bazıları için Umman'da güç paylaşımı ve siyasi katılımcılığa doğru evrilme yavaş seyretmektedir. 1994 yılında radikal bir gruba ait olduğu düşünülen ve rejimi kökten değiştirmeyi hedefledikleri iddia edilen yüzlerce kişi tutuklanmıştır. Hükümet kaynakları bu kişilerin dış destekli, toplumda önde gelen kişilerden olduklarını ve gizli, radikal, dini bir örgüte üye olduklarını iddia etmiştir. Bu örgüt üyeleri çoğunlukla Vehhabi kökenli olup Suudi Arabistan'da eğitim görmüş ve dolaylı olarak Suudi Arabistan'daki dini gruplardan destek almış kimselerdi ve yargılama sonucunda bir kısmı idama bir kısmı da müebbet hapse mahkum olmuşlardır. Bununla birlikte, Sultan Kabus tarafından 25. tahta çıkış yılı münasebetiyle tüm siyasi tutuklularla beraber afvedilmişlerdir.¹⁴²

Umman'da demokrasinin yerleşmesi bizzat sultanın da öngördüğü şekilde uzun soluklu bir sürece dayanmaktadır. Halk yetiştikçe ve dünyanın geri kalanı ile arasındaki sosyal seviye farkını kapatıp onlarla daha yakın bir ilişki içerisinde oldukça yönetim mekanizmasındaki payı da o derece devlet tarafından artırılmaktadır. Sultan Kabus değişikliğin bir anda yapılamayacağını, yavaş fakat emin adımlarla gidilmesi gerektiğini düşünmekte ve uygulamalarını da bu düşünce ile yapmakta ve halkını da bu hıza ikna ederek ilerlemektedir. Bununla birlikte sultanın ilerlemeci, dünyaya açık ve böyle olurken dini ve örfi geleneklere de o derece bağlı olması Umman için büyük bir şanstır. 1970-2000 arası yapılmış olan tüm düzenlemelerle Umman'ın tüm toplumsal yapısı, devlet yapısı, ekonomisi, kültürü, bilimsel seviyesi ve eğitim sistemi zenginleşmiştir ve Umman hiç bir zaman olmadığı kadar bir ve bütün haline gelmiştir.¹⁴³

4.2.3. 2000'li Yıllar (2000-2017)

2000 yılında Şura Meclisi için yapılan seçimde seçmen sayısı 115,000'e çıkmış olup bu seçmenlerin %30'unu kadın seçmenler oluşturmuştur. Meclise bu seçimlerde yine iki kadın aday girmeyi başarmıştır. 2003 yılında ise yirmi yaşın üstünde tüm vatandaşlara oy kullanma hakkı verildiğinden seçmen sayısı 262,000'e çıkmıştır. Devlet Meclisi üye sayısı ise 2000

¹⁴¹ Peterson, Oman: Three and a Half Decades of Change and Development, s. 134.

¹⁴² Rippenburg, s. 92-106.

¹⁴³ Plekhanov, s. 269.

yılında beşi kadın olmak üzere 48'e çıkarılmış; 2003 seçimlerinde ise 57'ye çıkmış ve bu sayının sekizini kadın üyeler oluşturmuştur.¹⁴⁴

Bu meclislere üye seçilmesi veya atanması aynı zamanda merkezi hükümetin yerel elitleri uysallaştırmasına ve ellerindeki gücü zayıflatmasına da yaramıştır. Mesela 1981-1983 yılları arasındaki Devlet Danışma Meclisi'nde (State Consultative Council) bulunan iç bölgeye ait 18 üyeden 15'i kabile liderlerinin ailelerindedir. Ayrıca hükümet, her zaman seçimleri politikadan ayırmak ve kişisel, yerel bir olaya dönüştürmeyi hedeflemiştir. Örneğin, 2003 ve 2007 seçimlerinde genel politik bir konuyu tartışmak veya halkla alakalı vaadlerde bulunmak yasaklanmıştır. Dolayısıyla adaylar sadece kendi isimleriyle ve kabile destekleriyle seçime girmişlerdir. Sultan, önde gelen kabile liderlerini veya önemli kabilelere mensup önemli isimleri veya İbadi ulemasından önde gelenleri devlet mekanizmasında statü sahibi yapmakla onları devlet mekanizmasına entegre etmiş ve hem merkezi devlet otoritesi hem de kendi otoritesi lehinde onları kullanmıştır. Devletin merkezi otoritesi yaygınlaşınca da önde gelen toplumsal veya kabilesel liderler de sosyal prestij açısından bir nevi sultan ile iyi geçinmek zorunda bırakılmışlardır.

Devletin bu politikası zamanla kabile şeyhlerinin devlete karşı politik olarak zarar verme potansiyellerini tırpanlamış ve ellerinde devletin kendilerine bahşetmiş olduğu sosyal prestijden başka bir meşruiyet kaynakları kalmamıştır. Arap Baharı devam ederken 2011 yılı Şubat ve Mart aylarında Sohar ve Salala'da meydana gelen olayların yatışması için İçişleri Bakanlığı yerel şeyhlerden ve önde gelen yerel kimselerden yatıştırıcı rolde bulunmalarını istediğinde halk onların arabuluculuklarını açık bir şekilde reddetmiştir.¹⁴⁵

Bazı en etkili karar vericilerin ve bir kısım kabine üyelerinin aynı zamanda iş hayatında bulunmaları, bu kişilerin bir devlet görevlisi olarak kendilerinden hizmet etmeleri beklenirken, bir iş adamı olarak devletin menfaatleri ile kendi çıkarları çatıştığında şahsi çıkarlarını güvence altına aldıkları inancını halk arasında daha da kuvvetlendirmekteydi. Sultan Kabus ise kendi hanedanından daha çok bel bağlamış olduğu Umman'ın önde gelen tüccar ailelerinin hem siyasi makam sahibi olmalarına hem de iş dünyasında finansal çıkarlarının peşinde koşmalarına ses çıkarmamıştır. Karşılığında da önde gelen tüccar aileler Sultan Kabus'u yeni bir ulus oluşturma faaliyetlerinde her zaman desteklemişlerdir. Bu tüccar

¹⁴⁴ Peterson, Oman: Three and a Half Decades of Change and Development, s. 133-134.

¹⁴⁵ Marc Valeri, "Domesticating Local Elites, Sheikhs, Walis and State Buildings Under Sultan Qaboos ", Steffen Wippel (Ed.) **Regionalizing Oman, UN University Series on Regionalizing**, London: Springer, 2013, Cilt. 6, s. 272-276.

ailelerinin bazı üyeleri petrolden gelen zenginliğin dağıtımını kontrol edebilecekleri önemli ve etkili makamlara getirilmişler; Kabus dönemi öncesinde aileleri iş dünyasında bulunmayan bir çok bakan da Kabus döneminde şahsen zenginlik ve servet sahibi olmuşlardır.

Bu tür süreçler Sultan Kabus tarafından sorgulanmamıştır çünkü yanına almış olduğu veya kendi oluşturduğu önde gelen aileler ve kişiler vesilesiyle hem onların sadakatini kazanmış hem de yönetiminin devamını sağlamıştır. Arap Baharı'nın arefesinde çok az bakan petrol zenginliğinden hisse almamış bulunmaktaydı. Bu nedenle aslında yapılması hedeflenmiş ve hedeflenmekte olan özelleştirme ve ekonomik çeşitlendirme gibi çalışmalar ülkede yerleşmiş olan sosyal ve ekonomik hiyerarşinin dışına çıkamamış ve Umman yönetimine yönelik zaman içinde oluşmuş olan siyasi rahatsızlık ve eleştiriler için verimli bir zemin oluşturmuştur.

2005 yılında, Muskat'ta bulunan Sultan Kabus Üniversitesi'nin bazı çalışanları ile önde gelen bazı askeri ve sivil kamu çalışanları tutuklanmışlar ve hapis cezası ile cezalandırılmışlardır. Bütün tutuklanıp hapse gönderilenler, İbadi Mezhebi mensubu olup yasadışı gizli bir örgüt üyesi olmakla ve rejimi devirip yerine İbadi İmamlık Yönetimi kurmayı planlamakla itham edilmişlerdir. Tutuklananlar ise siyasi bir amaçlarının olduğunu reddetmiş ve yalnız İbadi mezhep inancını savunmayı hedeflediklerini iddia etmişlerdir.

Bu arada, 2000'li yılların başlarında yeni internet forumları ortaya çıkmış ve bu ortamlarda yeni sosyal ve politik tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu ortamlarda bazı iyi eğitim görmüş gençlerin ülke yönetiminde ve karar aşamalarında seslerinin duyulmasını istediklerine ve gençlerin, vatandaşların politik ve ekonomik karar süreçlerinden dışlanarak daha ne kadar bu sistemin bu şekilde devam ettirilebileceği gibi konular konuşulmuş ve topluma bu düşünceler yayılmaya çalışılmıştır. Bu arada bazı internet aktivistlerinin tutuklandığı, sistematik bir yıldırmaya maruz kaldıkları görülmüştür.

2010 yılının temmuz ayında, Sultan Kabus'un 40. tahta çıkış yıldönümü münasebetiyle bazı entellektüeller ve insan hakları savunucuları Sultan Kabus'a elektronik yol ile bir dilekçe sunmuşlar ve kendisinden geniş ölçekte reformlar yapmasını-meşruti monarşiye götürecektir.

yeni bir anayasa gibi- istemişler, ayrıca tepe yönetimde bulunan üst düzey görevlilerin yolsuzluklarına karşı da önlemler alınmasını talep etmişlerdir.¹⁴⁶

Arap Baharı hadiseleri diğer bazı Arap ülkeleri kadar olmasa da 2011 yılının ocak ayında başlayan olaylarla Umman'ı da etkilemiştir. İşsizlik ve yolsuzluk iddialarıyla ilk protesto gösterileri, kıyı şehirlerinden Sohar'da bulunan Küre Meydanı'nın aynı Kahire'nin Tahrir Meydanı gibi işgal edilmesiyle başlatılmıştır. Devamında gösteriler Muskat'a, iç bölgelere ve Dofar bölgesine yayılmıştır.¹⁴⁷ Protestolar başladığında sebeplerden birisi olan işsizliğin Umman'ın yerlileri arasındaki oranı sürekli hale gelmiş şekilde %20 idi; 18-24 yaş arası gençlerde ise bu oran %25'in de üstünde bulunmaktaydı. Kırsal kesimde ise bu oranlar daha yüksek olabilmekteydi.¹⁴⁸

Gösterilerin hedefi aslında hükümet değildi; Sultan Kabus ise hiç değildi; hedef, hükümetin reform yapması ve adil olmasıydı. Sultan ise 50,000 yeni iş oluşturulacağını ve ihtiyaç içinde olanlara maddi yardımda bulunulacağını ilan etmiş ve buna ek olarak bazı bakanların görevine son verilmiştir. Ayrıca, Şura Meclisi'nin yapısında değişiklikler yapılarak politik olarak temsil kabiliyetinin daha çok artırılacağı ilan edilmiştir. Arap Baharı hadiselerinden etkilenecek yapılan gösteriler sonucunda Umman'da siyasi olarak köklü değişiklikler gerçekleşmemiş fakat siyasi endişeler, sorunlar ve beklentiler çok daha belirgin hale gelmiştir.¹⁴⁹

Zira, 1975 yılında sona ermiş olan Dofar Savaşı'ndan beri ilk defa olarak farklı fikirlerin ifade edilmesi ve hükümetin tenkidi için sokaklara inilmiştir. Arap Baharı protestolarına kadar ülkedeki birliği bozmama ve fitneyi engelleme adına hiç bir eleştirel aktiviteye veya protestoya izin verilmemiştir. En şiddetli protestolar Sohar'da meydana gelmiştir. 2000'li yıllara kadar Sohar, ihmal edilmiş küçük bir taşra şehri idi. Hükümetin orada sanayi bölgesi ve serbest ticari bölge kurarak bölgeyi ekonomik çeşitlendirmenin uluslararası vitrini yapmak istemesi Sohar'da sevinçle karşılanmıştır; zira, iş imkanı oluşacaktı fakat proje bittikten sonra Sohar'da bir kaç yıl içinde büyük değişiklikler olmuş ve sosyal doku çözülmüştür. Buna ek olarak projenin ekonomik getirisinden de Sohar halkı istenildiği ölçüde

¹⁴⁶ Marc Valeri, "Simmering Unrest and Succession Challenges in Oman", **Carnegie Endowment For International Peace**, <http://carnegieendowment.org> (17 Eylül 2017), s. 6-8.

¹⁴⁷ J.E Peterson, "The Solitary Sultan and the Construction of the New Oman", Abbas Kadhim (Ed.), **Governance in the Middle East and North Africa**, (319-329), London: Routledge, 2013, s. 328.

¹⁴⁸ Valeri, "Simmering Unrest and Succession Challenges in Oman", s. 7.

¹⁴⁹ Peterson, s. 328.

faydalandırılmamıştır. Elde edilen ekonomik getiriden rejimin önde gelen bir kaç elit adamı faydalanmıştır; nitekim protestolar esnasında hükümetin ileri gelen bakanlarından birisi olan Ali al-Maamari'ye ait olan ve Sohar'ın ana alışveriş merkezi olan Lulu, yağmalanmış ve yakılmıştır.

Gösteriler esnasında halk, rejimin ıslahını ve fesadın sona ermesini talep etmiş, yeni iş imkanları istemiş ve yükselen fiyatların aşağı çekilmesini talep etmiştir. Ayrıca, sultanın işlere bizzat karışıp hükümetin adam kayırmacılığına ve kirlenmişliğine son vermesi ve uzun süre görevde kalmış ve yolsuzluğa bulaştığına inanılan bakanları değiştirmesi istenmiştir.

Muskat'ta ise entellektüeller ve insan hakları savunucuları Devlet Danışma Meclisi önünde oturma eylemi yapmışlar ve sembolik olarak seçilmiş fakat siyasi bir gücü olmayan bu organı reddetmişlerdir. Ayrıca, medyanın özgürleştirilmesini, Temel Yasa yerine yeni bir anayasa yapılmasını, yasama-yürütme-yargı erklerinin birbirlerinden ayrılmalarını ve bir başbakan atanmasını talep etmişlerdir. Daha önce hep bastırılan ve siyaset konuşma konusunda korkutulmuş olan Umman halkı, 2011 yılı protestolarıyla korku bariyerini aşmıştır.¹⁵⁰

Protestolar esnasında Umman halkı büyük ekseriyetle barışçıl gösterilerden yana olsa da özellikle Sohar'da bazı devlet binalarının kuşatılması, polislin taşlanması gibi şiddet yanlısı hareketler görülmüş ve ordu güçlerinin şehre girmesi ve belli bir süre şehirde kalması ile olaylar yatıştırılabilmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere bu gösterilerin ekonomik sebepleri ülkede özellikle her yıl pazara girmek isteyen genç insanlara yeterli iş bulunmaması ve maaşların yetersiz olmasıdır. Sosyal olarak ise en yaygın talep, eğitimin iyileştirilmesi ve daha iyi eğitim imkanlarının sağlanmasıdır. Politik alanda sultanın uzun süre bazı bakanları görevde tutmuş olması ve siyasi görevi olan bazı bakanların aynı zamanda iş dünyasında da aktif olmaları ve makamlarını kötüye kullanmalarıdır. Zamanla başka talepler de ortaya çıkmıştır.

Özetle, Arap Baharı Umman'ı da etkilemiş fakat protestolar sultanı devirmek veya rejimi değiştirmekten ziyade ekonomik, sosyal ve politik olarak bazı taleplerin gerçekleştirilmesini hedeflemiştir. Başlıca talepler şunlardır:

¹⁵⁰ Valeri, "Simmering Unrest and Succession Challenges in Oman", s. 9-10.

- Şura Meclisi'nin daha kuvvetli hale getirilmesi.
- Güvenlik kurumlarının hesap verebilir hale getirilmesi.
- Bir çok devlet kurumunun ayrıcalıklı gücünün kaldırılması.
- Yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi.
- Bağımsız bir anayasal mahkeme kurulması.
- Kadınlara karşı ayırımın kaldırılması.
- Güvenlik kurumlarının gücünde sınırlamaya gidilmesi.
- Eğitim-öğretimin 16 yaşına kadar zorunlu olması.
- Öğrenimin düzenlenmesi ve öğretmenlere sendika kurma hakkı verilmesi.
- Daha fazla sayıda yüksek öğrenim kurumlarının kurulması, bursların artırılması.
- Düşük gelirli ailelerin desteklenmesi.
- Genç insanların desteklenmesi için sosyal destek fonları oluşturulması.

Bu taleplerin toplanması neticesinde ise hükümet belli bir zaman sonra Şura Meclisi'ni acil isteklerin görüşülmesi için toplantıya çağırması ve bir inceleme komitesi kurulmuştur. Sonuçta, hükümete yeni bir kan getirmekten ziyade bazı bakanların sadece görev yerleri değiştirilmiştir. Sultan Kabus 50.000 yeni iş oluşturulması vaadinde bulunmuş, işsizlik maaşının ise ayda 150 riyale çıkarılmasına karar verilmiştir. Tüketici haklarının korunması için yeni bir kurum ihdas edilmiştir. Kraliyet Polisi'nden soruşturma açmak ve takip etmek hakkı alınmış ve Kamu Soruşturma Birimi özerk hale getirilmiştir. Yolsuzluk yatağı olarak görülen Milli Ekonomi Bakanlığı tamamen kaldırılmış ve yolsuzlukla mücadele için Milli Denetleme Komitesi kurulmuştur. İkinci bir devlet üniversitesinin de kurulmasına karar verilmiştir. Sultan daha sonraları meclise kanun yapma ve düzenleme haklarının da verileceğini ilan etmiştir. Polisin Sohar'da aşırı güç kullandığının devlet tarafından da kabul gördüğünü gösteren bir gelişme olarak polis ve gümrük genel müfettişi General Malik bin Süleyman Al Maamary emekliliğe sevk edilmiştir.

Hükümette ise daha sonraları önceki değişime ek olarak çok sayıda bakan değiştirilmiştir. Yüksek Yargı Kurulu bağımsız hale getirilmiş ve karar sürecinden adalet bakanı yani hükümet çıkarılmıştır. Sultan, protestolar esnasında temsilcilerini göndererek

direk olarak göstericiler ile temasta olmaya önem vermiş ve taleplerini öğrenmeye çalışmıştır. Bu yönüyle de Umman diğer ülkelerden ayrılmaktadır.¹⁵¹

Umman'da protestolar sonrasında bazı reformlar yapılmış olsa da 2011 yılı sonrasında bu reformlara devam edilmemiş ve bu durum bir takım eleştirilere neden olmuştur. Bu süreç sonunda 2012 yılı içinde haziran ayında yapılan gösteriler sonucunda 40 civarında kişi tutuklanmıştır. Aralık 2012'de ise bir yenilik yapılarak belediye meclisi üyelerinin seçimi halkın oylarıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁵² Yine de halka verilen sözler tam istenildiği ölçüde yerine getirilmemiş bilakis idareyi reform yapmaya çağıran veya idare karşıtı fikirler öne sürenlere karşı güvenlik makamları daha sert davranmaya başlamışlardır. İdareye muhalif fikirlerini sosyal medya yoluyla açıklamaya çalışan bazı kişiler tutuklanmış veya seyahat özgürlüğü engeli ile karşılaşmışlardır. Bütün bunlar Umman'da yeni düzenlemeler veya taleplerin yerine getirilmesi konusunda hala sorunlar olduğunu göstermektedir.¹⁵³

Umman, Arap Baharı esnasında protestolara neden olmuş olan olumsuzluklardan tamamen kurtulabilmek için ekonomik olarak petrole ve gaza dayalı ekonomiden çeşitliliği artırılmış ekonomiye geçmesi gerekirken ve işsizliğe çareler üretirken siyasi olarak da en önemlisi, yolsuzlukla ciddi bir şekilde ve kurumsal olarak mücadele etmelidir. Sokaktaki vatandaş ise bu mücadeleyi net görebilmelidir.¹⁵⁴ Her şeyden öte, Arap Baharı süreci esnasında Umman'da meydana gelen gösteriler sonucunda oluşan istekler, esasında Umman'da anayasal bir monarşiye geçildiğinde daha çok karşılanmış olacaktır. O zaman halk daha özgür ve iradesini yönetime daha yansıtılabilir bir durumda olacaktır.

Son yıllarda Umman'ın siyasi hayatında yaşanmış en önemli olaylardan birisi de söylentilere göre Sultan Kabus'un muhtemel bir kolon kanseri hastalığına yakalanmasından dolayı sekiz ay sürmüş bir tedavi süreci için 2014 yılında Almanya'ya gitmesi olmuştur. Kendisi babasının tek oğludur ve yerine de henüz bir veliaht belirlememiştir; bundan dolayı da, sağlık sorunlarının olması, kendisinden sonra ülkenin siyasi hayatında ne gibi değişiklikler olacağına dair çok fazla söylentilerin çıkmasına neden olmuşsa da 2015 yılında ülkesine sağlıklı bir şekilde dönmüş olması bir rahatlama neden olmuştur. Yine de yaşı ilerlemiş ve artık eski sağlığında olmayan sultanın vefatı sonrasında ne olacağı ve yerine kimin geçeceği

¹⁵¹ James Worrall, "Oman: The Forgotten Corner of Arab Spring", *Middle East Policy*, Cilt. 19, Sayı.3, Sonbahar 2012, s. 98-107.

¹⁵² Dursun ve Koca, "Umman 2012", s. 358.

¹⁵³ Kayalı ve Koca, "Umman 2014", s. 281.

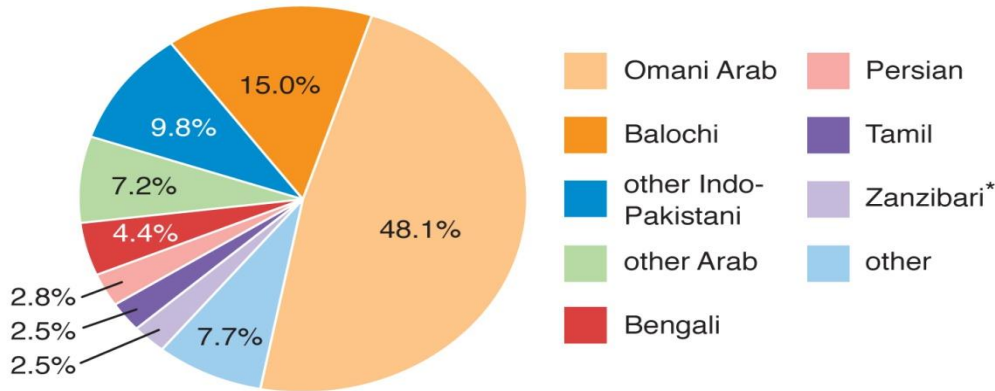
¹⁵⁴ Worrall, s.110.

konusu gizemini korumaktadır. Eğer sultan ölürse üç gün içerisinde hanedan-aile konseyi sultanı seçecektir. Eğer aile konseyi yeni sultanı seçemezse Milli Savunma Konseyi üyeleri ölen sultanın yani Sultan Kabus'un sağlığında iken kendi belirlemiş olduğu ve iki mektup içerisinde de sırasıyla belirtmiş olduğu iki sultan adayını öğrenmek amacıyla mektupları açmak için toplanacaklar ve Sultan Kabus'un hayatta iken aday gösterdiği iki adayı aile meclisine bildireceklerdir. Aile meclisi de yeni sultanı belirleyecektir.¹⁵⁵

5.SULTAN KABUS DÖNEMİNDE UMMAN'DA SOSYOKÜLTÜREL DEĞİŞİM

Sultan Kabus, tahta çıktığında Arap, Hindu, Beluci ve Afrikalı gibi çeşitli milletlerden ve kabilelerden oluşan Umman toplumundan ortak bir toplum yapısına aidiyet hissi ile dolu bir ulus meydana getirmek zorundaydı ve bunu yaparken de mümkün olduğu kadar hızlı hareket etmeye çalışmıştır. Böylece, ortak referanslara dayanan, hiç kesintiye uğramayacak ve aynı zamanda kendisinin meşruiyetinin de yerleşmesine yardım edecek bir milli bilinç oluşmasını hedeflemiştir.

Ethnic composition (2000)

© Encyclopædia Britannica, Inc.

*Blacks originally from Zanzibar.

Şekil 3. Umman'ın etnik yapısı

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Oman/Plant-and-animal-life/media/428217/225902>(22.12.2018)

¹⁵⁵ Grappo, s.1-10.

Başa geçmesinden itibaren Sultan Kabus'un en önem verdiği konulardan birisi eğitim-öğretim konusudur ve O'na göre yeni bir ulus oluşturmada okullaşmanın ve eğitimin yaygınlaştırılmasının önemi büyüktür. Bu büyük öneminden dolayı Umman yönetimi eğitime çok büyük önem vermiş, 1970 yılından itibaren okullaşma ve eğitimin yaygınlaşması sağlanmış ve bu yol milli fikriyatın yerleşmesinde çok önemli bir yöntem olarak görülmüştür. Bununla birlikte, okullaşmanın standart Arapça'nın yaygınlaşmasında, yerel lehçe ve ağızların da önemsiz hale gelmesinde öneminin olduğu gözardı edilmemiş ve standart Arapça'nın yaygınlaştırılması için büyük çaba gösterilmiş ve halen de gösterilmektedir; Arapça'nın yaygınlaşması Umman yönetimi tarafından tüm yurttaşlara ulaşabilmek için çok önemli görülmektedir.

Okullaşmanın büyük oranda artırılmasıyla vatandaşların ortak değer ve davranışlara sahip olması sağlanmış, kabile farklılıklarının önemi azaltılmış ve yerele ait bir çok değer resmi eğitimin ağır basmasıyla önemini yitirmiştir.¹⁵⁶ Eğitimin yaygınlaştırılması işi Sultan Kabus başa geçtiği zaman kendisini en çok meşgul eden konulardan biridir. 1970 yılında sadece üç okul hizmet vermekteydi ve bir yıl içinde okul sayısı 13'e ve 1972 yılında ise yani iki sene içerisinde 15.000 öğrenciye hizmet veren 45 adet kuruma çıkarılmıştır. Yeterli öğretmen olmamasına rağmen bu iş bu seviyede başarılmıştır. 1975 yılına gelindiğinde ise 176 okul 50.000'in üzerinde öğrenciye hizmet vermekteydi ve her yıl bu sayı ortalama 10 okul, 1000 öğretmen ve 10.000 yeni öğrenci ile artmaya devam etmiştir. 1980 yılına gelindiğinde ise 100.000'in üzerinde öğrenci temel eğitim almaktaydı.

Okullaşmaya yani eğitime bu kadar önem verilmesinin ana nedeni, Sultan Kabus'un devletin esas güç kaynağı olarak yetişmiş insan gücünü görmesidir. Devletin yetişmiş yerli teknik elemanlara çok ihtiyacı vardı ve iş gücü olarak göçmenler yoğun olarak kullanılmaktaydı ve hala günümüzde iş hayatında göçmenlerin sayısı normalin üzerinde seyretmeye devam etmektedir. Fakat ülkede dışarıdan gelen işçilere olan bağımlılığı ortadan kaldırmak için daha ilk yıllardan itibaren mesleki eğitimler vermeye başlanmış ve bu amaçla yurtdışına da öğrenci gönderilmiştir. 1980 yılında Sultan Kabus, bir devlet üniversitesi açılmasının planlandığını duyurmuş ve 1986 yılında Sultan Kabus Üniversitesi açılmış ve bunu sonraki yıllarda özel üniversiteler ve enstitülerin açılması takip etmiştir.¹⁵⁷1993 yılına gelindiğinde üniversitede % 65'i kız öğrenci olmak üzere 3600 öğrenci bulunmaktaydı.

¹⁵⁶ Marc Valery, **Oman Politics and Society in the Qaboos State**, London: Hurst&Company, 2009, s. 119-122.

¹⁵⁷ Joseph A. Kechichian, "A Vision of Oman:State of The Sultanate Speeches by Qaboos Bin Said,1970-2006", **Middle East Policy**, Cilt.15, Sayı.3, Sonbahar 2008, s. 114-115.

Önceleri üniversite eğitiminin düzenlenmesi Eğitim Bakanlığı uhdesindeyken 1995 yılında Yüksek Öğretim Bakanlığı'nın yönetimine verilmiştir.¹⁵⁸

Eğitim Bakanlığı tarafından yetişkinlerin eğitimine de özel önem verilmiş ve erkek ve kadınlar için okuma-yazma kursları açılmıştır. Ayrıca Arapça ve ilköğretim dersleri de eğitimden yoksun kalmış bir çok kimseye akşam kursları ile sağlanmış ve halk bu tür kurslara gitmesi için devamlı teşvik edilmiştir. Bu tür kurslar 1990'ların ortalarına kadar devam etmiştir ve bu yıllarda 252 okuma-yazma kursu, 176 yetişkin kurs merkezi topluma hizmet etmiştir. Ayrıca devlet,1970'lerin başlarından itibaren öğretmen yetiştirme programları düzenlemiştir. Önceleri iki yıllık hizmet içi eğitim verilmekteyken daha sonraları öğretmen yetiştirme enstitüleri açılmış, 1984 yılında ise öğretmen yetiştirme yüksek okulları açılmaya başlanmıştır. Bu okulların bir kısmı erkekler için bir kısmı da kadınlar için düzenlenmiştir.¹⁵⁹

2000'li yıllara gelindiğinde ülkede bulunan öğretmenlerin %76'sı ve okul yöneticilerinin %97'si Ummanlılardan oluşmaktaydı ki bu rakamlar bugün çok daha yükselmiş durumdadır.¹⁶⁰ Ayrıca yüksek öğretimde bugün, devlet üniversitesinin yanında 27 adet özel yüksek okul 35.000 üniversite öğrencisi ile eğitime devam etmektedir.¹⁶¹ Bu rakam, tüm üniversite öğrencilerinin % 60'ından fazlasına tekabül etmektedir. Çeşitli bölgelerde kampüsleri olan Sultan Kabus Üniversitesi ise 15.000'den fazla öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır ve bu öğrencilere çeşitli burs olanakları sağlandığı gibi harç parası da kendilerinden talep edilmemektedir. Üniversitelerdeki akademik bölümler pazar taleplerine göre şekillenmiştir ve mesleki, teknik öğretim ağırlıklıdır. Mühendislik eğitimi ülkede en gözde alandır. İslami ilimler de özel bir ilgiye mazhurdur.

Devlet destekli eğitimin ana hedeflerinden birisi de iş aramaktan ziyade yeni iş alanları meydana getirebilecek girişimci ruhlu gençlik yetiştirebilmektir. Bu amaca binaen gençlere eleştirel düşünme, problem çözme teknikleri, iletişim teknikleri ve teknik bilimler ağırlıklı eğitim verilmektedir. Ayrıca, eleştirel düşünme de hükümet veya toplum tarafından teşvik

¹⁵⁸ H. Calvin Allen ve W.Lynn, RigsbeeII, **Oman Under Qaboos**, London: Frank Cass Publishers, 2000, s.170.

¹⁵⁹ Allen ve RigsbeeII, s. 166-170.

¹⁶⁰ Charles O Cecil, "Oman's Progress Toward Participatory Government", **Middle East Policy**, Cilt.13, Sayı.1, Bahar 2006, s.62.

¹⁶¹ Ministry of Higher Education, **Universities&Colleges in Oman**, <https://mohe.gov.om/> (26 Ekim 2017)

edilmektedir çünkü eleştirel düşünme yetisinin kazandırılması ülkenin iktisadi geleceği açısından önemlidir.¹⁶²

Umman, devlet olarak beş yıllık kalkınma planlarında eğitime her zaman çok büyük önem vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Petrol fiyatlarında meydana gelen olumsuz dalgalanmaların ve fiyat düşüklüğünün olduğu 2016 yılında bile Umman eğitim için 2.5 milyar riyal ödenek ayırmayı başarmıştır. Bu durum, Umman'ın nüfusunun neredeyse %37'sini oluşturan 25 yaş altı genç kesimin eğitime büyük katkılarda bulunma isteğini ve iradesini gösterir.

2014-2015 öğretim dönemi baz alındığında Umman'da 27 özel yüksek öğretim kurumu, 500 özel okul, 1 devlet üniversitesi ve 1048 devlet okulu ve 14 özel enstitünün olduğu görülmektedir. Toplumda kaliteli eğitime yönelik talep her geçen gün artmakta ve bu artış eğitim sektöründe gözle görülür bir ilerlemeyi tetiklemektedir. 2015 yılı baz alındığında Umman'da okuma-yazma oranı %94.8 dir.¹⁶³ Özellikle yüksek öğretimde devletin ana hedefi petrol sonrası ekonomik dönemde faydalı olacak üretken insan tipini yetiştirmektir. Umman devleti özel sektör yatırımcısını eğitim sektörüne celbetmek için hem ekonomik kolaylıklar sağlamakta hem de arazi bağışlarında bulunmaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Stratejisi 2040 gibi programlarla mevzuata dair ve kanuni düzenlemelerle de eğitimin kalitesi yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bu tür düzenlemeler, eğitim sistemi ile işgücü ihtiyaçlarının birbirleriyle eşgüdüm halinde ilerleyebilmesi için çok faydalı olmakta ve ülkedeki gençliğin daha kaliteli bir eğitim ile geleceğin Umman'ı için hazır hale gelmesini sağlamaktadır.¹⁶⁴

Umman toplumunun sosyokültürel aşamalar kaydetmesinde kadın haklarına verilen özenin de büyük önemi vardır. Umman yönetimi 1970 yılından beridir kadın hakları ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Sultan Kabus başa geçtiğinde Umman'da kız öğrenciler için hiç bir okul bulunmamaktaydı ve kadın nüfusun % 85'i okuma-yazma bilmiyordu. Fakat uzun zamandır yapılmakta olan çalışmalar sonrasında kadınlar arası okuma-yazma oranı % 65'ten daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

¹⁶² Artin H. Arslanian, "The Sultanate of Oman:Sons and Daughters", **Digest of Middle East Studies**, Cilt..22 Sayı.1, Policy Studies Organization, 2013, s. 11.

¹⁶³ **Times of Oman**, "Oman's adult literacy climbs to 94.8%", <http://www.timesofoman.com> (29 Ekim 2017)

¹⁶⁴ **Oxford Business Group**, "Oman's education sector focuses on quality and the right skills to meet the needs of the economy", <https://www.oxfordbusinessgroup.com> (29 Ekim 2017)

Buna ek olarak eğitim alma yollarını arayan, araştıran kadın sayısında da yüksek oranda artış meydana gelmiştir. Son yıllarda kadın nüfusunun % 60'ından fazlası çeşitli derecede okullara kayıtlarını yaptırmışlardır. Kadınların eğitim hayatına girmesi, iş hayatına girmelerini de beraberinde getirmiştir ve günümüzde Umman'da çalışanların yaklaşık %33'ünü kadınlar oluşturmakta ve birçok sektörde orta ve üst düzey mevkilerde çalışmaktadırlar. Bununla birlikte kadınlara yönelik negatif ayrımcılığın olduğu durumlar da yaşanmaktadır.¹⁶⁵Bugün bakıldığında Umman'da dünyanın güçlü kadınlarından sayılabilecek derecede iş hayatında yükselmiş kadınlar bulunmaktadır. Forbes Dergisi'nin, 2017 yılı "En Güçlü Arap Kadınlar" listesine sekiz Ummanlı kadın girmiştir. Sekiz kişiden yedisi, Umman'da iş dünyasının üst düzey yöneticileridirler. Diğer kişi ise politikada yer alanlar arasından Umman Eğitim Bakanı olan Mediha bint Ahmed bin Nasser Al-Shibaniya'dır.¹⁶⁶ Ayrıca, Umman'ın Yüksek Öğrenim Bakanı da 2004 yılından beridir bir kadın olan Dr. Rawya Al Busaidi'dir.

Umman'da kadınlar oy kullanma ve seçilme hakkına sahiptirler. 2003 yılı meclis seçimlerinde ilk defa kadınlara seçimlere girme hakkı verilmiştir. 2000 yılında gerçekleşen seçimlerde 5000 kadın oy vermek için kayıt olmuşken; 2003 yılı seçimlerinde bu sayı 95.000'e çıkmıştır.¹⁶⁷

1996 yılında yürürlüğe sokulan Temel Yasa, direk olarak cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bu konuda 17. madde şöyle demektedir: "Tüm vatandaşlar kanun önünde eşittirler, aynı hakları ve aynı toplumsal görevleri paylaşırlar. Cinsiyetleri, kökenleri, renkleri, dilleri, dinleri, mezhepleri veya sosyal statüleri açısından aralarında bir ayırım söz konusu değildir." Umman, kadınların devletin gelişim sürecinde aktif yer alması açısından Arap Yarımadası'nın en gelişmiş monarşilerindedir. Bununla beraber kadınların Umman'da hala sosyal, ekonomik ve siyasi manada katedeceği aşamalar bulunmaktadır. Mesela siyasi ve toplumsal alan hala erkeklerin egemenliği altındadır. 1990 yılında sultan tarafından açılacağı duyurulan yeni Devlet Danışma Konseyi'nin 1991 seçimlerinde kadınlara yalnızca Muskat Bölgesi'nin altı vilayetinden seçilme hakkı verilmişken 1994 yılında Şura Meclisi

¹⁶⁵ Denise Youngblood Coleman (Ed), **Oman 2015 Country Review**, Texas: CountryWatch Inc, 2015, s.122.

¹⁶⁶ Ministry of Information Department of Studies&Media Documentation, **Oman in the World View**, Sayı.7, Temmuz 2017/<https://www.omaninfo.om/english/> (12 Kasım 2017), s. 32.

¹⁶⁷ Coleman, s. 122.

seçimlerinde tüm bölgelerden seçilme hakkı verilmiştir. Bu değişiklikler halkın isteği ile değil de tepeden inme kararlarla hayata geçirilmiştir.

Bu değişikliklerin hayata geçirilmesinde önemli ve bağımsız konumda olan İbadi ulemasının da olumlu katkısı olmuş ve sultan değişiklikler konusunda ulemanın desteğini almayı ihmal etmemiştir. Sultan Kabus, kadınların toplumda istihdam edilmelerini desteklemektedir ve geçmişte kadınların iş hayatına girmelerini de daima desteklemiştir. Fakat ilk yıllarda ekonominin yetersizliği ve 80’li yılların ortalarında meydana gelen mali kriz bu düşüncenin hayata tam olarak geçmesine engel olmuştur. Bununla birlikte yıllar geçtikçe ülkeyi geliştirme ve bu gelişim süreci içerisinde yerli nüfusu kullanma stratejisi ve yerli nüfusun ise az olduğu gerçeği, ülkenin insan kaynaklarını en akıllıca kullanmasını gerektirmekte olup izlenecek bu yol da nüfusun neredeyse yarısını teşkil eden kadınların ülke ekonomisinde daha çok istihdam edilmelerini mecburi hale getirmiştir.

Ummanlı kadınlar daha çok kamu sektöründe çalışmayı tercih etmektedirler. Bunda Umman halkının özel sektöre karşı olan önyargısının etkisi vardır. Petrol sektöründen sonra ikinci en çok çalışan istihdam eden sektör, kamu sektörüdür. Kamu kurumlarında maaş konusunda eşitlik söz konusu olduğu için kadınlar da erkeklerle eşit maaş almakta ve ayrıca annelik hakkına yönelik bir takım haklardan da yararlanabilmektedirler. Buna ek olarak Umman'da kadınlar polis memuru ve asker de olabilmektedirler.

Umman'da kadınlar, yabancı çalışanların yerlerini almak, eğitimlerini kullanmak ve hayata geçirmek, daha fazla gelir elde etmek ve şahsi hedeflerine ulaşabilmek, başarılı olabilmek gibi çeşitli nedenlerle çalışma hayatında yerlerini almaktadırlar. Petrol geliri toplumun refah seviyesini artırmış olduğundan ve yalnız kalmış, destekten mahrum olmuş kadınlara da hükümet baktığından dolayı bir çok kadın çalışma ihtiyacı duymasa da yine de bir çok Ummanlı kadın hem yukarıda belirtilmiş nedenlerden dolayı hem de hiç olmazsa ülkesine karşı bir sorumluluk bilinci içerisinde çalışma hayatını tercih edebilmektedir. Kadınların Umman'da çalışmaya zorlanmamaları, ev içinde ücretli yardımcılar ile desteklenmeleri, hem anneliği hem de iş hayatını birlikte götürmekte zorlanmamaları imkanını kendilerine sağlamaktadır. Ayrıca Umman'da aile mefhumuna verilen yüksek önemden dolayı çalışma evlenmenin bir alternatifini haline gelmemiştir ve doğum oranlarında da yüksek oranda bir düşüş yakın zamanda beklenmemektedir.

Başta geleneksel deniz ticareti olmak üzere bir çok alan erkek egemen alanlardandır. Kadınların ailesel rollerine yönelik toplumsal anlayış kadınların iş hayatında yer almalarını bir nebze sınırlandırmaktadır. Umman, pederşahi anlayışa sahip ülkelerdendir ve toplumda yer alan bu anlayış nedeniyle Umman yöneticileri kadınların çalışma hayatına girmeleri noktasında bir miktar kararsızlık içerisinde düşmektedirler. Diğer yandan da ekonomik çeşitliliğe gidilmesi ve ülkenin insan kaynaklarından azami ölçüde faydalanılması gerektiği fikrindedirler. Yine de hükümet, kadınları sağlık, eğitim ve diğer geleneksel kadına yönelik meslek sektörlerinde desteklemekte ve mecliste temsil hakkı için kadınların yolunu açmaktadır. Kadınlar ise hem geleneksel anlayış hem de yönetimin bu tür politikaları arasında ikilemde kalabilmektedirler. Umman yönetiminin resmi politikası, kadınları milli bir değer olarak görmektir ve bu anlayış neticesinde kadınların sosyal gelişimleri için çok sayıda ajanslar ve dernekler kurulmuştur. Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı kadınların problemleriyle yakından ilgilidir. Ummanlı Kadınlar Derneği ve Muskat Kadınlar Derneği gibi bir çok kuruluş ülke çapına yayılmış çok sayıda şubesiyle kadın ve çocukların çeşitli ihtiyaçlarına çözüm bulmak ve çeşitli eğitim faaliyetlerinde bulunmak için çalışmaktadırlar.¹⁶⁸

1970 yılında Sultan Kabus'un tahta çıkmasıyla Umman'ın çehresi değişmeye başlamış ve bu değişimden kültürel saha faaliyetleri de gerekli payı almıştır. Umman kültürel faaliyetler noktasından da her geçen gün gelişmekte ve mesafe katetmektedir. Kültürel faaliyetleri çeşitli kurum ve kuruluşlarıyla Ulusal Miras ve Kültür Bakanlığı yürütmektedir. 1970 yılından günümüze değin Sultan Kabus'un ülkeyi yeniden inşa etme ve ayağa kaldırma vizyonu içinde ülkenin geçmişteki parlak günlerinden güç alarak yeni dünyada ve özelde Arap dünyasında özlenen onurlu yerini yeniden alabilmesi için geçmiş mirasına sahip çıkması ve bu mirasın geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması işi daima önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla Umman'ın yeniden ayağa kaldırılması süreci, denilebilir ki miras, kültür, sanat, bilim ve teknoloji kelime ve kavramlarıyla bir bütündür. Ummanlılar ileriye yönelik gelişim başarılarıyla yeniden tarih yazarlarken geçmişteki canlı ve onurlu geçmişleriyle de gurur duymaktadırlar.

Bu süreçte sadece Ulusal Miras ve Kültür Bakanlığı değil ayrıca, sultana bağlı Kültürel Faaliyetler Danışmanlık Dairesi ve Sultan Kabus Kültür ve Bilim Merkezi gibi kurumlar Umman'ın kültür ve mirasının muhafazasında ve geliştirilmesinde ortak hareket etmektedirler. Kültür şemsiyesi altına giren her türlü konuda bu kurumlar ve özellikle de

¹⁶⁸ Rippenburg, s.158-167.

Ulusal Miras ve Kùltür Bakanlığı her türlü desteği sunmaktadır. Bu anlayışın bir ürünü olarak, 2011 yılında Muskat'a Kraliyet Opera Evi kazandırılmıştır ve o günden bu yana kültürel faaliyetlerine devam etmekte ve hem Umman toplumu içinde hem de Umman'ın diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde kültürlerarası diyalog faaliyetleri için bir köprü teşkil etmekte ve Sultan Kabus'un rönesans vizyonu içerisinde dünyanın çeşitli kültürlerine açık ve kendine güveni olan nesiller yetişmesinde gerekli rolünü oynamaktadır.

Yine sultana bağlı Kültürel Faaliyetler Danışmanlık Dairesi ise Dofar'da Tütsü Müzesi inşaatı ve Dahiliye bölgesinde bulunan Salut arkeolojik kazı alanı gibi projelerle ilgilenmektedir. Bu iki büyük kurum yanında yine nice kültürel ve ulusal miras ile ilgili projelerde Kraliyet Divanı, Sultan Kabus Üniversitesi, Ulusal Kayıt ve Arşiv Dairesi gibi kurumlar da çeşitli roller üstlenmektedirler. 1970 yılından beridir Ulusal Miras ve Kùltür Bakanlığı bir çok tarihi eseri restore ettirmiş ve hatta bir takım arkeolojik sahaların ve tarihi yerlerin UNESCO'nun Dünya Miras Listesi içine dahil ettirilmesini sağlamıştır. Bat, Al-Khutm, Al-Ain ve Qalhat şehri gibi önemli arkeolojik bölgeler rehabilite edilmişlerdir. Bakanlık tarafından bir çok tarihi yerlerde yapılmakta olan arkeolojik kazılar takip edilmekte ve binlerce tarihi eser parçaları gün yüzüne çıkartılmaktadırlar. Deniz altında dahi araştırmalar yapılmaktadır. 15 Mart 2016 tarihinde ünlü Portekizli kaşif Vasco de Gama'nın filosuna ait olduğu düşünölen Esmeralda adlı batık gemi ortaya çıkarılmıştır. Yine bir çok tarihi önemi haiz kale, kule ve camiler restore edilerek turizme ve halkın hizmetine kazandırılmış ve kazandırılmaya da devam edilmektedir.

Umman'ın kültürel değişim ve gelişimine katkı sunan gelişmelerden birisi de Umman'ın ve bu topraklardan geçmiş medeniyetlerin tarihine ışık tutan müzelerin açılmasıdır. Bunlara örnek olarak 1979 yılında açılmış olan Ulusal Miras ve Kùltür Bakanlığı Müzesi, 1985 yılında açılmış olan Ulusal Tarih Müzesi, 1990 yılında açılmış olan Çocuk Müzesi, 1992 yılında açılmış olan Umman-Fransız Müzesi örnek verilebilir. Ayrıca bugün müze olarak hizmet vermekte olan bir çok tarihi kale de mevcuttur. 1993 yılında müze olarak açılmış olan Sohar Kalesi, bunlardan birisidir. Umman'da mevcut olan başka müzelere örnek olarak 1988 yılında açılmış olan Umman Silahlı Kuvvetler Müzesi, Muskat Kapısı Müzesi, Denizcilik Müzesi, Umman Merkez Bankası Para Müzesi örnek verilebilir. Bunların yanında özel mülkiyet olarak açılmış müzeler de bulunmaktadır.

Umman'ın kültür faaliyetleri dünyasını şekillendiren ve geliştiren kurumlardan bir kısmı olan Ulusal Miras ve Kültür Bakanlığı, Sultan Kabus Kültür ve Bilim Merkezi, Edebiyat Cemiyeti, Kültür Kulübü, Umman Kültür Cemiyetleri (Yazarlar Birliği, Tiyatro Cemiyeti gibi.) gibi kurumlar yıllardır mümkün olan tüm ülkeler ile kültürel bağlar kurmak istemekte ve ortak komite ve organizasyonlara katılmakta ve çeşitli anlaşmalar imzalamakta ve Umman kültürünün tanıtımı için tanıtım organizasyonları düzenlemektedirler.

Yerel boyutta da çeşitli kültür haftaları düzenlenmekte ve bir kısım resmi, gayri resmi kültür sağlayıcıları, ülke içinde veya dışında kültürel etkinliklere katılmaktadırlar. Düzenlenen bu etkinliklerle yerel boyutta da yazarlar, entellektüeller yayın yapmaya, kültür dünyasını zenginleştirmeye, forumlara ve çeşitli kültürel etkinliklere, çalışmalarına ulusal ve bölgesel boyutta katılmaya teşvik edilmektedirler. Ayrıca Umman yönetimi çeşitli sıklıkta düzenlemekte olduğu organizasyonlarla her zaman sanatsal çaba ve ürün vermeye dönük çabaları ve yetenekleri desteklemekte ve teşvik etmektedir.

Umman, kültürel ve sanatsal seviye ve başarının artırılması yönünde ortak organize edilen programlarla diğer Körfez ülkeleri ile de yakın işbirliği içindedir ve bu işbirliğini daima canlı tutmaya çalışmaktadır. Bu işbirliği, Körfez İşbirliği Konseyi'nin Kültürel Komitesi'nin periyodik olarak düzenlediği toplantılarla devam ettirilmektedir. Bu işbirliğinin bir ürünü olarak 2015 yılında Umman'ın zengin bir kültür merkezi olan Nizva kenti, 2015 yılı İslam Kültür Başkenti olarak seçilmiş ve bu sebeple çeşitli ortak sanat faaliyetleri ve programlar düzenlenmiştir. Bütün bu faaliyetler, Umman'ın kültür konusundaki ciddiyetini göstermektedir.

2-4 Kasım 2015 tarihlerinde ise Umman Sultanlığı " İslam Toplularında Geliştirici Yenilenme Kültürü'ne Doğru" başlığı altında Dokuzuncu İslam Ülkeleri Kültür Bakanları Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. Bu konferansta kırk İslam ülkesi, bir gözlemci ülke ve yedi uluslararası kurum yer almıştır. Konferans, kültürler arsında diyalogu teşvik eden ve bu amaca yönelik tavsiyeler içeren Muskat Bildirgesi'nin okunması ile sona ermiştir.

Umman Sultanlığı, çeşitli kitap fuarları da düzenlemektedir; bunların en büyüğü Muskat Uluslararası Kitap Fuarıdır. 24 Şubat- 5 Mart 2016 tarihleri arasında 21. Muskat Kitap Fuarı düzenlenmiştir. Fuarda 27 ülkeden 650 yayınevi hazır bulunmuştur. Buna ek olarak Umman, yurtdışında Kültür Günleri ve haftaları düzenlemektedir. 28 Temmuz- 10

Ağustos 2015 tarihleri arasında Brezilya'nın Sao Paolo ve Rio de Janeiro kentlerinde Umman Kültür Günleri organizasyonu düzenlenmiş ve bu organizasyonda Umman'ın kültürü ve geçmiş medeniyeti tanıtılmıştır. 30 Ekim - 1 Kasım 2015 tarihleri arasında Tunus'da ve 18 Kasım 2015 tarihinde Moskova'da tarihi belge sergileri düzenlenmiştir. Umman, bu ve benzeri çok sayıda organizasyona her yıl katılmakta ve kültürünü bu şekilde tanıtmaya çalışmaktadır.¹⁶⁹ Umman Sultanlığı'nın UNESCO'nun kültür ve miras komitesine üye olması milli mirasın yıkımdan kurtulmasına sebep olmuştur. Bu konu ile alakalı olarak Umman'ın milli mirasın belirlenmesi ve korunması çalışmalarında Sultan Kabus Üniversitesi'nin Arkeoloji Bölümü uluslararası çalışma gruplarıyla yakın ilişki içerisinde.¹⁷⁰ Milli mirasın yıkımdan kurtarılması ve muhafaza altına alınması çalışmalarına katkı sunan bir diğer kuruluş ise Ulusal Miras ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Milli Kayıt ve Arşiv Başkanlığı'dır. Bu kurum, milli mirasın korunmasında omurga görevi görür ve Umman'ın kültürel mirasını temsil eden her türlü el yazması, belge ve objeleri yerinde tespit etme, toplama ve koruma görevini haizdir. Bu güne kadar 4600'ün üzerinde tarihi el yazması eser tamir edilip koruma altına alınmış ve binlerce sayfa eser basılmıştır.¹⁷¹

Başta ilgili bakanlık ve çok sayıda başkanlık, kulüp, forum, komite gibi kuruluşlarla geçmişten günümüze Umman baş döndürücü bir hızla kültürel mirasını korumuş ve zengin bir kültürel hayata sahip olmuştur. Umman yönetiminin önemli amaçlarından birisi de Umman'ı teknolojik ve bilimsel açıdan geliştirip modernleştirirken aynı zamanda kültürel mirasını da her açıdan korumak, zenginleştirmek ve yabancı etkiden muhafaza etmektir.

Ülkenin 1970 yılından bu yana geçirmiş olduğu büyük sosyal değişim sürecinde en büyük paylardan biri de sağlık alanında gerçekleştirilmiş ilerleme ve değişimdir. Sultan Kabus'un başa geçtiği 1970 yılında ülkede sadece üç adet küçük boyutlu klinik mevcuttu fakat 1976 yılına kadar başkent bölgesinde hastane sayısı beşe yükselmiş bunlara ek olarak ise on bir sağlık merkezi ve kırk sağlık dispanseri inşa edilmiştir ve bu kurumların sağladığı yatak kapasitesi toplam olarak 930'a çıkarılmıştır. Geçen yıllar içinde ülkenin diğer vilayetlerinde de hemen her yıl başka hastane projeleri hayata geçirilmiştir.

1976-81 yılları arasında ülkenin en uzak kırsal bölgelerine kadar yirmi dört yatak kapasiteli, iki doktor ve on bir hemşireden oluşan ekibiyle sağlık merkezleri götürülmüş ve

¹⁶⁹ Ministry of Information, **Oman 2016**, Muskat: 2016, s. 240-256.

¹⁷⁰ Omanuna The Official Oman eGovernment Services Portal, <http://www.oman.om> (18 Kasım 2017)

¹⁷¹ Oman 2016, s. 253-254.

yine çok sayıda dispanser ülkenin çeşitli bölgelerinde modern teçhizatla kurulmuştur. İlk yıllarda Umman'da yetişmiş doktora olan ihtiyaç çok yüksek düzeydeydi; örneğin, 1976 yılında ülkede görev yapan 200 doktorun sadece yirmisi Ummanlı idi ve bu doktorların hepsi de yurtdışında eğitim görmüşlerdi. Bir çok sağlık teknisyeni ve hemşire de doktorlar gibi Pakistan veya Hindistan uyrukluydu. Ayrıca ülke çapında yaygın olan bazı bulaşıcı salgın hastalıklar da yetmişli yıllar boyunca alınan tedbirlerle sonlandırılmıştır.¹⁷²

Doksanlı yıllara gelindiğinde hastane sayısı 48'e yükselmiş ve bunlara ek olarak 114 sağlık merkezi ve 28 mobil sağlık ünitesi ve poliklinikler ülkeye kazandırılmış ve en modern cihazlarla donatılmışlardır. Bazı hastanelerde ise modern yöntem ve cihazlarla organ nakli ve açık kalp ameliyatları dahi yapılmaya başlanmıştır. Bu hastanelere ek olarak Silahlı Kuvvetler, Kraliyet Umman Polis Teşkilatı, Umman Petrol Şirketi ve Sultan Kabus Üniversitesi gibi dev kurumlar dahi kendi hastanelerini hizmete açmışlardır. Bütün bu hizmetlerle paralel olarak özel sağlık kurumları da yüksek oranda hizmet vermeye başlamışlardır. 1996 yılına kadar yerli doktor, hemşire, sağlık teknisyeni oranı toplamda % 48'lere çıkarılmıştır. 1980'lerin başlarından itibaren Umman, çeşitli doktor, hemşire, sağlık teknisyeni yetiştiren enstitü ve fakülteler açarak sağlık sektörünü Ummanlılaştırmaya önem vermektedir.¹⁷³

Kısaca, Umman'da sağlık sektörünün gelişimi üç devreye ayrılabilir. Birincisi, 1990 yılına kadar ülkenin sağlık altyapısının neredeyse sıfırdan kurulması, ikincisi, 2005 yılına kadar sürmüş olan ve sağlık sisteminin merkezi, bölgesel ve yerel bazda kurumsallaşmasının sağlandığı dönem, üçüncüsü ise 2005 yılında başlamış olan ve detaylı sağlık hizmeti verilmesine ve sektörün özel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik stratejik planlamaya odaklanmış dönem. 2014 yılında ise hükümet, ilan ettiği Sağlık Vizyonu 2050 adlı vizyon projesiyle Umman'ın uzun dönemde ihtiyaçlarına cevap verecek bir sağlık projesi üzerinde çalışmaktadır. Bu proje çok geniş kapsamlı bir proje olup Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık sektöründe stratejik planlama açısından örnek bir model olarak gösterilmiştir.

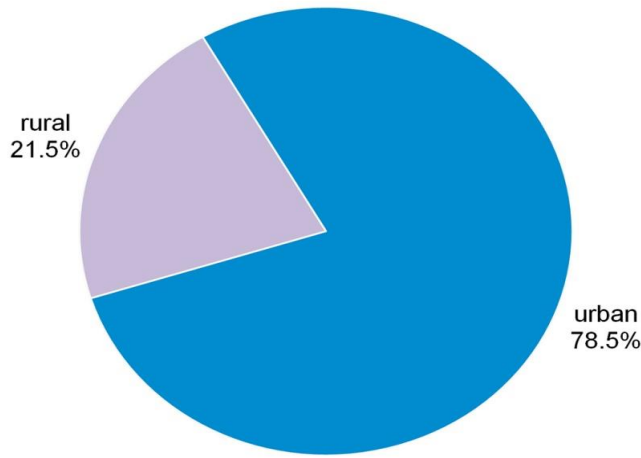
Bu proje ile 2050 yılına kadar iki katına çıkması öngörülen ülke nüfusunun ve artan şehir nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi planlanmakta ve ana stratejiler olarak özellikle sağlık teknolojisi, beslenme, temel bakım ve profesyonel gelişim gibi alanlarda gelişim

¹⁷² Nyrop, s.363-365.

¹⁷³ Allen ve RigsbeeII, s.171-173.

hedeflenmektedir. Eylül 2016 tarihinde Sağlık Bakanlığı, hasta güvenliği ve sağlık kuruluşlarında kalitenin yüksek tutulabilmesi için yeni bir sertifikasyon sistemine geçileceğini duyurmuştur. 2016-2020 yılları arasını kapsayan dokuzuncu beş yıllık kalkınma planında ise entegre sağlık şehirleri kurma, insan kaynağına yatırım yapma, sağlık sektörü için lazım gelen her türlü eğitimi yeniden yapılandırma ve sağlık harcamalarını yeniden düzenleme projeleri yer almaktadır. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin ülke çapında yönetilmesi hususunda ise merkezilikten uzaklaşılacak ve yönetim yetkisi daha çok bölgesel müdürlüklerde ve vilayet yetkililerinde olacaktır. 2000 kadar hastane de kendi kendini yönetme yetkisini haiz olacaktır.

Oman urban-rural (2017)

© Encyclopædia Britannica, Inc.

Şekil 4. Umman'da şehirlerde ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun oranı

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Oman/Plant-and-animal-life/media/428217/225904> (22 Aralık 2018)

1970 yılından bu yana Ummanlıların sağlığı dikkat çekici bir biçimde düzelmiştir. Daha önceleri doğan her beş kişiden biri beş yaşına gelmeden ölüm riskiyle; ve her üç kişiden biri de hayatı boyunca sıtmaya yakalanma riskiyle karşı karşıyayken 2014 yılına kadar geçen süre içinde beş yaş öncesi ölüm oranı yüz kişide bire düşerken; 2013 yılında sadece 13 sıtma vakası belirlenmiştir. Son 16-17 yıllık zaman diliminde Umman'da hiç çocuk felci vakası görülmemiştir ve bu duruma gelmesinde ülkenin neredeyse yüzde yüzünde çocuk felci aşılması yapılmış olmasının payı vardır. Umman, geçmişten bu yana ekonomik bozukluk, fakirlik ve tedbirsizlik gibi nedenlerden kaynaklanan hastalıkları yenmiştir fakat hayat tarzı gibi nedenlerden kaynaklanan diyabet, yüksek tansiyon gibi hastalıklarla mücadele eden bir ülkedir. Halkın bu konularda bilinçlendirilmesi için gerekli adımlar geçmişten bu yana

atılmaktadır. Buna bir örnek olarak Aralık 2016'da Yüksek Planlama Konseyi tarafından Ummanlıları fiziksel hareketlilik konusunda bilinçlendirmek için bir dizi etkinliği ve planlamayı içeren bir kampanya başlatılmış olması verilebilir.

Sağlık Vizyonu 2050 Projesi'nin bir diğer amacı ise bulaşıcı olmayan hastalıkların tedavisinin hastaların yaşadığı mekanlara ve içinde yaşadığı topluluklara yakın yerlerde yapılması ve bu hastalara uzman desteğinin daha iyi bir şekilde sunulması ve böylece hastanelerin yükünün azaltılmasıdır. 2050 yılına kadar Umman'da yaşayan yaşlı insanların sayısının beş kat artacağı tahmin edilmekte olduğundan dolayı Sağlık Vizyonu 2050 Projesi yaşlı bakımı için şimdiden tedbir alınması, ilgili sağlık kuruluşlarının inşası ve evde bakım gibi hizmetler için de planlamalar yapıp uygulamaya geçilmesini öngörmektedir.

Umman'da devlet, hastanelerin % 80'inden fazlasını işletmektedir ve sağlık sektörünü devamlı olarak kamu sektörünün döndürmesi zor olduğundan dolayıdır ki devlet, özel sektörün de bu alanda rol almasını ve büyüyerek kamu ile sağlık hizmeti yükünü paylaşmasını istemekte ve özel sektör gelişimini teşvik etmektedir. Şu anda Umman'da bir düzineden fazla özel hastane mevcuttur ve bu sayının giderek artması beklenmektedir.

Umman'da tıp ve sağlık bilimleri alanında eğitim, resmi olarak ancak 1986 yılında başlayabilmiştir. Bundan önce bu alanda öğrenim görmek isteyenler, yurtdışına gitmek zorunda kalmaktaydılar. 1970 öncesinde ülke çapında sadece 13 doktor bulunmaktaydı ve her birine elli binden fazla hasta düşmekteydi. 2005 ile 2015 yılları arasında her 10.000 kişiye düşen doktor oranı 16.7'den 20.4'e yükselmiştir. Hemşirelerde ise bu oran 37'den 46.3'e yükselmiştir. Hala Umman'da yüksek oranda doktor ve sağlık çalışanı açığı olup hem ülke içinden hem de dışarıdan sağlık sektörü çalışanına ihtiyaç duyulmaktadır. 2050 yılına kadar tahmini olarak 7000 doktora ihtiyaç duyulmaktadır.

Bununla birlikte Umman hükümeti sağlık sektörü çalışanlarını Ummanlılaştırma yolunda da hızlı bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir. 2015 yılının sonunda sağlık sektöründe çalışan tüm Ummanlıların oranı % 68'lere ulaşmıştır. Eczacılık sektöründe Ummanlılaşmanın oranı ise % 84 civarındadır.

Körfez ülkelerinde görüldüğü gibi Umman'da da kabile yapısı nedeniyle akraba evlilikleri çok yaygındır. Umman'da evliliklerin % 24'ü birinci kuzenlerle, % 12'si kardeş

torunlarıyla ve % 20'si ise aynı kabileden kişiler arasında yapılmaktadır ve bu sebeple kalıtsal bir çok hastalık ortaya çıkabilmekte ve bu durum sağlık sektörü için fazladan ekonomik yük oluşturmaktadır. Bu durumun azaltılabilmesi ve toplumda bilinçliliği artırabilmek amacıyla bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Buna ek olarak, 2013 yılında Muskat'ta bulunan Ulusal Genetik Merkezi ücretsiz genetik hastalık taraması yapmaya başlamıştır. Böylece yüksek risk taşıyan evliliklerin önlenmesi hedeflenmektedir. 2015 yılında ise yine aynı merkez, ilgili sağlık personeline 16 aylık genetik danışmanlık ile ilgili kurslar vermeye de başlamıştır.¹⁷⁴

Görüldüğü üzere, Sultan Kabus'un başa geçmesinden bu güne kadar Umman, sağlık sektöründe çok önemli gelişmeler kaydetmiştir ve sektör her geçen gün gelişmeye ve Umman'ın sosyal gelişimine katkıda bulunmaya devam etmektedir. Umman, modern devlet olmanın mutlak gereklerinden birisinin vatandaşına değer veren sosyal bir devlet olmaktan geçtiğini bilen bir sultana sahiptir. Sultan Kabus'un başa geçmesinden uzun sayılmayacak bir süre sonra 1972 yılında Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı kurulmuştur. 1990 yılında bakanlığın adı Sosyal İşler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir; 2001 yılında ise Sosyal Gelişim Bakanlığı ismini almıştır. Bakanlık, kurulduğu günden beridir ve özellikle de sosyal gelişim ile ilgili özel bir bakanlık haline getirildikten sonra Umman toplumunun kadın ve çocuk özelinde her bir ferdine dokunmaya ve problemleri çözmeye ve acıları hafifletmeye çalışmış ve çalışmaktadır. Bu maksatla toplumda bulunan ve ihtiyaç sahibi yetimlere, öksüzlere, dul ve kimsesiz kadın ve erkeklere, mahkum ailelerine, engellilere, parçalanmış aile fertlerine ve benzeri tüm ihtiyaç sahiplerine yardım ederek ülkenin sosyal dokusunda çeşitli yaraların oluşmasını engellemeye çalışmakta ve bakanlık seviyesinde Umman'ın sosyolojik olarak gelişim ve değişiminde rol oynamaktadır.¹⁷⁵

Bütün bu gelişmelere bakılarak Umman'ın sosyokültürel alanda da diğer alanlarda göstermiş olduğu performansı gösterebilmiş olduğu söylenebilir. Dinamik ve genç toplumu ile her geçen gün gelişmeye devam etmektedir.

¹⁷⁴ The Report: Oman 2017 "Oman's health care system increasingly ready to meet the population's needs",

<https://www.oxfordbusinessgroup.com> (25 Kasım 2017)

¹⁷⁵ Ministry of Social Affairs and Labour, <https://www.mosd.gov.om> (02 Aralık 2017)

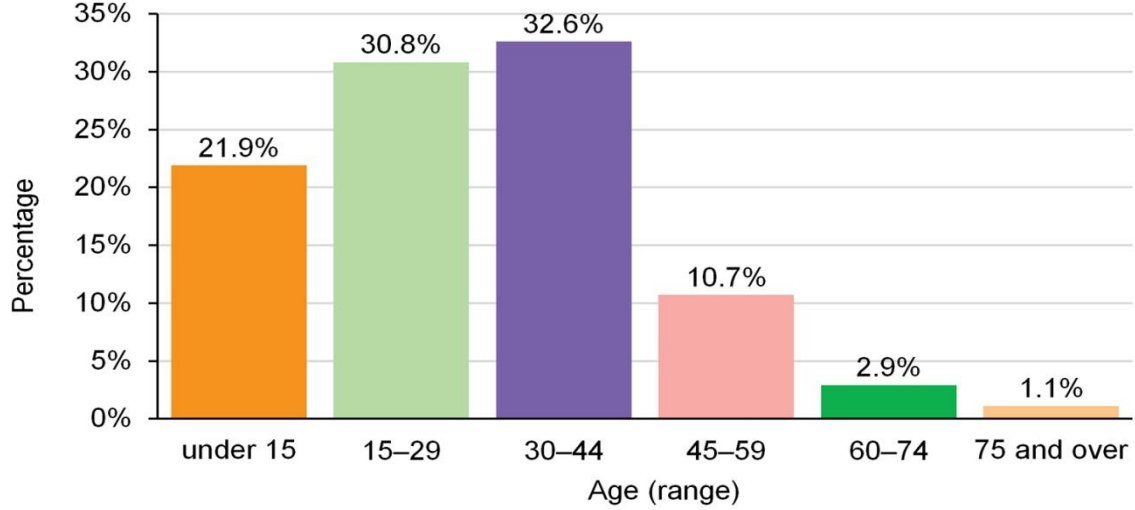
SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu yüksek lisans çalışmasında derin bir tarihi geçmişe sahip olan ve bir zamanlar dünya siyasi tarihinde söz sahibi olmuş bir ülkenin ve onun halkının halen yöneticisi olan Sultan Kabus bin Said'in 1970 yılında bir saray darbesi ile babasını tahtından indirerek başa geçmesinden bu yana içinden geçmiş olduğu çok büyük ve köklü değişim ve gelişim sürecini incelemeye ve ülkemizde az tanınan ve akademik olarak adına çok az çalışmanın yapılmış olduğu fakat Batı akademi dünyasında ilgi görmüş ve gören ve hakkında uzmanların yetişmiş olduğu Umman Sultanlığı, tarihi, iktisadi, siyasi, dini ve sosyoekonomik yönleriyle ve bu alanlarda geçirmiş olduğu devrim niteliğinde değişimleriyle tanıtılmaya çalışılmıştır.

Umman'ın son 47 yıllık değişim ve gelişim serüveni incelendiğinde bir ülkenin neredeyse sıfırdan başlayıp hem geleneklerini ve tarihsel yapısını muhafaza edip hem de modern bir devlet yapısına nasıl sahip olabileceği net şekilde görülebilir. Umman, 1970 yılından bu yana Arap Rönesansı adı altında çok büyük olumlu değişimler geçirmiş ve dünya modern devletleri arasında saygın bir yer edinebilmiştir fakat diğer yandan da karar mercii olarak bir çok alanda son söz söyleyici olarak tek bir sultan tarafından yönetilmenin ve halkın yönetime neredeyse hiç katılamamasının getirdiği veya getirebileceği sonuçları görebilme açısından da örnek teşkil etmektedir.

Umman, çok genç bir nüfusa sahiptir ve halkın büyük çoğunluğu 1970 ve 1980 yılları sonrasında doğmuştur. Yani, nüfusun büyük çoğunluğu 1970 öncesi zamanları yaşamamıştır ve artık Umman halkı eğitilmiş ve eski cahilliğinden büyük oranda kurtulmuş bir halktır. Dünyayı takip etmektedirler. Sultan Kabus, halkı tarafından büyük oranda sevilmekte, sayılmakta ve milletin babası olarak görülmektedir; bununla birlikte dünyaya ve modern gelişmelere entegre olmuş ve büyük çoğunluğu gençlerden oluşan halk, acaba Sultan Kabus sonrasında bütün yetkilerin tek bir kimsede toplanmış olduğu bir yönetim şekline razı olmak isteyecek midir? Arap Baharı protestoları sırasında direk olarak Sultan Kabus'un şahsına olmasa da etrafında yuvalanmış bir elit tabakaya karşı halkın bir kısmının tepkisi su yüzüne çıkmıştır ve protestolar neticesinde Sultan Kabus bazı tedbirler alarak ve bazı isteklere olumlu yaklaşarak protestocuları yatıştırmayı başarmıştır.

Oman age breakdown (2016)

© Encyclopædia Britannica, Inc.

Şekil 5. Umman'da yaşlara göre nüfusun dağılımı

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Oman/Plant-and-animal-life/media/428217/225905> (22 Aralık 2018)

Umman'da şu anda ne bir başbakan ne de bir veliaht prens vardır. Halkın ise bu makamların doldurulması yönünde gizli veya açık bir beklentisi bulunmaktadır. Bu durumda Sultan Kabus'un artık yaşlanmış olmasının ve sağlığının göreceli olarak bozulmuş olmasının payı büyüktür. Sultan Kabus'un bir veliahtinin olmamasına rağmen Kabus sonrası sultanın belirlenmesinde büyük zorluk çıkmayacağı tahmin edilebilir. Sultan'ın halen yüksek görevlerde bulunan veya bulunmuş amca çocuğu kuzenleri vardır. Ayrıca yeni sultanın nasıl seçileceği de belirlenmiştir fakat daha önce hiç tecrübe edilmemiştir.

Sultan Kabus sonrasında kim sultan olursa olsun öncelikle halkının sadakatini ve desteğini kazanmak zorundadır çünkü halkın önünde ülkeyi çok fakir bir durumda teslim alıp refaha erdirmiş ve ülkeyi iç savaştan çıkarmış ve modern Umman'ı kurmuş büyük bir lider, örnek olarak durmaktadır. Halk artık daha eğitimlidir ve yönetim değişikliği sonrasında ülkenin yönetim tarzında değişiklik görmek isteyecektir. Yeni sultanın vizyonunun Kabus gibi ülkenin her alanını kapsayan ve modern dünya ile entegre olmuş olması gereklidir. Ayrıca ekonominin çeşitlendirilmesi ve yeni iş sahaları açılması ve sonuç olarak artan nüfus içinde işsizliğe çarelerin üretilmeye devam edilmesi süreçlerinin de devam etmesi/ettirilmesi halk tarafından beklenecektir. Bu nedenle, Sultan Kabus sonrası yönetimi bir takım zorluklar beklemektedir. Bu zorlukların aşılmasında halka kulak verilmesi ve taleplerine önem

verilmesi önemli bir imkan sunacaktır. Bir başbakanın atanması ve medya üzerinde bulunan baskının azaltılıp açıklık ve şeffaflığa daha fazla önem verilmesi ülkeyi rahatlatacaktır.

21.yy, modern dünyada demokrasinin ve çoğulcu katılımın yönetime yansması ile şekillenen «Cumhuriyetler» dönemidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Umman Sultanlığı için mutlak monarşinin yerine çoğulcu ve katılımcı yönetim anlayışına doğru bir evrilme ile yönetim değişikliğine gidilmesi gerektiği tespit edilmektedir.

Ayrıca son zamanlarda tam bir sorunlar yumağı haline gelmiş Ortadoğu'da özellikle de Körfez Bölgesi'nde iki dev ülke olan Suudi Arabistan ve İran arasında kalmış olan Umman'ın Sultan Kabus zamanında uygulanmakta olan başarılı ve dengeli dış politikasının kendisinden sonra da devam ettirilebilmesi Umman'ın selameti için çok önemlidir. Buna ek olarak, gerek şimdi gerekse de Sultan Kabus sonrası için İran ile sağlıklı bir ilişki kurabilen bir Umman, Körfez ülkeleri özelinde Ortadoğu için çok önemlidir. Umman'ın İran'ın çok yakınında bulunan ve stratejik olarak önemli bir yer olan Musandam Yarımadası'na sahip olması bu ülkenin İran'ın düşmanları nezdinde önemli olmasının bir sebebidir ve ileride kendisini İran'a karşı bir baskı altında bulmasına neden olabilir ve ülkenin muhtemel bir çatışmada tamamen Suudiler tarafına kaymasına neden olabilir. Umman her ne kadar İran ile iyi geçinmeye çalışsa da Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden Musandam Yarımadası toprağı dolayısıyla İran'a karşı yine de ihtiyatlı davranmaktadır. Bu politikanın Sultan Kabus sonrasında da devam ettirilmesinin Umman'ın selameti ve güvenliği açısından önemi büyüktür.

Umman, Sultan Kabus liderliğinde 1970 yılı sonrası meydana getirdiğı büyük değişikliklerle büyük bir başarıya imza atmıştır. Önemli olan, gerek şimdi gerekse de Sultan Kabus sonrasında ülkeyi ayakta tutan bu gelişmeleri devam ettirebilmektir. Petrole olan bağımlılık azaltılmaya devam ederse, işsizlik azaltılabilirse ve Ummanlıların kalifiye eleman olarak yetiştirilebilmesine devam edilip daha çok Ummanlının yabancı işçilerin yerlerine yerleştirilmesi süreci devam ettirilebilirse ve demokratikleşme, halkın temsili konularında sürecin samimi bir şekilde hızlandırılması sağlanabilirse ve dış politikada dengenin devam ettirilebilmesi başarılırsa Umman, geleceğe umutla bakmaya ve Sultan Kabus'un gözünü arkada bırakmamaya devam edecektir.

İleride, Türk akademi dünyasının Umman'a olan ilgisinin artması ve daha başka açılardan farklı disiplinlerde Umman'ın ve toplumunun incelenmesi ve Umman hakkında

başka tez ve çalışmaların üretilmesi ve sonuçta gençlerimiz arasından Umman uzmanlarının yetişmesinin teşvik edilmesi bu çalışmanın amaçlarındandır. Umman ile Türkiye arasındaki ilişkiler çok gelişmiş olmasa da bu ülkeyi yakından tanıyan uzmanların yetişmesinin Türkiye açısından bir kazanım olacağı değerlendirilmektedir.

Yapılan bu çalışmanın T.C. Dışişleri Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Yunus Emre Enstitüsü vb. paydaş kurumların Umman'a olan ilgisinin artmasına ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sağlık ve turizm alanında çok tecrübeli olan Türkiye'nin, bu iki alanda da büyük yatırımlar yapmak isteyen Umman ile iş birliği anlaşmalarının zeminini arayabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da Umman ile ilişkiler kurarak Türkiye Bursu ile okumak için yurtdışından Türkiye'ye getirilen binlerce öğrencinin arasına Ummanlı öğrencileri de katabilir ve buna karşılık Türkiye'den de akademik çalışma yapmak ve Arapça öğrenmek için öğrenciler Umman'a gönderilebilir. Yunus Emre Enstitüsü'nün halen Umman'da bir Türkçe öğretim merkezi bulunmamaktadır; Umman'da da yeni bir merkezin açılması için bir takım çalışmalar içine girilebilir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de Umman ile askeri ilişkilerini her yönden geliştirmesinde ülkemiz açısından Körfez Bölgesi'nde faydalar getireceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Umman'dan Türkiye'nin harp okullarında okutulmak üzere askeri öğrencilerin getirilmesine yönelik anlaşmalar yapılabilir ve milli silahlarımızın bu ülkeye satışı ile ilgili yoğun temaslar sağlanabilir.

Sonuç olarak, son yıllarda dünya ülkeleri ile siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerini artırmak ve kazan-kazan yöntemi ile çıkarlarının peşinde koşan ülkemiz yönetiminin Umman ile de ilişkilerini her yönden artırmaya çalışması Türkiye için bu coğrafyada önemsenmeye değer yeni bir kazanç kapısı olacaktır.

KAYNAKÇA

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018

Akseki, Emin , "Oman's Foreign Policy Between 1970-2008", (**Yüksek Lisans Tezi**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE, 2010).

Al-Busaidi, Sayyid Badr bin Sa'ud, "Oman's Approach to Development" , Anoushiravan Ehteshami ve Steven Wright (Ed.), **Reform in the Middle East Oil Monarchies** içinde (129-133), UK: Ithaka Press, 2001.

Allen, H. Calvin , **Oman The Modernization of the Sultanate**, Westview Press: Kent-UK, 1987.

Allen, H. Calvin ve Rigsbee II, W.Lynn, **Oman Under Qaboos**, London: Frank Cass Publishers, 2000.

Al-Salimi, Abdulrahman . "The Transformation of Religious Learning in Oman: Tradition and Modernity", **Journal of the Royal Asiatic Society**, Cilt.21, Sayı.2, Cambridge University Press, April 2011.

Arslanian, Artin H. "The Sultanate of Oman: Sons and Daughters", **Digest of Middle East Studies**, Cilt..22 Sayı.1, Policy Studies Organization, 2013.

Ateş, Orhan , "Günümüz Umman İbadiyyesi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi, SBE, 2007.

Ayhan, Veysel ."Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasındaki Bir Ülke", **Ortadoğu Analiz**, Cilt.2, Sayı 17, 2010.

Baltacı, Cihat. "Basra Körfezi ve Hicaz İçin Osmanlı-Portekiz Mücadelesi", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 5-6, 1993.

Carol Riphenburg, **Oman, Political Development in a Changing World**, U.S.A: Praeger Publishers , 1998.

Cecil, Charles O. "Oman's Progress Toward Participatory Government", **Middle East Policy**, Cilt.13, Sayı.1, Bahar 2006.

Central Bank of Oman, Mid-Year Review of the Omani Economy 2015 , <http://www.cbo.gov.om> (25 Temmuz 2017).

Clements, F.A, **Oman The Reborn Land**, 1. Basım, Londra: Longman Group Ltd, 1980.

Coleman , Denise Youngblood (Ed), **Oman 2015 Country Review**, Texas: CountryWatch Inc, 2015.

Cordesman, H. Anthony, **Bahrain, Oman, Qatar, and the UAE**, Oxford: Westview Press, 1997.

Development Council, Technical Secretariat, **Oman Facts and Figures 1983**, Muscat: 1984.

Developments in 2010 A summary of recent economic, commercial and tax developments in 2010 Sultanate of Oman, London: Ernst&Young,U.K, 2011, <https://vae.ahk.de> (15 Haziran 2017).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Oman Ülke Bülteni 2013, <http://www.deik.org.tr> (2 Temmuz 2017).

Dursun, Selim ve Koca, Sefa Mutlu. "Umman 2012", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ** 2012 içinde (349-368), <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (2 Temmuz.2017).

Fayda, Mustafa, **İslamiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı**, Ankara : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "İbaziyye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt.19 , İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

Global Insight Inc, **Monthly Outlook Oman**, EBSCO Publishing , Mayıs, 2003.

Grappo, A. Gary, **In The Shadow of Qaboos:Contemplating Leadership Change in Oman**, Washington: Arab Gulf States Institute, 2015.

Graz, Liesl, **The Omanis Sentinels of The Gulf**, 1. Basım, Londra: Longman Group Ltd, 1982.

Halliday, Fred, **Arabia Without Sultans**, New York: Random House,Inc, 1975.

J.E. Peterson, "Oman:Three and a Half Decades of Change and Development" **Middle East Policy**,Cilt. 11, Sayı .2, Yaz 2004.

Kayalı, Özcan ve Koca , Sefa Mutlu. "Umman 2013", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ** 2013 içinde (321-334) <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (22 Temmuz.2017).

Kayalı, Özcan ve Koca, Sefa Mutlu. "Umman 2014", Kemal İnat, Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ** 2014 içinde (277-294), <http://www.ormer.sakarya.edu.tr> (22 Temmuz.2017).

Kechichian, Joseph A. "A Vision of Oman:State of The Sultanate Speeches by Qaboos Bin Said,1970-2006", **Middle East Policy**, Cilt.15, Sayı:3, Sonbahar 2008.

KPMG International Cooperative, An Analysis of Oman's 2017 Budget , <https://home.kpmg.com> (02 Ağustos 2017).

Lewicki,T,"İbadiye", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt.5/2, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1968.

Valeri, Marc "Domesticating Local Elites, Sheikhs, Walis and State Buildings Under Sultan Qaboos ", Steffen Wippel (Ed.) **Regionalizing Oman, UN University Series on Regionalizing**, London: Springer, Cilt. 6, 2013.

Söylemez , Mehmet Mahfuz, "**Mahfuzat:Umman Sultanlığı ve Umman İbadileri Üzerine**". İslami İlimler Dergisi. Cilt 10, Sayı 1, Bahar 2015.

Miller, Judith ."Creating Modern Oman:An Interview with Sultan Qabus", **Foreign Affairs**,Cilt. 76, Sayı. 3, (May - Jun 1997).

Ministry of Higher Education, **Universities&Colleges in Oman**, <https://mohe.gov.om/> (26 Ekim 2017).

Ministry of Information Department of Studies&Media Documentation, **Oman in the World View**, Sayı.7, Temmuz 2017/<http://www.omaninfo.om/english/>(12 Kasım 2017).

Ministry of Information, **Oman 2016**, Muskat: 2016.

Ministry of Social Affairs and Labour, <https://www.mosd.gov.om> (02 Aralık 2017).

Nyrop , F. Richard (Ed). **Persian Gulf States:Country Studies**, U.S Government Printing Office, 1984.

Nyrop , F. Richard, "Oman", **Area Handbook for the Persian Gulf States** içinde, Washington D.C: U.S. Government Printing Office, 1977.

Omanuna The Official Oman eGovernment Services Portal, <http://www.oman.om> (18 Kasım 2017).

Oxford Business Group, "Oman's education sector focuses on quality and the right skills to meet the needs of the economy", <https://www.oxfordbusinessgroup.com> (29 Ekim 2017).

Özalp Ahmed, "Haricilik", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1990.

Özbaran, Salih,"Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu Onaltıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkiler", (**Yayınlanmamış Doçentlik Tezi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1976).

Peterson, J.E, "The Solitary Sultan and the Construction of the New Oman", Abbas Kadhim (Ed.), **Governance in the Middle East and North Africa**, (319-329), London: Routhledge, 2013.

Phillips, Wendell, **Oman A History**, 1. Basım, Londra: Longmans, 1967.

Plekhanov, Sergey, **A Reformer on the Throne**, London: Trident Press Ltd , 2004.

Pridhem, P.R. (Ed.), **TheArab Gulf and The Arap World**, U.S.A: Croom Helm, 1988.

Rabi, Uzi, "Oman Under Qaboos:The Emergence of a New Diplomatic Style in the Gulf", Andrzej Kapiszewski ve diğeri, **Modern Oman** içinde (99-116), Krakow: Ksiegarnia Akademicka , 2006.

Rabi, Uzi, **The Emergence of the States in a Tribal Society**, Brighton: Sussex Academic Press, 2011.

Skeet, Ian , **Muscat&Oman the end of an era**, 1.Basım, Londra: Faber and Faber, 1974.

Skeet, Ian, **Oman, Politics and Development**, Londra: Macmillan, 1992.

The Ministry of Information and Youth Affairs ,Sultanate of Oman , **Oman'82**, Muscat: 1982.

The Ministry of Information and Youth Affairs Sultanate of Oman, **Oman'83**, Muscat,1983.

The Ministry of Information and Youth Affairs, Sultanate of Oman , **Oman'84**, Muscat: 1984.

The Ministry of Information and Youth Affairs, Sultanate of Oman, **Oman'80**, Muscat: 1980.

The PRS Group Inc , **Oman: Country Report**, New York, Nisan 2008.

The Report: Oman 2017 "Oman's health care system increasingly ready to meet the population's needs", <https://www.oxfordbusinessgroup.com> (25 Kasım 2017).

Times of Oman, "Oman's adult literacy climbs to 94.8%", <http://www.timesofoman.com> (29 Ekim 2017).

Townsend, John, **Oman**, Croom Helm Ltd : London,1977.

Turan, Ömer, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Step Ajans, 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Genel Ekonomik Durum (Umman), <https://www.ekonomi.gov.tr> (06 Ağustos 2017).

Valeri, Marc , **Oman Politics and Society in the Qaboos State**, Londra: Hurst&Company, 2009.

Valeri, Marc ."Simmering Unrest and Succession Challenges in Oman", **Carnegie Endowment For International Peace**, <http://carnegieendowment.org> (17 Eylül 2017).

Valeri, Marc, "Liberalization from Above:Political Reforms and Sultanism in Oman", Abdulhadi Khalaf ve Giacomo Luciani (Ed.) **Constitutional Reform and Political Participation in the Gulf** içinde (187-211), Dubai: Gulf Research Center, 2006.

Valery, Marc, **Oman Politics and Society in the Qaboos State**, London: Hurst&Company, 2009.

WEFA, Inc., **Oman Country Monitor**, A Primark Company, Temmuz 2000.

Worrall, James. "Oman:The Forgotten Corner of Arab Spring", **Middle East Policy**, Cilt. 19, Sayı.3, Sonbahar 2012.

Yavuz, Hulusi. "XVI.Asır İslam Dünyasında Osmanlı-Portekiz Mücadelesinin Sebepleri", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** , Sayı:3, 1985.

Zahlan, Rosemarie Said, **The Making of the Modern Gulf States**, London: Ithaca Press, 1998.

